

Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej. Nr 14

**Organizacja przestrzenna
i funkcjonowanie usług edukacyjnych
w aglomeracji poznańskiej**

Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej

Numer 14

Redaktor serii:

Tomasz Kaczmarek Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Rada redakcyjna:

Wojciech Bonenberg Politechnika Poznańska

Wanda M. Gaczek Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Roman Jaszczak Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Andrzej Mizgajski Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

Artur Bajerski

**Organizacja przestrzenna
i funkcjonowanie
usług edukacyjnych
w aglomeracji poznańskiej**

Bogucki Wydawnictwo Naukowe • Poznań 2011

Autor:
Artur Bajerski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej,
Zakład Gospodarki Przestrzennej
bajerski@amu.edu.pl

Recenzent: prof. UAM dr hab. Paweł Churski

Fotografie na okładce: Radosław Bul, Kazimierz Fryś, Michał Wójcicki,
Archiwum Urzędu Miasta w Swarzędzu

Seria wydawnicza
Centrum Badań Metropolitalnych UAM
ul. Dziegiełowa 27, 61-680 Poznań
tel./fax 61 829 63 36
cbm@amu.edu.pl
www.cbm.amu.edu.pl

Sekretarz redakcji: Michał Wójcicki

Publikacja finansowana ze środków Rady Aglomeracji Poznańskiej
(Miasta Poznania, Powiatu Poznańskiego, miast i gmin: Buk, Czerwonak,
Dopiewo, Kleszczewo, Komorniki, Kostrzyn, Kórnik, Luboń, Mosina,
Murowana Goślina, Pobiedziska, Puszczykowo, Rokietnica, Skoki,
Stęszew, Suchy Las, Swarzędz, Szamotuły, Śrem, Tarnowo Podgórne)

Copyright © CBM UAM, Poznań 2011

ISBN 978-83-62662-61-6

Przygotowanie do druku:
Bogucki Wydawnictwo Naukowe
ul. Górna Wilda 90, 61-576 Poznań
tel. +48 61 8336580
e-mail: bogucki@bogucki.com.pl
www.bogucki.com.pl

Druk:
Zakład Graficzny UAM
ul. Wieniawskiego 1, 61-712 Poznań

Spis treści

1. Wstęp	7
1.1. Wprowadzenie	7
1.2. Cel i zakres opracowania	8
1.3. Źródła danych i metody badań	9
2. Uwarunkowania formalne organizacji edukacji	11
3. Szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne	14
3.1. Zmiany liczby uczniów i przekształcenia sieci szkolnej	14
3.2. Powiązania gmin w kształceniu na poziomie podstawowym i gimnazjalnym	23
3.3. Wyniki edukacyjne	33
3.4. Finansowanie szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego	43
3.5. Prognozowane zmiany liczby dzieci w wieku szkolnym w latach 2008–2014 i ich wpływ na organizację i finansowanie edukacji	53
4. Szkolnictwo ponadgimnazjalne	61
5. Szkolnictwo wyższe	68
6. Wnioski – najważniejsze problemy organizacji przestrzennej i funkcjonowania edukacji w aglomeracji poznańskiej	79
Literatura	85
Fotografie	87

1. Wstęp

1.1. Wprowadzenie

Edukacja jest przedmiotem szczególnej troski społecznej. Z dużą częstotliwością w środkach masowego przekazu pojawiają się informacje dotyczące edukacji oraz problemów z nią związanych. Wymieniając choćby niektóre z nich, można wskazać na zagadnienia m.in. jakości i efektywności kształcenia, wyników oraz równości szans edukacyjnych, dostosowania edukacji do potrzeb rynku pracy, korzyści płynących z edukacji itd. O wadze edukacji i o zainteresowaniu nią świadczą także często dokonujące się ostatnimi laty zmiany organizacyjno-prawne zasad funkcjonowania wszystkich poziomów kształcenia (od szkolnictwa podstawowego do szkolnictwa wyższego), polegające na m.in. wprowadzaniu egzaminów zewnętrznych w szkołach oraz systemów oceny efektów kształcenia szkół, zmianach programów kształcenia, zmianach zasad wynagradzania i oceny nauczycieli czy też modyfikacjach systemu finansowania kształcenia.

Choć zasadnicze zmiany w edukacji wprowadzane są centralnie, mocą określonych ustaw i rozporządzeń, oraz choć większość zadań związanych z edukacją jest koordynowana i nadzorowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz podległe mu kuratoria oświaty i Centralną Komisję Egzaminacyjną (wraz z komisjami okręgowymi), zauważa się istotną rolę samorządów lokalnych w organizacji i funkcjonowaniu edukacji. Samorzady nie tylko organizują edukację publiczną oraz odpowiadają za warunki kształcenia, ale także w znacznej mierze finansują kształcenie z dochodów własnych (wyplacana samorządom subwencja oświatowa zazwyczaj pokrywa tylko część kosztów funkcjonowania edukacji – zob. Herbst i in. 2009). W tej sytuacji coraz ważniejsze staje się prowadzenie racjonalnej i skutecznej lokalnej polityki edukacyjnej przez władze gmin i powiatów.

Prowadzenie racjonalnej i skutecznej polityki edukacyjnej szczególnie trudne jest w dużych aglomeracjach miejskich, takich jak aglomeracja poznańska. Intensywne migracje ludności w obrębie aglomeracji (Łodyga 2008, Parysek 2008) oraz funkcjonowanie aglomeracji jako rynku pracy, obejmującego Poznań i w coraz większym stopniu otaczające go gminy (Parysek 2009, Perdał 2010, Świdurska 2010), powodują, że nie tylko dojazdy do pracy (por. Kaczmarek, Mikuła 2010, Kruska 2010), ale także dojazdy do szkół nie domykają się w granicach poszczególnych gmin i powiatów (Bajerski 2010, 2011). Co za tym idzie, organizacja i funkcjonowanie edukacji w poszczególnych jednostkach przestrzennych wchodzących w skład aglomeracji są w pewnym stopniu uzależnione od organizacji i funkcjonowania edukacji w jednostkach pobliskich. Z tego względu coraz większego znaczenia nabiera konieczność analiz sektora edukacji zarówno dla poszczególnych gmin i powiatów, jak i dla całych obszarów aglomeracji miejskich. Identyfikacja współza-

leżności jednostek przestrzennych w zakresie edukacji oraz wynikających z tego problemów, szczególnie tych niedających się rozwiązać poprzez działania pojedynczych gmin, może stanowić przyczynek do prowadzenia aglomeracyjnej polityki edukacyjnej (por. Kaczmarek 2008).

1.2. Cel i zakres opracowania

Ogólnym celem opracowania jest analiza organizacji i funkcjonowania usług edukacyjnych w aglomeracji poznańskiej oraz zbadanie, w jakim stopniu edukacja w aglomeracji jest problemem aglomeracyjnym, tj. niedomykającym się w granicach poszczególnych gmin i powodującym konieczność koordynacji na poziomie aglomeracji. Cele szczegółowe pracy obejmują analizę: (1) zróżnicowania przestrzennego szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego oraz tendencji zmian w latach 2002–2008, (2) powiązań edukacyjnych gmin oraz migracji dzieci i młodzieży do szkół, (3) zróżnicowania przestrzennego wyników edukacyjnych szkół oraz ich uwarunkowań i konsekwencji, (4) finansowania edukacji i kosztów ponoszonych przez samorządy na edukację, (5) zróżnicowania przestrzennego szkolnictwa ponadgimnazjalnego oraz (6) organizacji i oferty kształcenia szkolnictwa wyższego.

W opracowaniu skupiono się na tych poziomach edukacji, których stan kształtowany jest lokalnie, na poziomie wchodzących w skład aglomeracji gmin i powiatów. Z tego względu największy nacisk w opracowaniu położono na pozostające w gestii gmin szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne, zaś mniejszy na organizowane na poziomie powiatów szkolnictwo ponadgimnazjalne oraz formalnie niezależne od samorządów gminnych i powiatowych szkolnictwo wyższe. Za

Ryc. 1. Gminy aglomeracji poznańskiej
Źródło: opracowanie własne.

szerszą analizą niższych poziomów edukacji przemawiało to, że chociaż subwencja oświatowa przydzielana powiatom (powiatowi poznańskiemu i powiatowi grodzkiemu Poznania) niemal w całości pokrywa wydatki na kształcenie ponadgimnazjalne, to w przypadku niższych poziomów edukacji gminy zmuszone są dopłacać do edukacji (w opracowaniu wykazano, że otrzymywana z budżetu państwa subwencja oświatowa wystarcza na pokrycie tylko od 50 do 77% wydatków oświatowych gmin). W badaniach pominięto wychowanie przedszkolne, niezaliczane formalnie do sektora edukacji, oraz szkolnictwo specjalne i artystyczne.

Zakres przestrzenny badań obejmuje gminy, które przystąpiły do Rady

Aglomeracji Poznańskiej (Poznań, gminy powiatu poznańskiego oraz gminy Skoki, Szamotuły i Śrem). Zakres czasowy badań objął lata 2002–2008. Wybór takiego okresu wynikał z podjętej w 1999 r. reformy systemu oświaty, wprowadzającej dodatkowy szczebel kształcenia w postaci szkolnictwa gimnazjalnego. Pełny rozdział dzieci i młodzieży szkolnej do sześciolletniej szkoły podstawowej i trzyletniego gimnazjum nastąpił dopiero w 2002 r., dlatego też wszelkie analizy dotyczące tych poziomów edukacji, ze względu na wymóg porównywalności materiału empirycznego, mogą obejmować okres od 2002 r.

Z tych samych powodów w przypadku szkolnictwa ponadgimnazjalnego posłużono się jedynie danymi za 2008 r. Pełny rozdział młodzieży gimnazjalnej do szkół ponadgimnazjalnych nastąpił wraz z ukończeniem szkół ponadpodstawowych przez ostatnie roczniki absolwentów 8-letnich szkół podstawowych w 2005 r. Stwierdzono bezzasadność przeprowadzania analiz dynamicznych dla 3 lat (2005–2008) z uwagi na zbyt krótki okres podlegający badaniom. Krótka analiza szkolnictwa wyższego w aglomeracji poznańskiej przedstawia stan za 2008 r.

1.3. Źródła danych i metody badań

W opracowaniu wykorzystano dane o charakterze wtórnym, pochodzące z następujących źródeł:

1. Bank Danych Regionalnych GUS (obecnie Bank Danych Lokalnych GUS – informacje statystyczne dotyczące ludności, ogólne informacje o sieci szkolnej i uczniach szkół, dane o dochodach i wydatkach budżetów gmin).
2. System Informacji Oświatowej (szczegółowe informacje o szkołach w Wielkopolsce oraz migracji uczniów między obwodami szkolnymi).
3. Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu (informacje o wynikach egzaminów zewnętrznych kończących szkołę podstawową i gimnazjum – sprawdzian szóstoklasistów i egzamin gimnazjalny).
4. Centralna Komisja Edukacyjna i podległe jej portale internetowe „EWD dla gimnazjów” (<http://gimnazjum.ewd.edu.pl/>) i „EWD dla liceów ogólnokształcących i techników” (<http://matura.ewd.edu.pl/>) (informacje o zależności pomiędzy przeciętnym wynikiem egzaminów zewnętrznych w szkołach i tzw. edukacyjną wartością dodaną).
5. Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej (<http://www.koweziu.edu.pl> – baza danych zawierająca ofertę poszczególnych szkół o profilu zawodowym).
6. Urząd Miasta Poznania (informacje o uczniach pochodzących spoza miasta, którzy uczą się w publicznych szkołach w Poznaniu).
7. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (rocznik „Szkolnictwo wyższe 2008. Dane podstawowe”).
8. Portal „Nauka Polska” (www.opi.org.pl – informacje o osobach zatrudnionych jako nauczyciele akademicy w poszczególnych szkołach wyższych)

Pozyskane informacje wykorzystywano bezpośrednio oraz po zastosowaniu określonych metod badawczych. Do najczęściej stosowanych w pracy metod ba-

dawczych należą mierniki wielkości analizowanych zjawisk oraz wskaźniki (głównie dynamiki, struktury i koncentracji). Wskaźniki te wykorzystywano m.in. w analizie współzależności między badanymi zjawiskami. W tym celu posłużono się analizą korelacji (liniowej i nieliniowej).

Obliczenia wykonano w arkuszu kalkulacyjnym Microsoft Office Excel 2007 oraz programie SPSS 15.0, służącym do analizy statystycznej. Opracowania graficzne wykonano w programach: Microsoft Office Excel 2007, Microsoft Visio 2007 oraz MapInfo 9.0. Ryciny przedstawiające zależność między wynikami egzaminów zewnętrznych szkół a edukacyjną wartością dodaną utworzono za pomocą portali „EWD dla gimnazjów” i „EWD dla liceów ogólnokształcących i techników”.

2. Uwarunkowania formalne organizacji edukacji

Zgodnie z artykułem 5 ustawy o systemie oświaty (Dz.U. z 1991 r. nr 95, poz. 425 z późn. zm.) jednostki poszczególnych szczebli samorządu terytorialnego mają zróżnicowane zadania oświatowe. Do zadań własnych gmin należy zakładanie i prowadzenie publicznych przedszkoli oraz szkół i gimnazjów (z wyjątkiem szkół podstawowych specjalnych i gimnazjów specjalnych, szkół artystycznych oraz szkół przy zakładach karnych itp.). Do zadań własnych powiatu należy zaś zakładanie i prowadzenie publicznych szkół ponadgimnazjalnych, szkół podstawowych specjalnych i gimnazjów specjalnych oraz szkół specjalistycznych, m.in. szkół artystycznych oraz sportowych. Ustawa wskazuje również (art. 5a), że środki finansowe niezbędne do zakładania i prowadzenia przedszkoli i szkół różnych szczebli (w tym na wynagrodzenia nauczycieli oraz utrzymanie szkół i placówek) zagwarantowane są w dochodach jednostek samorządu terytorialnego.

Zgodnie z artykułem 17 ustawy o systemie oświaty (Dz.U. z 1991 r. nr 95, poz. 425 z późn. zm.) rada gminy ustala plan sieci publicznych szkół podstawowych i gimnazjów prowadzonych przez gminę oraz określa granice obwodów publicznych szkół podstawowych i gimnazjów. Sieć ta powinna być zorganizowana w taki sposób, by umożliwić wszystkim dzieciom spełnianie obowiązku szkolnego. Ustawa precyzuje, że droga dziecka z domu do szkoły nie może być dłuższa niż 3 km (dla uczniów klas I–IV szkół podstawowych) oraz 4 km (dla uczniów klas V i VI szkół podstawowych oraz uczniów gimnazjów). W przypadku gdy odległość ta jest przekroczona, gmina ma obowiązek zapewnić uczniom bezpłatny transport oraz opiekę w czasie przewozu lub zwrot kosztów przejazdu środkami komunikacji publicznej. Rodzice dziecka mogą zdecydować o posłaniu go do innej publicznej albo niepublicznej szkoły podstawowej lub gimnazjum niż ta, w której obwodzie zamieszkują. Wymaga to jednak zgody dyrektora placówki, która przyjmuje dziecko. Do obowiązku dyrektora placówki przyjmującej należy powiadomienie o tym fakcie dyrektora publicznej szkoły podstawowej lub gimnazjum, w których obwodzie dany uczeń mieszka, oraz informowanie go o spełnianiu przez ucznia obowiązku szkolnego (do 18 roku życia). Przepływ tych informacji jest konieczny, ponieważ ustawodawca nałożył na dyrektorów publicznych szkół podstawowych i gimnazjów obowiązek kontroli spełniania obowiązku szkolnego przez dzieci zamieszkałe w obwodach tych szkół, zaś na gminę obowiązek kontroli spełniania obowiązku nauki przez młodzież zamieszkałą na jej terenie.

Zgodnie z ustawą o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2003 r. nr 203, poz. 1966 z późn. zm.) gminy, powiaty oraz województwa otrzymują z budżetu państwa subwencję ogólną, której składową stanowi subwencja oświatowa. O przeznaczeniu środków otrzymanych z tytułu subwencji decyduje organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego. Sposób naliczania części

oświatowej subwencji ogólnej jest ustalany corocznie w rozporządzeniu wydawanym przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania (aktualnie Minister edukacji narodowej). Podział części oświatowej subwencji ogólnej między poszczególne jednostki samorządu terytorialnego jest dokonywany z uwzględnieniem typów i rodzajów szkół prowadzonych przez te jednostki, stopni awansu zawodowego nauczycieli oraz – co odgrywa najważniejszą rolę – liczby uczniów w tych szkołach i placówkach. Jednostki samorządu terytorialnego otrzymują specjalne zwiększenie subwencji oświatowej ze względu na lokalizację szkół podstawowych i gimnazjów na terenach wiejskich i w miastach liczących poniżej 5 tys. mieszkańców. Od 2005 r. tzw. waga wiejska wynosi 38% kwoty podstawowej subwencji oświatowej. Pełni ona podwójną funkcję – z jednej strony tzw. refundacyjną, związaną z większymi kosztami edukacji w gminach wiejskich z powodu o około 30% mniejszych oddziałów szkolnych, z drugiej tzw. funkcję redystrybucyjną, wiążącą się z wyrównywaniem możliwości finansowania oświaty z dochodów własnych (Herbst i in. 2009).

Podkreślenia wymaga jednak fakt, że do liczby uczniów nie wlicza się dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym. Jak zauważają Herbst i in. (2009, s. 106), wynika to z założenia, że „środki na przedszkola są zagwarantowane w pozostałych dochodach gminy”. Jak podają autorzy, wydatki ponoszone przez gminy na organizację i funkcjonowanie opieki przedszkolnej, wraz z wydatkami na inne zadania, które gminy zmuszone są realizować, były podstawą wyliczenia udziału gmin we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych. Na mocy ustawy o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2003 r. nr 203, poz. 1966 z późn. zm.) udział ten wynosi 39,34%. Należy jednak zaznaczyć, że obciążenie gmin wydatkami na wychowanie przedszkolne znacznie wzrosło od roku szkolnego 2004/2005, gdy wprowadzono obowiązek nauki dla 6-latków w tzw. zerówce (klasa „0”). Dzieci te, mimo objęcia obowiązkiem nauki, nie są wliczane do liczby uczniów, od której zależy naliczanie kwoty subwencji oświatowej.

Jednostki samorządu terytorialnego mają wpływ na wysokość wynagrodzeń nauczycieli. Artykuł 30 ustawy Karta Nauczyciela (Dz.U. z 1982 r. nr 3, poz. 19 z późn. zm.) stanowi, że jednostki samorządu terytorialnego, uwzględniając przewidywaną strukturę zatrudnienia, określają w drodze regulaminu szczegółowe zasady wynagradzania nauczycieli poszczególnych stopni awansu zawodowego. Są zobowiązane uczynić to w taki sposób, aby średnie wynagrodzenia nauczycieli (składające się z: (1) wynagrodzenia zasadniczego, (2) dodatków: za wysługę lat, motywacyjnego, funkcyjnego oraz za warunki pracy, (3) wynagrodzenia za godziny ponadwymiarowe i godziny doraźnych zastępstw, (4) nagród i innych świadczeń wynikających ze stosunku pracy) odpowiadały na obszarze działania danej jednostki samorządu terytorialnego co najmniej średnim wynagrodzeniom nauczycieli zapisanym w ustawie Karta Nauczyciela. Wynagrodzenia te wynoszą odpowiednio dla: nauczyciela stażysty – 100%, nauczyciela kontraktowego – 111%, nauczyciela mianowanego – 144%, nauczyciela dyplomowanego – 184% kwoty bazowej, określonej dla nauczycieli corocznie w ustawie budżetowej. Ustawa umożliwia zatem jednostkom samorządu terytorialnego zwiększenie wynagrodzeń nauczycieli w stosunku do wymagań ustawowych.

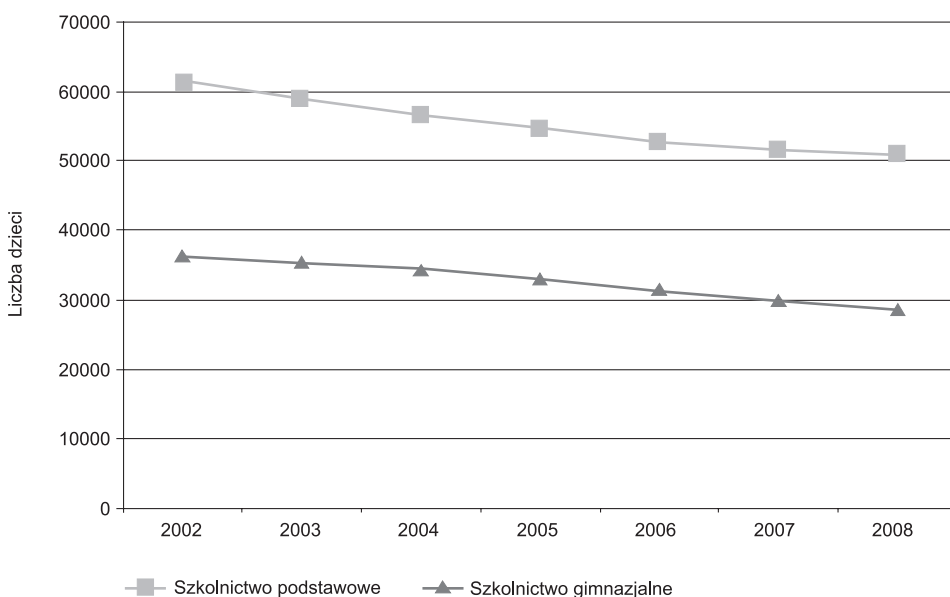
Powyższe uregulowania nie mają zazwyczaj zastosowania w szkołach niepublicznych (nawet jeśli mają uprawnienia szkół publicznych). W placówkach tych z reguły nie obowiązuje bowiem Karta Nauczyciela, a nauczyciele wynagradzani są wedle odrębnych zasad.

3. Szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne

3.1. Zmiany liczby uczniów i przekształcenia sieci szkolnej

Aglomeracja poznańska jest jednym z największych w Polsce obszarów kształcenia na poziomie podstawowym i gimnazjalnym. W 2008 r. funkcjonowało w niej 198 szkół podstawowych i 131 gimnazjów, w których naukę pobierało łącznie blisko 80 tys. uczniów.

Sytuacja w sektorze szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego aglomeracji nie jest stabilna. W latach 2002–2008 zanotowano stały spadek liczby uczniów (z 97 tys. w 2002 r. do niespełna 80 tys. w 2008, tj. o 18%). Skala spadku była różna w przypadku szkół podstawowych i gimnazjów (ryc. 2). W gimnazjach spadek był relatywnie większy – wyniósł 21% (36,3 tys. do 28,7 tys.). Nieco mniejszy spadek liczby uczniów wystąpił w szkołach podstawowych (o 17%, tj. z 61,5 tys. do 51,1 tys.). W obu przypadkach opisywana sytuacja była konsekwencją wkraczania do szkół coraz mniej licznych roczników dzieci urodzonych w okresie niżu demograficznego lat 90. XX w.

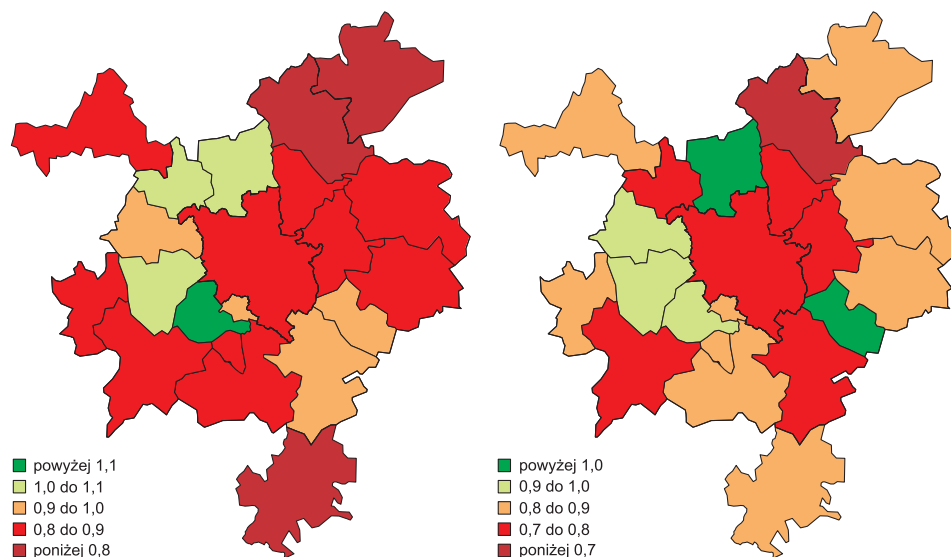
Ryc. 2. Zmiany liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjów aglomeracji poznańskiej w latach 2002–2008

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

Zmiany liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjów zachodziły z różnym natężeniem i w różnych kierunkach w poszczególnych gminach aglomeracji poznańskiej (tab. 1, 2). Najważniejszymi czynnikami zróżnicowanej dynamiki liczby uczniów była stopa urodzeń w gminach oraz intensywność i kierunek migracji. Wzrost lub jedynie niewielki spadek liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjów cechował przede wszystkim gminy bezpośrednio graniczące z Poznaniem: Dopiewo, Kleszczewo, Komorniki, Luboń, Suchy Las i Tarnowo Podgórne (ryc. 3). Wynikało to zwłaszcza z faktu, że gminy te, tworząc tzw. strefę bliższą aglomeracji (por. Parysek 2008), są głównym obszarem suburbanizacji Poznania, która wiąże się z przeprowadzaniem się na ich teren, m.in. wielu osób w wieku 25–40 lat, które już wychowują dzieci bądź będą je najpewniej wychowywać w najbliższych latach (Łodyga 2008).

Największy spadek liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjów wystąpił zarówno w Poznaniu, jak i w gminach położonych w większej odległości od niego (m.in. Kostrzyn, Pobiedziska, Puszczykowo, Sęszew, Śrem). Przy niewielkim saldzie migracji w większości z nich było to następstwem niskiej liczby urodzeń w latach 90. XX w. co spowodowało wkraczanie mało licznych roczników uczniów do szkół podstawowych i gimnazjów w latach 2002–2008.

Występujący w większości gmin spadek liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjów pociągnął za sobą znaczny spadek liczby oddziałów szkolnych (klas). Zmniejszanie liczby oddziałów szkolnych jest naturalnym działaniem władz gmin przy zmniejszającej się liczbie uczniów, pozwalającym ograniczyć wydatki ponoszone na edukację. Obniżenie wydatków może nastąpić jednak tylko wtedy, gdy

Ryc. 3. Zróżnicowanie przestrzenne dynamiki liczby uczniów szkół podstawowych (A) oraz gimnazjów (B)

Źródło: opracowanie własne.

zmniejszenie liczby oddziałów szkolnych jest większe lub równe zmniejszeniu liczby uczniów.

W aglomeracji poznańskiej zaobserwowano mniejszy spadek liczby oddziałów szkolnych niż liczby uczniów (w szkołach podstawowych wynosił 13% w porównaniu do 17% w przypadku liczby uczniów – tab. 1; w gimnazjach wynosił odpowiednio 20% i 21% – tab. 2). Oba procesy były z sobą istotnie powiązane statystycznie. Wartości współczynników korelacji dla zmian liczby uczniów i liczby oddziałów szkolnych w gminach aglomeracji wynoszą 0,75 dla szkolnictwa podstawowego i 0,80 dla gimnazjalnego, co potwierdza, że silniejszy związek wystąpił w przypadku szkolnictwa gimnazjalnego (ryc. 4, 5). Wykorzystując kwadrat wartości współczynnika korelacji (tzw. współczynnik determinacji) jako miarę stopnia wyjaśnienia jedną zmienną innej, można wskazać, że spadkiem liczby uczniów da się wyjaśnić

Tabela 1. Sieć szkół podstawowych aglomeracji poznańskiej w latach 2002 i 2008

Gmina	Liczba szkół			Liczba oddziałów			Liczba uczniów		
	2002	2008	Dynamika 2002–2008 (2002 = 1)	2002	2008	Dynamika 2002–2008 (2002 = 1)	2002	2008	Dynamika 2002–2008
Buk	5	5	1,00	51	45	0,88	1081	899	0,83
Czerwonak	5	5	1,00	70	68	0,97	1582	1389	0,88
Dopiewo	8	7	0,88	55	56	1,02	929	982	1,06
Kleszczewo	3	3	1,00	30	26	0,87	532	483	0,91
Komorniki	6	5	0,83	39	47	1,21	728	832	1,14
Kostrzyn	6	6	1,00	62	59	0,95	1329	1092	0,82
Kórnik	4	4	1,00	55	56	1,02	1254	1138	0,91
Luboń	4	4	1,00	79	79	1,00	1895	1814	0,96
Mosina	10	9	0,90	94	85	0,90	1880	1668	0,89
Murowana Goślina	5	5	1,00	68	55	0,81	1492	1091	0,73
Pobiedziska	8	7	0,88	71	65	0,92	1460	1202	0,82
Poznań	92	89	0,97	1553	1290	0,83	33149	26585	0,80
Puszczykowo	2	2	1,00	28	25	0,89	737	593	0,80
Rokietnica	3	2	0,67	24	24	1,00	487	518	1,06
Skoki	6	6	1,00	40	42	1,05	778	621	0,80
Stęszew	6	5	0,83	56	44	0,79	1189	976	0,82
Suchy Las	6	4	0,67	51	52	1,02	903	985	1,09
Swarzędz	7	6	0,86	135	122	0,90	3014	2478	0,82
Szamotuły	9	9	1,00	114	100	0,88	2290	1837	0,80
Śrem	10	10	1,00	149	125	0,84	3374	2596	0,77
Tarnowo Podgórne	5	5	1,00	70	64	0,91	1446	1321	0,91
Aglomeracja	210	198	0,94	294	2529	0,87	61529	51100	0,83

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

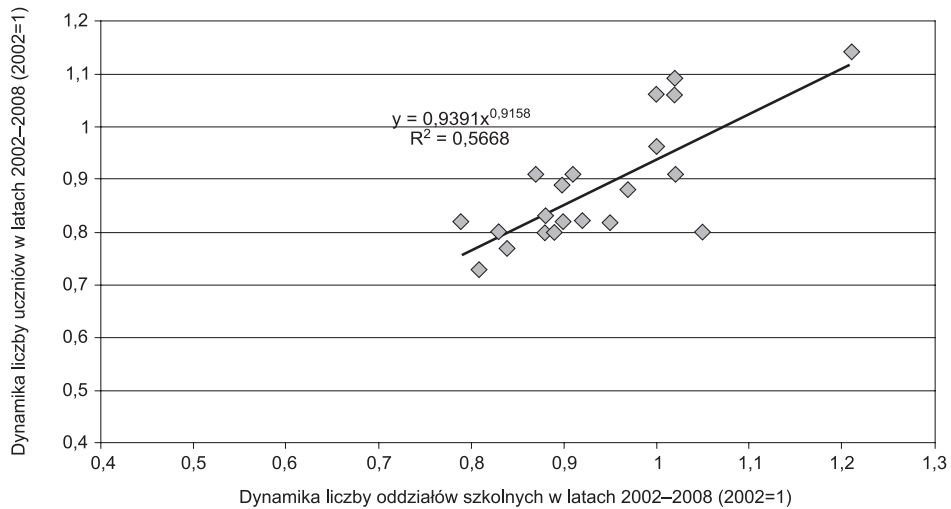
57% zmian przeciętnej wielkości klas szkół podstawowych i 65% klas gimnazjów w gminach aglomeracji poznańskiej.

Warto zauważyć, że mimo znacznego powiązania zmian liczby uczniów i liczby oddziałów szkolnych oraz ogólnych spadkowych tendencji dla obszaru aglomeracji, w latach 2002–2008 wystąpiły znaczne różnice między gminami. Na poziomie szkolnictwa podstawowego w pięciu gminach (Dopiewo, Komorniki, Kórnik, Skoki, Suchy Las), zaś na poziomie szkolnictwa gimnazjalnego w trzech gminach (Komorniki, Kostrzyn, Suchy Las) zaobserwowano wzrost liczby oddziałów szkolnych. Tylko w gminach Dopiewo i Suchy Las sytuację tę można wytłumaczyć wzrostem liczby uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach. W pozostałych gminach wzrostowi liczby klas towarzyszył spadek liczby uczniów, co doprowadziło do znacznego zmniejszenia się przeciętnej wielkości oddziału szkolnego. Na poziomie

Tabela 2. Sieć gimnazjów aglomeracji poznańskiej w latach 2002 i 2008

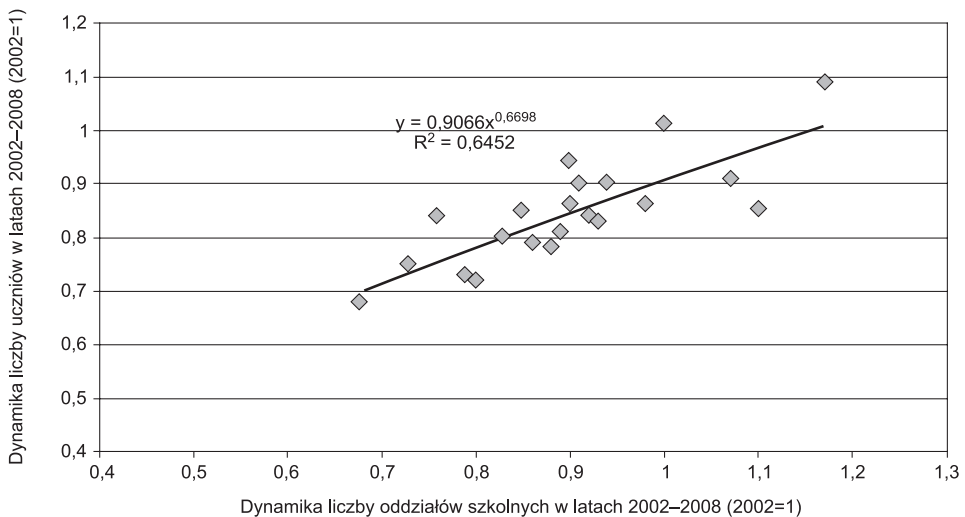
Gmina	Liczba szkół			Liczba oddziałów			Liczba uczniów		
	2002	2008	Dynamika 2002–2008 (2002 = 1)	2002	2008	Dynamika 2002–2008 (2002 = 1)	2002	2008	Dynamika 2002– 2008
Buk	1	1	1,00	25	19	0,76	594	499	0,84
Czerwonak	3	3	1,00	41	33	0,80	1043	754	0,72
Dopiewo	2	2	1,00	21	19	0,90	489	461	0,94
Kleszczewo	2	2	1,00	11	11	1,00	241	244	1,01
Komorniki	1	1	1,00	15	16	1,07	381	346	0,91
Kostrzyn	1	6	6,00	29	32	1,10	733	626	0,85
Kórnik	2	2	1,00	29	25	0,86	706	558	0,79
Luboń	2	2	1,00	43	39	0,91	1017	912	0,90
Mosina	4	6	1,50	44	43	0,98	1084	933	0,86
Murowana Goślina	2	2	1,00	37	25	0,68	942	642	0,68
Pobiedziska	6	5	0,83	40	34	0,85	858	730	0,85
Poznań	67	70	1,04	871	636	0,73	20176	15162	0,75
Puszczycowo	2	2	1,00	15	14	0,93	434	359	0,83
Rokietnica	2	2	1,00	14	11	0,79	288	209	0,73
Skoki	1	1	1,00	18	16	0,89	468	379	0,81
Stęszew	2	2	1,00	25	22	0,88	651	511	0,78
Suchy Las	4	4	1,00	24	28	1,17	485	531	1,09
Swarzędz	4	5	1,25	78	65	0,83	1852	1473	0,80
Szamotuły	5	5	1,00	52	47	0,90	1294	1110	0,86
Śrem	2	6	3,00	72	66	0,92	1836	1549	0,84
Tarnowo Podgórne	2	2	1,00	32	30	0,94	773	698	0,90
Agglomeracja	117	131	1,12	1536	1231	0,80	36345	28686	0,79

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

Ryc. 4. Zależność pomiędzy liczbą uczniów i liczbą oddziałów szkolnych szkół podstawowych w gminach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.
Źródło: opracowano na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

podstawowym największy spadek nastąpił w gminie Skoki (z 19,5 do 14,8 ucznia, tj. o 24%), a na poziomie gimnazjalnym w Kostrzynie (z 25,3 do 19,6 ucznia, tj. o 23%). Łącznie w 15 spośród 21 gmin (71%) zarówno w przypadku szkolnictwa podstawowego, jak i gimnazjalnego doszło do zmniejszenia się przeciętnej wielkości oddziału szkolnego (tab. 3).

Ryc. 5. Zależność pomiędzy liczbą uczniów i liczbą oddziałów szkolnych szkół podstawowych w gminach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.
Źródło: opracowano na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

Choć powyższą sytuację można uznać za przejaw nieskuteczności lokalnej polityki edukacyjnej i finansowej gmin, interpretacja taka wydaje się upraszczająca. Porównując dane z tabel 1, 2 i 3, można zauważyć, że zmniejszenie się przeciętnej wielkości oddziału szkolnego w największej mierze dotyczyło gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, w najmniejszej zaś gmin miejskich (m.in. Lubonia i Poznań). Zdaje się to wskazywać na znaczenie specyfiki sieci szkolnej w analizowanych zmianach. Trudność zapobieżenia spadkowi przeciętnej liczebności oddziału szkolnego, a co za tym idzie – wzrost jednostkowych kosztów kształcenia, w znacznej mierze wynikał z problemu szkół wiejskich. W szkołach tych często funkcjonuje tylko jeden oddział w danym roczniku, co uniemożliwia dokonywanie zmian liczby klas (zaprzeszanie naboru w którymś z roczników w praktyce oznaczałoby wygaszanie działalności szkoły). Odmienna sytuacja ma miejsce w gminach miejskich,

Tabela 3. Zmiany przeciętnej wielkości oddziału szkolnego w latach 2002–2008 w szkołach podstawowych i gimnazjach

Gmina	Przeciętna liczba uczniów w oddziale szkolnym					
	Szkoły podstawowe			Gimnazja		
	2002	2008	Dynamika 2002–2008	2002	2008	Dynamika 2002–2008
Buk	21,2	20,0	0,94	23,8	26,3	1,11
Czerwonak	22,6	20,4	0,90	25,4	22,8	0,90
Dopiewo	16,9	17,5	1,04	23,3	24,3	1,04
Kleszczewo	17,7	18,6	1,05	21,9	22,2	1,01
Komorniki	18,7	17,7	0,95	25,4	21,6	0,85
Kostrzyn	21,4	18,5	0,86	25,3	19,6	0,77
Kórnik	22,8	20,3	0,89	24,3	22,3	0,92
Luboń	24,0	23,0	0,96	23,7	23,4	0,99
Mosina	20,0	19,6	0,98	24,6	21,7	0,88
Murowana Goślina	21,9	19,8	0,90	25,5	25,7	1,01
Pobiedziska	20,6	18,5	0,90	21,5	21,5	1,00
Poznań	21,3	20,6	0,97	23,2	23,8	1,03
Puszczykowo	26,3	23,7	0,90	28,9	25,6	0,89
Rokietnica	20,3	21,6	1,06	20,6	19,0	0,92
Skoki	19,5	14,8	0,76	26,0	23,7	0,91
Stęszew	21,2	22,2	1,04	26,0	23,2	0,89
Suchy Las	17,7	18,9	1,07	20,2	19,0	0,94
Swarzędz	22,3	20,3	0,91	23,7	22,7	0,95
Szamotuły	20,1	18,4	0,91	24,9	23,6	0,95
Śrem	22,6	20,8	0,92	25,5	23,5	0,92
Tarnowo Podgórne	20,7	20,6	1,00	24,2	23,3	0,96
Aglomeracja	21,3	20,2	0,95	23,7	23,3	0,98

Źródło: opracowano na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

Tabela 4. Zróżnicowanie przeciętnej wielkości oddziału szkolnego w szkołach podstawowych i gimnazjach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

Przeciętna liczba uczniów w oddziale szkolnym	Szkoły podstawowe		Gimnazja	
	liczba szkół	% szkół	liczba szkół	% szkół
do 10	9	5,3	0	0,0
od 10 do 15	19	11,1	4	3,6
od 15 do 20	41	24,0	19	17,1
od 20 do 25	93	54,4	51	46,0
powyżej 25	9	5,3	37	33,3
Razem	171	100,0	111	100,0

Źródło: opracowano na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

w których funkcjonuje zazwyczaj co najmniej kilka szkół podstawowych i gimnazjów, które kształcą w kilku oddziałach szkolnych w danym roczniku. Umożliwia to bardziej elastyczne niż w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich zarządzanie edukacją i dostosowywanie liczby klas do liczby uczniów. Jak dowodzą badania Herbsta i in. (2009), to właśnie przeciętna liczba uczniów w oddziałach szkolnych, zwłaszcza na obszarach miejskich, jest głównym czynnikiem zróżnicowania wydatków oświatowych na ucznia pomiędzy gminami¹.

Problem różnic w przeciętnej wielkości oddziału szkolnego na obszarze aglomeracji poznańskiej obrazują tabele 4, 5 i 6. Dane zawarte w tabeli 4 wskazują, że szczególnie kłopotliwym poziomem edukacji z punktu widzenia wielkości oddziału szkol-

Tabela 5. Zróżnicowanie przeciętnej wielkości oddziału szkolnego szkół podstawowych w Poznaniu i submetropolitalnych gminach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

Przeciętna liczba uczniów w oddziale szkolnym	Poznań		Submetropolitalne gminy aglomeracji	
	liczba szkół	% szkół	liczba szkół	% szkół
do 10	0	0,0	9	8,8
od 10 do 15	2	2,9	17	16,7
od 15 do 20	6	8,7	35	34,3
od 20 do 25	58	84,1	35	34,3
powyżej 25	3	4,3	6	5,9
Razem	69	100,0	111	100,0

Źródło: opracowano na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

¹ Innym czynnikiem utrudniającym elastyczne dostosowywanie liczby oddziałów szkolnych do liczby uczniów, wspólnym dla gmin wiejskich, miejsko-wiejskich i miejskich, jest kwestia etatów nauczycielskich. Ich liczba uzależniona jest od liczby godzin lekcyjnych, a więc pośrednio od liczby oddziałów szkolnych. Zmniejszenie kosztów edukacji wynikłe ze zmniejszenia liczby oddziałów szkolnych musiałoby się wiązać z redukcją liczby godzin lekcyjnych, a więc z ograniczeniem godzin ponadliczbowych nauczycieli lub nawet z koniecznością redukcji niektórych etatów nauczycielskich. Co oczywiste, wywołuje to protesty nie tylko środowiska nauczycielskiego, ale i dyrekcji szkół, którym zależy m.in. na jak największej liczbie godzin lekcyjnych do rozdysponowania.

Tabela 6. Zróżnicowanie przeciętnej wielkości oddziału szkolnego gimnazjów w Poznaniu i submetropolitalnych gminach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

Przeciętna liczba uczniów w oddziale szkolnym	Poznań		Submetropolitalne gminy aglomeracji	
	liczba szkół	% szkół	liczba szkół	% szkół
do 10	0	0,0	0	0,0
od 10 do 15	0	0,0	4	7,3
od 15 do 20	5	8,9	14	25,4
od 20 do 25	25	44,7	26	47,3
powyżej 25	26	46,4	11	20,0
Razem	56	100,0	55	100,0

Źródło: opracowano na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

Ryc. 6. Rozmieszczenie szkół podstawowych o najmniejszych oddziałach szkolnych (przeciętnie poniżej 15 uczniów) w 2008 r.

Źródło: opracowano na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

nego jest szkolnictwo podstawowe. Chodzi nie tylko o to, że przeciętne oddziały w szkołach podstawowych są o dwóch uczniów mniejsze niż w gimnazjach (por. tab. 3), ale także o fakt, że w ponad 16% szkół podstawowych aglomeracji przeciętna klasa liczy poniżej 15 uczniów, zaś w 40% szkół – poniżej 20 uczniów. Dla gimnazjów odpowiednie wartości wynoszą zaledwie niespełna 4% i 17% (tab. 4).

Dokładniejsza analiza zróżnicowania przeciętnej wielkości oddziałów szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach aglomeracji potwierdza, że mało liczne oddziały szkolne są problemem przede wszystkim submiejscowych gmin aglomeracji. W Poznaniu zaledwie 3% szkół podstawowych i żadne gimnazjum nie cechowała przeciętna wielkość oddziału poniżej 15 uczniów (tab. 5, 6). Tylko niecałe 12% szkół podstawowych oraz 9% gimnazjów kształciło przeciętnie mniej niż 20 uczniów w jednej klasie. Odmienna sytuacja miała miejsce na obszarze otaczającym Poznań, gdzie aż w blisko 26% szkół podstawowych i 7% gimnazjów na jedną klasę przypadało średnio poniżej 15 uczniów (z tego w 9% szkół podstawowych przeciętny oddział liczył poniżej 10 uczniów), zaś aż 60% szkół podstawowych i 33% gimnazjów kształciło w jednym oddziale przeciętnie poniżej 20 uczniów (tab. 5, 6). Rozmieszczenie szkół podstawowych o najmniejszych oddziałach szkolnych (przeciętnie poniżej 15 uczniów) przedstawiono na rycinie 6.

Powyższe zestawienie potwierdza wcześniejsze wnioski o różnych możliwościach gmin w prowadzeniu aktywnej i elastycznej polityki edukacyjnej. O ile jest ona możliwa w Poznaniu, o tyle trudno ją prowadzić w gminach podpoznańskich, szczególnie tych, w których funkcjonują szkoły na obszarach wiejskich. Można podejrzewać, że przy długotrwałym utrzymywaniu się niskiej liczebności uczniów w klasach części szkół, władze gminne będą stawać przed coraz trudniejszym wyborem między znacznymi dopłatami do kształcenia uczniów w tych szkołach, które mogą blokować inne nakłady i programy edukacyjne, a likwidacją niektórych placówek, budzącą niemal zawsze liczne kontrowersje w środowiskach lokalnych. Trzeba przy tym zaznaczyć, że problem ewentualnej likwidacji szkół wiejskich jest złożony nie tylko ze względu na uwarunkowania społeczne, ale również m.in. ze względu na wysokie koszty dowożenia dzieci do szkół przy rozdrobnionej sieci osadniczej. Kluczową rolę uwarunkowań wynikających ze struktury przestrzennej sieci osadniczej w finansowaniu oświaty potwierdza analiza Herbsta i in. (2009).

Uznawanie likwidacji szkoły za „rozwiązanie ostateczne” potwierdza to, że wyraźny spadek liczby uczniów oraz oddziałów szkolnych nie wywarł większego wpływu na sieć szkolną (tab. 1, 2). W okresie 2002–2008 liczba szkół podstawowych spadła o 6% (o 12 placówek), zaś liczba gimnazjów wzrosła o 12% (o 14 placówek). Należy przy tym podkreślić, że opisywane zmiany nie były następstwem zmian liczby uczniów, lecz wiązały się z procesem „wygaszania” niektórych szkół podstawowych oraz z organizacją zespołów szkół. W latach 2002–2008 zespoły szkół powoływano przede wszystkim na obszarach wiejskich, gdzie przy istniejącej szkole podstawowej tworzono gimnazjum. W skład zespołu szkół wchodzi większość gimnazjów na terenach wiejskich aglomeracji poznańskiej (w tym m.in. utworzone w latach 2002–2008 gimnazja w gminach Kostrzyn oraz Śrem).

3.2. Powiązania gmin w kształceniu na poziomie podstawowym i gimnazjalnym

Choć organizacja kształcenia na poziomie podstawowym i gimnazjalnym jest obowiązkiem gminy i to właśnie gmina ma za zadanie kontrolować spełnianie obowiązku szkolnego na jej obszarze, problem ten w aglomeracji poznańskiej wykracza poza granice poszczególnych gmin. Przyczyną tego jest coraz większa liczba dzieci uczęszczających do szkół poza obwodami swojego zamieszkania, a także zlokalizowanych w innych gminach. Przemieszczenia uczniów między obwodami szkolnymi dokonujące się w obrębie gminy utrudniają zarządzanie edukacją i wpływają na zróżnicowanie wyników szkół oraz szanse edukacyjne dzieci i młodzieży (Dolata 2008, 2010, Bajerski 2011).

Dane o liczbie uczniów uczęszczających do szkół podstawowych i gimnazjów poza gminą zamieszkania są jedną z informacji, która gromadzona jest w Systemie Informacji Oświatowej (SIO). W związku z faktem, że system ten funkcjonuje dopiero od 2005 r., dane za wcześniejsze lata są niedostępne, co uniemożliwia przeprowadzanie analiz w ujęciu dynamicznym. Z tego względu przeprowadzone niżej analizy opierają się na danych za 2008 r.

Dane zaprezentowane w tabeli 7 wskazują, że uczenie się poza obwodem swojego zamieszkania jest zjawiskiem dość powszechnym w aglomeracji poznańskiej. Dotyczy to 26% uczniów szkół podstawowych i 36% uczniów gimnazjów, co świadczy o mało restrykcyjnym podejściu do zasady rejonizacji kształcenia w aglomeracji poznańskiej. Wynika to w znacznej mierze z faktu, że jedynym formalnym wymaganiem, które należy spełnić, by dziecko uczęszczało do szkoły poza obwodem zamieszkania, jest zgoda placówki przyjmującej. Ponieważ gminy nie wprowadzają zazwyczaj dodatkowych obostrzeń w tym zakresie, zgoda taka jest często udzielana. Niemal zawsze udzielana jest, gdy aplikuje dziecko osiągające bardzo dobre wyniki edukacyjne. Wiąże się to m.in. ze sposobem działania organów nadzoru pedagogicznego (kuratoriów oświaty) oraz organów nadzorujących organizację i funkcjonowanie szkół (władz gminnych). Dyrekcjom szkół zależy na przyjmowaniu uczniów osiągających wysokie wyniki edukacyjne, ponieważ „rozliczane” są przez kuratoria oraz władze gminne z osiągnięć edukacyjnych uczniów (zob. Dolata 2008). Dodatkowo, przyjmowanie uczniów spoza obwodu pozwala ograniczyć jednostkowe koszty kształcenia w szkole, co jest zazwyczaj jednym z priorytetów władz gmin

Niestety omawiana sytuacja ma także niekorzystną stronę. Prowadzi ona bowiem do polaryzacji sytuacji i wyników edukacyjnych szkół (Dolata 2008, 2010), a także do powstawania quasi-ryнку edukacyjnego, na którym część rodziców zachowuje się jak konsumenci, szukający najlepszej oferty dla swojego dziecka. Ponieważ, jak dowodzą badania prowadzone w Polsce i za granicą, aktywni na wspomnianym quasi-ryнку edukacyjnym są przede wszystkim rodzice należący do klasy średniej, zazwyczaj dobrze wykształceni i zajmujący wysokie pozycje społeczne (zob. Banks 1968, Silver 1973, Ball i in. 1995, 1996, Ball 2003, Butler, Robson 2003, Szlendak 2003), może dochodzić do formowania się podziału na szkoły „do-

bre” i szkoły „złe” (por. Dolata 2008). Częstsza w przypadku gimnazjów niż szkół podstawowych nauka poza miejscem zamieszkania wskazuje, że to właśnie nabór do gimnazjów jest tym etapem edukacji, który może wytwarzać szczególnie duże nierówności edukacyjne (zarówno w ujęciu szans edukacyjnych uczniów, ich wyników szkolnych, jak i wyników szkół). Jak można sądzić, związane jest to najpewniej z faktem, że nabór do szkół średnich bazuje na wynikach egzaminu gimnazjalnego.

Zjawisko migracji uczniów między obwodami szkolnymi występuje w różnym stopniu w gminach aglomeracji poznańskiej. Najwyższe wartości międzyobwodowej mobilności uczniów charakteryzują Poznań, w którym aż blisko 35% uczniów

Tabela 7. Przemieszczenia między obwodami szkolnymi szkół podstawowych i gimnazjów w aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

Jednostka	Szkoły podstawowe			Gimnazja		
	uczący się:		% uczących się w szkole poza obwodem zamieszkania	uczący się:		% uczących się w szkole poza obwodem zamieszkania
	w szkole w obwodzie zamieszkania	w innej szkole		w szkole w obwodzie zamieszkania	w innej szkole	
Buk	815	83	9,2	489	30	5,8
Czerwonak	1078	358	24,9	608	282	31,7
Dopiewo	790	291	26,9	415	219	34,5
Kleszczewo	329	46	12,3	205	29	12,4
Komorniki	687	407	37,2	320	259	44,7
Kostrzyn	1031	121	10,5	614	109	15,1
Kórnik	1045	291	21,8	578	190	24,7
Luboń	1563	219	12,3	696	228	24,7
Mosina	1363	311	18,6	784	218	21,8
Murowana Goślina	994	107	9,7	627	88	12,3
Pobiedziska	1050	182	14,8	629	106	14,4
Poznań	16678	8835	34,6	7294	6866	48,5
Puszczykowo	512	121	19,1	292	57	16,3
Rokietnica	518	58	10,1	83	20	19,4
Skoki	606	29	4,6	357	20	5,3
Stęszew	956	60	5,9	482	61	11,2
Suchy Las	793	269	25,3	382	95	19,9
Swarzędz	2027	673	24,9	1137	561	33,0
Szamotuły	1461	297	16,9	559	533	48,8
Śrem	2366	360	13,2	1270	240	15,9
Tarnowo Podgórne	1139	292	20,4	575	160	21,8
Aglomeracja	37801	13410	26,2	18396	10371	36,1

Źródło: opracowano na podstawie Systemu Informacji Oświatowej.

Tabela 8. Przemieszczenia między obwodami szkolnymi szkół podstawowych i gimnazjów w Poznaniu i submetropolitalnych gminach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

Jednostka	Szkoły podstawowe			Gimnazja		
	uczący się:		% uczących się w szkole poza obwodem zamieszkania	uczący się:		% uczących się w szkole poza obwodem zamieszkania
	w szkole w obwodzie zamieszkania	w innej szkole		w szkole w obwodzie zamieszkania	w innej szkole	
Poznań	16678	8835	34,6	7294	6866	48,5
Submetropolitalne gminy aglomeracji	21480	4595	17,6	10745	3485	24,5

Źródło: opracowano na podstawie Systemu Informacji Oświatowej.

szkół podstawowych i 49% uczniów gimnazjum pobiera naukę poza obwodem zamieszkania. Wyraźnie częstszy wybór szkoły poza obwodem w Poznaniu niż w innych gminach wynika przede wszystkim z bliskości konkurencyjnych placówek wobec szkoły obwodowej, które stanowią dla niej rzeczywistą alternatywę. Nie bez znaczenia jest również polityka edukacyjna miasta, która m.in. poprzez wprowadzenie elektronicznego systemu rekrutacji do szkół publicznych (system „Nabór”), umożliwiła w praktyce wolny wybór szkoły.

W pozostałych gminach aglomeracji poznańskiej uczniowie rzadziej podejmują naukę poza obwodem niż w Poznaniu (por. tab. 7, 8). Przeciętnie poza obwodem kształci się w nich o 50% mniej uczniów niż w Poznaniu (niespełna 18% na poziomie szkoły podstawowej i 25% w przypadku gimnazjów). Największa między-obwodowa mobilność uczniów cechuje gminy strefy bliższej aglomeracji, tj. gminy bezpośrednio graniczące z Poznaniem. W przypadku szkolnictwa podstawowego najwyższy procent uczniów kształcących się poza obwodem występuje w: Komornikach (37,2%), Dopiewie (26,9%), Suchym Lesie (25,3%), Czerwonaku (24,9%) oraz Swarzędzu (24,9%). Na poziomie gimnazjalnym najwyższe wartości cechują w większości przypadków te same gminy: Szamotuły (48,8%), Komorniki (44,7%), Dopiewo (34,5%), Swarzędz (33,0%) oraz Czerwonak (31,7%). Porównanie tabel 7 i 9 prowadzi do wniosku, że w niektórych gminach graniczących bezpośrednio z Poznaniem, szczególnie na poziomie gimnazjalnym, większość uczniów kształcących się poza obwodem zamieszkania kształci się równocześnie poza gminą. W uproszczeniu można to utożsamiać z uczęszczaniem do szkoły w Poznaniu. Uczęszczaniem do szkół w Poznaniu można wyjaśnić ponad 80% międzyobwodowej mobilności gimnazjalistów zamieszkałych w Dopiewie, Komornikach i Kórniku.

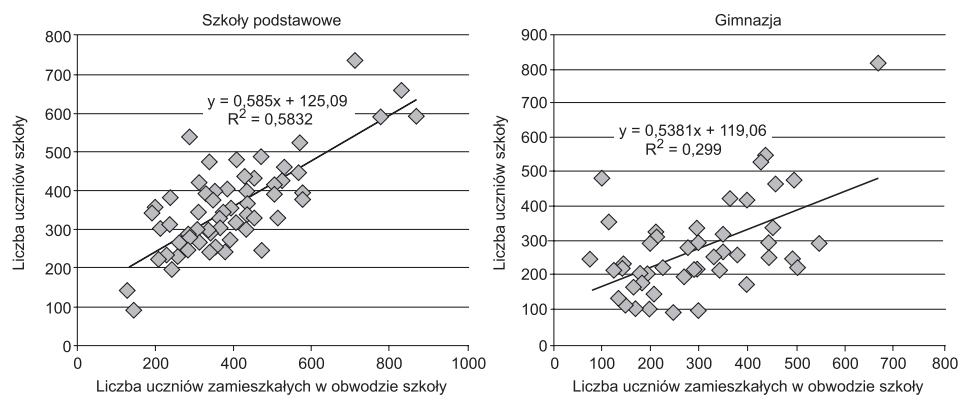
Najmniejszy udział uczniów kształcących się poza obwodem cechuje gminy położone w dalszej strefie aglomeracji. Dotyczy to przede wszystkim gmin miejsko-wiejskich, których siedzibami są ośrodki liczące do 10 tys. mieszkańców, leżące w odległości ponad 15 km od Poznania, słabiej funkcjonalnie powiązane z Poznaniem niż gminy leżące bliżej (zob. Kruszka 2010). Zarówno na poziomie podstawowym, jak i gimnazjalnym najmniejsza mobilność uczniów między obwodami szkolnymi występuje w gminach: Skoki (odpowiednio 4,6% i 5,3%), Stęszew

(5,9% i 11,2%), Buk (9,2% i 5,8%) i Murowana Goślina (9,7% i 12,3%). Można podejrzewać, że głównym czynnikiem rzadkiego wyboru szkoły poza obwodem zamieszkania, także na poziomie gimnazjum, jest w tych gminach mała liczba szkół stanowiących alternatywę dla szkoły obwodowej (za przykład może służyć gmina Buk, w której jest tylko jedno gimnazjum).

Opisane wyżej różnice między gminami w zakresie mobilności uczniów między obwodami szkolnymi przekładają się na różnice w sile związku między liczbą uczniów szkół a liczbą dzieci i młodzieży zamieszkałych w ich obwodach, których spełnianie obowiązku szkolnego są zobowiązane monitorować. W tym względzie Poznań znacząco odróżnia się od pozostałych gmin aglomeracji. O ile w gminach submetropolitalnych liczba dzieci i młodzieży, zamieszkujących w obwodach poszczególnych szkół, determinuje liczbę ich uczniów (wartości współczynnika determinacji wynoszą 0,94 dla szkół podstawowych i 0,86 dla gimnazjów, zob. ryc. 8), o tyle w Poznaniu związek ten jest zdecydowanie słabszy (wartości współczynnika determinacji wynoszą odpowiednio 0,58 i 0,30, zob. ryc. 7).

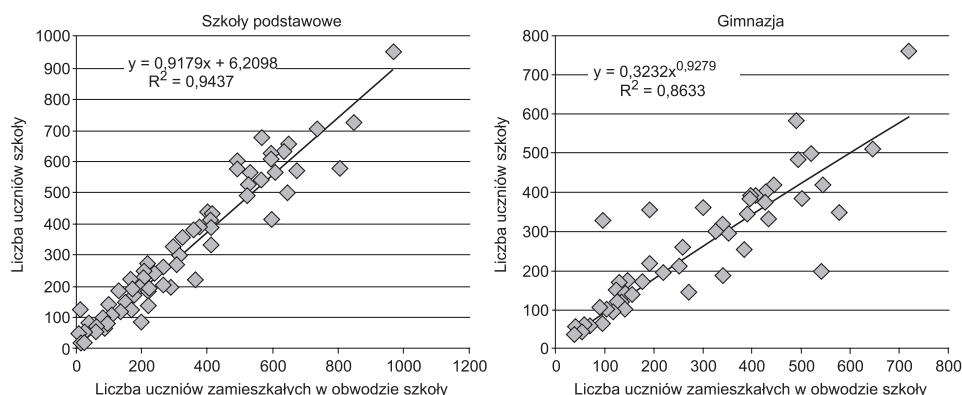
Powyższe wyniki oznaczają konieczność odmiennego zarządzania szkołami w Poznaniu i gminach podpoznańskich. W gminach podpoznańskich, zwłaszcza tych leżących w dalszej strefie aglomeracji, większość dyrektorów szkół może traktować liczbę poszczególnych roczników dzieci zamieszkujących obwody ich szkół jako bezpośrednią wskazówkę dotyczącą przyszłej liczby uczniów szkoły oraz liczby oddziałów szkolnych. W Poznaniu dla odmiany szkoły działają w sytuacji dużej niepewności. W szczególnej sytuacji są gimnazja, z których w wielu trudno oszacować przyszłą liczbę uczniów oddziałów szkolnych oraz godzin lekcyjnych. Stanowi to wyzwanie nie tylko dla dyrekcji szkół, ale także dla miasta, koordynującego funkcjonowanie placówek edukacyjnych.

Spośród migracji uczniów między obwodami szkolnymi szczególnie istotne są te o charakterze międzygminnym. Są one bowiem miernikiem powiązań edukacyjnych w aglomeracji, dostarczając informacji o zachowaniach rodziców i uczniów na quasi-ryнку edukacyjnym.

Ryc. 7. Zależność pomiędzy liczbą uczniów szkół podstawowych i gimnazjów w Poznaniu a liczbą dzieci zamieszkałych w ich obwodach w 2008 r.

Źródło: opracowano na podstawie Systemu Informacji Oświatowej.

Ryc. 8. Zależność pomiędzy liczbą uczniów szkół podstawowych i gimnazjów w submetro-politalnych gminach aglomeracji poznańskiej a liczbą dzieci zamieszkałych w ich obwodach w 2008 r.

Źródło: opracowano na podstawie Systemu Informacji Oświatowej.

W tabeli 9 przedstawiono dane dotyczące liczby dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu i liczby uczniów w szkołach w gminach aglomeracji poznańskiej. Zwraca uwagę z jednej strony znaczna nadwyżka uczniów nad dziećmi w Poznaniu (zarówno w przypadku szkolnictwa podstawowego, jak i gimnazjalnego), zaś z drugiej nadwyżka dzieci nad uczniami w większości gmin otaczających Poznań. W 2008 r., zgodnie z danymi z Systemu Informacji Oświatowej, kształciło się w poznańskich szkołach podstawowych o 1021 uczniów więcej i gimnazjach o 1451 uczniów więcej niż wynosi liczba dzieci objętych obowiązkiem szkolnym w Poznaniu. Oznacza to, że łącznie blisko 2,5 tys. uczniów poznańskich szkół podstawowych i gimnazjów mieszka w innych gminach. W związku z marginalnym udziałem uczniów zamieszkujących internaty i bursy szkolne można założyć, że zdecydowaną większość uczniów pochodzących z innych gmin stanowią uczniowie zamieszkujący gminy aglomeracji poznańskiej, którzy codziennie dojeżdżają do szkoły w Poznaniu.

Porównanie liczby dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu i liczby uczniów w aglomeracji poznańskiej (tab. 9) wskazuje, że o ile migracje międzygminne na poziomie szkolnictwa podstawowego domykają się w granicach aglomeracji, o tyle na poziomie gimnazjalnym nie. W całej aglomeracji poznańskiej liczba uczniów gimnazjów przekraczała w 2008 r. o 667 osób liczbę dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu na tym poziomie edukacji. Wiąże się to z ponadlokalnym oddziaływaniem niektórych poznańskich gimnazjów, do których uczęszczają uczniowie spoza obszaru aglomeracji.

Dokładniejszy obraz powiązań edukacyjnych gmin aglomeracji poznańskiej na poziomie szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego przedstawiono w tabeli 9 i rycinie 9. Ich analiza prowadzi do następujących wniosków.

Po pierwsze, zauważa się, omówioną wcześniej, znaczną nadwyżkę liczby uczniów nad liczbą dzieci objętych obowiązkiem szkolnym w Poznaniu i odwrotną sytuację (znaczną nadwyżkę liczby dzieci nad liczbą uczniów) w większości gmin

podpoznańskich. Największa przewaga liczby dzieci objętych obowiązkiem szkolnym nad liczbą uczniów miejscowych szkół występuje w bliższej strefie aglomeracji, tj. gminach graniczących z Poznaniem. Gminami o największej bezwzględnej nadwyżce liczby dzieci nad liczbą uczniów są kolejno: Komorniki (262 dzieci na poziomie szkoły podstawowej i 233 na poziomie gimnazjum), Swarzędz (222 i 225 dzieci), Kórnik (odpowiednio 198 i 210 dzieci) oraz Dopiewo (99 i 173 dzieci). W gminach graniczących z Poznaniem łączna nadwyżka dzieci objętych obowiązkiem szkolnym na poziomie szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego nad liczbą uczniów lokalnych szkół wynosiła w 2008 r. 1622 osoby, co stanowi odpowiednik 65% ogólnej liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjów w Poznaniu, którzy mieszkają poza

Tabela 9. Różnice liczby dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu i liczby uczniów szkół podstawowych i gimnazjów w gminach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

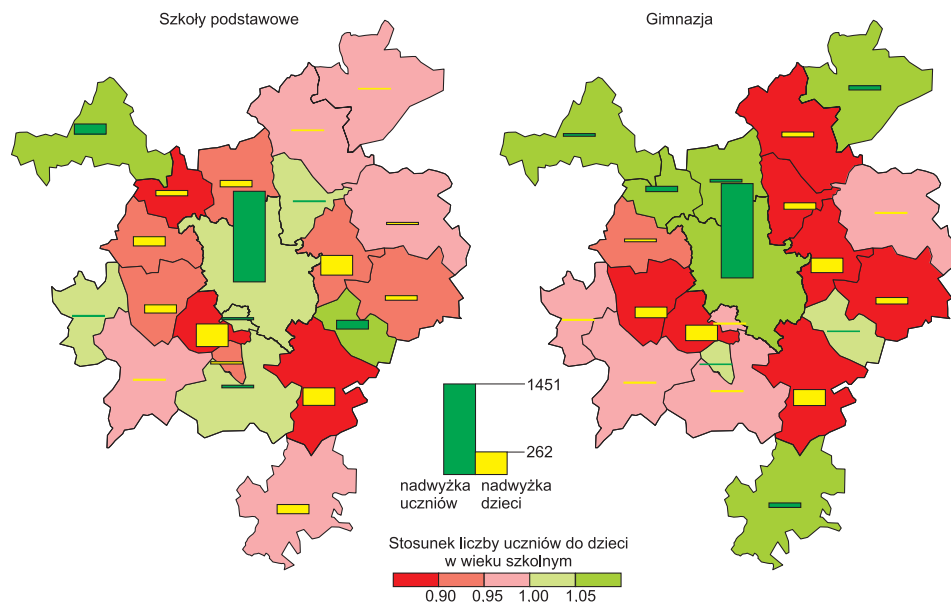
Gmina	Szkoły podstawowe				Gimnazja			
	liczba dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu	liczba uczniów	liczba uczniów – liczba dzieci	liczba uczniów/ liczba dzieci	liczba dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu	liczba uczniów	liczba uczniów – liczba dzieci	liczba uczniów/ liczba dzieci
Buk	898	899	1	1,00	519	499	-20	0,96
Czerwonak	1436	1439	3	1,00	890	800	-90	0,90
Dopiewo	1081	982	-99	0,91	634	461	-173	0,73
Kleszczewo	375	483	108	1,29	234	244	10	1,04
Komorniki	1094	832	-262	0,76	579	346	-233	0,60
Kostrzyn	1152	1092	-60	0,95	723	626	-97	0,87
Kórnik	1336	1138	-198	0,85	768	558	-210	0,73
Luboń	1782	1814	32	1,02	924	912	-12	0,99
Mosina	1674	1709	35	1,02	1002	987	-15	0,99
Murowana Goślina	1101	1091	-10	0,99	715	642	-73	0,90
Pobiedziska	1232	1202	-30	0,98	735	730	-5	0,99
Poznań	25513	26534	1021	1,04	14160	15611	1451	1,10
Puszczykowo	633	593	-40	0,94	349	359	10	1,03
Rokietnica	576	518	-58	0,90	103	209	106	2,03
Skoki	635	621	-14	0,98	377	457	80	1,21
Stęszew	1016	995	-21	0,98	543	542	-1	1,00
Suchy Las	1062	985	-77	0,93	477	531	54	1,11
Swarzędz	2700	2478	-222	0,92	1698	1473	-225	0,87
Szamotuły	1758	1884	126	1,07	1092	1158	66	1,06
Śrem	2726	2621	-105	0,96	1510	1591	81	1,05
Tarnowo Podgórne	1431	1321	-110	0,92	735	698	-37	0,95
Aglomeracja	51211	51231	20	1,00	28767	29434	667	1,02

Źródło: opracowano na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

jego granicami. W przypadku szkolnictwa podstawowego w lokalnych szkołach Komornik, Swarzędza, Kórnik i Dopiewa nie kształciło się łącznie 781 uczniów, zamieszkujących te gminy. W przypadku szkolnictwa gimnazjalnego ich liczba wynosiła 841. Przyjmując proste założenie, że migracje uczniów między gminami dokonują się przede wszystkim między Poznaniem i gminami ościennymi (migracje między gminami ościennymi mają znaczenie marginalne), można stwierdzić, że 75% pochodzących spoza Poznania uczniów poznańskich szkół podstawowych oraz 58% uczniów gimnazjów zamieszkuje w czterech podpoznańskich gminach: Komorniki, Swarzędz, Kórnik i Dopiewo.

Uzupełnieniem powyższej analizy, opierającej się na sumarycznej wielkości przepływów uczniów między gminami, są informacje o udziale dzieci poszczególnych gmin, które są objęte obowiązkiem szkolnym, lecz naukę pobierają poza gminą. Podobnie jak w poprzednim przypadku, najwyższy procent dzieci uczących się poza gminą obserwuje się w szkołach gmin bezpośrednio graniczących z Poznaniem (zob. ryc. 9). Najjaskrawszymi przykładami są gminy Komorniki, Kórnik i Dopiewo, w których poza gminą uczy się nawet do 40% dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. W przypadku Komornik jest to 24% dzieci objętych obowiązkiem nauki w szkole podstawowej i 40% – w gimnazjum. W przypadku Kórnik jest to 15% i 25%, zaś w przypadku Dopiewa – odpowiednio 9 i 27%.

Silne powiązanie gmin podpoznańskich i Poznania poprzez występujące między nimi dojazdy uczniów do szkół podstawowych i gimnazjów wiąże się bezpośrednio z postępującymi procesami suburbanizacji Poznania. Gminy o największym udziale dzieci kształcących się w Poznaniu są to gminy o największym migracyjnym

Ryc. 9. Relacja pomiędzy liczbą dzieci podlegających obowiązkowi szkolnemu a liczbą uczniów szkół podstawowych i gimnazjów w gminach aglomeracji poznańskiej w 2008 r. Źródło: opracowano na podstawie danych z Systemu Informacji Oświatowej.

przyroście ludności w latach 90. XX w. i w pierwszej dekadzie XXI w. (por. Łodyga 2008, Marcinowicz 2008). W ostatnich latach to właśnie na ich obszarze realizowane były największe projekty mieszkaniowe w okolicy Poznania (np. Dąbrówka w gminie Dopiewo, Plewiska w gminie Komorniki). Przedstawione dane wskazują, że znaczna część mieszkańców Poznania, przeprowadzając się do gmin podpoznańskich, rezygnuje z posłania dzieci do lokalnej szkoły obwodowej, decydując się na dowożenie dziecka do jednej ze szkół poznańskich. Można podejrzewać, że w jeszcze większym stopniu dotyczy to pozostawienia dziecka w szkole poznańskiej po przeprowadzeniu się do jednej z gmin ościennych.

Choć brak stosownych badań dotyczących rzeczywistych powodów, decydujących o uczęszczaniu dzieci i młodzieży z gmin podpoznańskich do szkół w Poznaniu, można wskazać przede wszystkim na dwa z nich.

Pierwszym z czynników jest przekonanie mieszkańców gmin podpoznańskich o wyższym poziomie edukacji w Poznaniu w porównaniu z gminami ościennymi (Mikuła 2009). Właśnie tym m.in. można tłumaczyć wyższy udział uczniów gimnazjów niż uczniów szkół podstawowych z gmin podpoznańskich, którzy najpewniej kształcą się w Poznaniu (por. tab. 10). Zapewne głównym czynnikiem opisanej sytuacji jest upatrywanie w gimnazjum „przepustki” do szkoły średniej (zob. Dola 2008), co przy lepszej percepcji poziomu edukacji szkół poznańskich prowadzi do wyboru jednej z nich. Częstsze kierowanie dzieci do lokalnych szkół podstawowych niż gimnazjów można wyjaśnić poprzez odwołanie do dwóch kwestii:

- 1) w większości gmin podpoznańskich liczba gimnazjów jest dwu- lub trzykrotnie mniejsza niż liczba szkół podstawowych (por. tab. 1, 2), a zatem duża część uczniów podejmuje naukę w gimnazjum częstokroć znacznie oddalonym od miejsca zamieszkania, co wiąże się z uciążliwością dojazdu do szkoły; wywiady przeprowadzone w wydziałach i referatach edukacji gmin podpoznańskich wskazują, że wielu rodziców chętniej decyduje się na samodzielny dowóz dziecka do szkoły w Poznaniu niż na zapisanie dziecka do szkoły obwodowej, jeśli uczęszczanie do niej wymaga dojazdu autobusem szkolnym (mimo że jest to finansowane przez gminę);
- 2) lokalne obwodowe szkoły podstawowe zlokalizowane na obszarach wiejskich aglomeracji poznańskiej są zazwyczaj mniejsze niż szkoły w Poznaniu oraz cechują je mniej liczne oddziały szkolne. W większym stopniu poza funkcją edukacyjną realizują również funkcję opiekuńczą, która jest istotna dla wielu rodziców, szczególnie na pierwszym etapie kształcenia.

Drugim z czynników decydujących o uczęszczaniu znacznego procentu dzieci z gmin podpoznańskich do szkół w Poznaniu są problemy związane z infrastrukturą szkolną w tych gminach. Podczas gdy w Poznaniu w ostatnich latach jednym z głównych wątków debaty o szkolnictwie podstawowym i gimnazjalnym były kwestie reorganizacji sieci szkolnej, związane z likwidacją niektórych placówek na skutek spadającej liczby uczniów oraz rosnących kosztów funkcjonowania szkół (zob. artykuły w poznańskim wydaniu „Gazety Wyborczej” z lat 2002–2010 na stronie internetowej <http://miasta.gazeta.pl/poznan/>), to w gminach podpoznańskich rosnąca liczba dzieci w wieku szkolnym oraz rosnąca liczba uczniów spowodowały konieczność budowy lub rozbudowy niektórych szkół podstawowych i gimnazjów.

Problem ten dotyczy przede wszystkim szkół zlokalizowanych w miejscach najintensywniej rozwijającego się w ostatnich latach budownictwa mieszkaniowego oraz szkół o korzystnym, z punktu widzenia rodziców, położeniu komunikacyjnym – znajdujących się przy trasach dojazdowych do Poznania (między miejscem zamieszkania a miejscem pracy rodziców). Dokumentują to m.in. przykłady wybranych szkół z gmin Dopiewo (np. planowana rozbudowa Szkoły Podstawowej w Skórzewie, nowy budynek Gimnazjum w Skórzewie, plan wybudowania Szkoły Podstawowej w Dąbrówce, „zatłoczenie” Szkoły Podstawowej w Dąbrowie) oraz Komorniki (np. planowana rozbudowa Szkoły Podstawowej w Plewiskach). Ponieważ inwestycje infrastrukturalne są kosztowne i cechuje je długi okres realizacji, w sytuacji dynamicznego wzrostu liczby ludności oraz związanego z nim wzrostu liczby dzieci w wieku szkolnym gminy nie nadążają z rozbudową infrastruktury szkolnej.

Rolę położenia szkoły w wyborze jej przez rodziców i uczniów potwierdza również lokalizacja szkół poznańskich o największej liczbie uczniów spoza miasta. Z danych Wydziału Oświaty Urzędu Miasta w Poznaniu wynika, że są to przede wszystkim szkoły leżące na obrzeżach miasta. W przypadku szkół podstawowych należą do nich m.in.:

- SP nr 28 przy ul. Chojnickiej (Kiekrz), dojeżdża wiele dzieci z gminy Rokietnica,
- SP nr 56 przy ul. Tarnowskiej (Kzesiny), dojeżdża wiele dzieci z gminy Kórnik,
- SP nr 78 przy ul. Żonkilowej (os. Kwiatowe), dojeżdża wiele dzieci z gminy Dopiewo.

W przypadku gimnazjów są to m.in.:

- Gimnazjum nr 29 przy ul. Tarnowskiej (Kzesiny), dojeżdża młodzież z gminy Kórnik,
- Gimnazjum nr 55 przy ul. Żonkilowej (os. Kwiatowe), dojeżdża młodzież z gminy Dopiewo,
- Gimnazjum nr 58 przy ul. Małoszyńskiej (Junikowo), dojeżdża młodzież z gminy Dopiewo,
- Gimnazjum nr 67 przy ul. Chojnickiej (Kiekrz), dojeżdża młodzież z gminy Rokietnica.

We wszystkich wymienionych szkołach liczba uczniów przewyższała w 2008 r. liczbę dzieci zamieszkałych w ich obwodach (w przypadku szkół podstawowych od 10% w SP nr 28 przy ul. Chojnickiej do 58% w SP nr 78 przy ul. Żonkilowej; w przypadku gimnazjów od 60% w Gimnazjum nr 55 przy ul. Żonkilowej do 375% w Gimnazjum nr 29 przy ul. Tarnowskiej²).

Jednym z doraźnych rozwiązań problemu niedostosowania wielkości infrastruktury szkolnej do szybko rosnącej liczby dzieci w wieku szkolnym są podejmowane coraz częściej w poszczególnych gminach aglomeracji poznańskiej próby reorganizacji obwodów szkół podstawowych i gimnazjów. Przyczyną takich zabiegów jest postępująca polaryzacja sytuacji poszczególnych placówek oświatowych,

² Tak wysoka wartość wynika częściowo z prowadzenia przez Gimnazjum nr 29 przy ul. Tarnowskiej dwujęzycznych oddziałów szkolnych, do których nabór nie jest objęty rejonizacją kształcenia.

jeśli idzie o tendencje zmian liczby uczniów. Podczas gdy szkoły w miejscowościach blisko Poznania, o dobrym położeniu komunikacyjnym, w których intensywnie rozwija się budownictwo mieszkaniowe, są coraz częściej przepełnione i konieczna staje się ich rozbudowa, szkoły zlokalizowane w miejscowościach oddalonych od Poznania, które leżą poza strefą intensywnej poznańskiej suburbanizacji, charakteryzuje często malejąca liczba uczniów. Niekiedy prowadzi to nawet do likwidacji placówek. Dokumentują to np. uchwalone w 2008 r. i 2009 r. w gminie Komorniki likwidacje szkół podstawowych kolejno w Szreniawie i w Rosnówku. Często likwidowane placówki dalej służą celom wychowawczym i oświatowym – w związku z rosnącą z roku na rok liczbą urodzeń oraz brakiem miejsc w przedszkolach, w budynkach szkolnych organizowane są przedszkola samorządowe (np. adaptacja budynków szkolnych w Rosnówku i Szreniawie na cele przedszkolne i utworzenie w nich przedszkoli samorządowych).

W tej sytuacji, by z jednej strony wykorzystać bazę i możliwości edukacyjne peryferyjnie położonych szkół podstawowych i gimnazjów, z drugiej zaś – obniżyć w nich zazwyczaj wysokie jednostkowe koszty kształcenia (związane z niewielkimi oddziałami szkolnymi), gminy aglomeracji poznańskiej podejmują próby rozszerzenia obwodów tych placówek. Ma to prowadzić do zwiększenia liczby uczniów oraz do „odciążenia” szkół, których obwody cechuje największy przyrost liczby dzieci w wieku szkolnym. Przykładem takich zabiegów w ostatnich latach było m.in.: rozszerzenie obwodu Szkoły Podstawowej w Więckowicach o Dąbrówkę oraz rozszerzenie obwodu szkolnego filii w Zalasewie Szkoły Podstawowej nr 5 w Swarzędzu o wybrane ulice miasta. Dotychczasowe doświadczenia gmin wskazują, że takie rozwiązania cechuje jednak niska skuteczność. Spotykają się one bowiem zazwyczaj z oporem ze strony rodziców, którzy często nie akceptują „przypisania” ich dziecka wiejskiej szkole obwodowej. Z rozmów z przedstawicielami gminnych organów nadzoru oświatowego wynika, że istotną rolę odgrywa tu niechęć rodziców do umieszczania dzieci w szkołach uznawanych za wiejskie oraz położenie tych placówek z dala od codziennie pokonywanej trasy pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscem pracy. Jak wykazują dotychczasowe doświadczenia gmin, nieskuteczną zachętą dla rodziców do umieszczenia dziecka w peryferyjnej wiejskiej szkole obwodowej są obiektywne walory tych szkół w postaci często dobrej bazy lokalowej i rekreacyjnej (sale gimnastyczne), funkcjonowania świetlic szkolnych oraz stołówek, niewielkich liczebnie oddziałów szkolnych i zapewnienia bezpłatnych systemów dowozów uczniów z domu do szkoły i ze szkoły do domu. Niewielkie zainteresowanie omawianymi szkołami nie zwiększa się nawet mimo podejmowanych prób ich promocji w środowiskach lokalnych.

Polaryzacja sieci szkolnej gmin submetropolitalnych aglomeracji poznańskiej, związana m.in. z przepełnieniem szkół podmiejskich i spadkiem liczby uczniów w szkołach peryferyjnych, ma miejsce nawet w tych gminach, w których w ostatnich latach doszło do wzrostu liczby dzieci w wieku szkolnym. Co więcej, w niektórych gminach na skutek dojazdów uczniów do szkół położonych poza gminą, mimo wzrostu liczby dzieci, nastąpił spadek liczby uczniów. Oznacza to, że gminy w coraz mniejszym stopniu mogą polegać na liczbie dzieci, które podlegają i podlegać będą obowiązkowi kształcenia, jako na informacji, która pozwoli oszacować liczbę

Tabela 10. Gminy, w których w latach 2002–2008 doszło do spadku liczby uczniów szkół podstawowych lub gimnazjów przy wzroście dzieci i młodzieży w odpowiednim przedziale wiekowym

Szkoły podstawowe									
Gmina	Liczba uczniów			Liczba dzieci w wieku 7–12 lat			Liczba uczniów/liczba dzieci w wieku 7–12 lat		
	2002	2008	Zmiana	2002	2008	Zmiana	2002	2008	Zmiana
			2002–2008 (2002 = 1)			2002–2008 (2002 = 1)			2002–2008 (2002 = 1)
Kleszczewo	532	483	0,91	469	488	1,04	1,13	0,99	0,87
Kórnik	1254	1138	0,91	1336	1390	1,04	0,94	0,82	0,87
Luboń	1895	1814	0,96	1871	1919	1,03	1,01	0,95	0,93
Tarnowo Podgórne	1446	1313	0,91	1397	1413	1,01	1,04	0,93	0,90
Gimnazja									
Gmina	Liczba uczniów			Liczba dzieci w wieku 13–15 lat			Liczba uczniów/liczba dzieci w wieku 13–15 lat		
	2002	2008	Zmiana	2002	2008	Zmiana	2002	2008	Zmiana
			2002–2008 (2002 = 1)			2002–2008 (2002 = 1)			2002–2008 (2002 = 1)
Dopiewo	489	461	0,94	534	618	1,16	0,92	0,75	0,81
Komorniki	381	346	0,91	545	582	1,07	0,70	0,59	0,85
Rokietnica	288	209	0,73	366	388	1,06	0,79	0,54	0,68
Tarnowo Podgórne	773	698	0,90	749	759	1,01	1,03	0,92	0,89

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

uczniów i oddziałów szkolnych w przyszłości. Jaskrawym przykładem takich problemów jest sytuacja niektórych gmin bezpośrednio graniczących z Poznaniem, takich jak Dopiewo, Kleszczewo, Komorniki, Kórnik, Luboń, Rokietnica i Tarnowo Podgórne (tab. 10). W gminach tych w latach 2002–2008 doszło do spadku liczby uczniów szkół podstawowych lub gimnazjum przy wzroście liczby dzieci i młodzieży w odpowiednim przedziale wiekowym (tj. 7–12 lat dla szkoły podstawowej i 13–15 dla gimnazjum). We wszystkich tych gminach w okresie 2002–2008 znacznie spadła wartość współczynnika skolaryzacji brutto, a więc stosunek uczniów danego poziomu kształcenia do liczby dzieci w odpowiednim przedziale wiekowym (tab. 10).

3.3. Wyniki edukacyjne

Analiza wyników edukacyjnych szkół podstawowych i gimnazjów możliwa jest dzięki wprowadzeniu w polskim szkolnictwie egzaminów zewnętrznych, opartych na jednolitych w skali kraju arkuszach egzaminacyjnych i sprawdzaniu ich przez powołane w tym celu niezależne komisje i egzaminatorów. Wprowadzenie egza-

minów zewnętrznych wiązało się z reformą systemu oświaty w 1999 r.³, na mocy której w miejsce 8-letnich szkół podstawowych wprowadzono 6-letnie szkoły podstawowe i 3-letnie gimnazja, skracając o rok naukę w liceach i technicach (do 3 i 4 lat) i umożliwiając krótszą naukę w zasadniczych szkołach zawodowych (2–3 lata). Reforma systemu oświaty z 1999 r. wprowadziła sprawdzian szóstoklasistów i egzamin gimnazjalny. Egzaminy te odbyły się po raz pierwszy w 2002 r.

Przystępując do analizy wyników egzaminów zewnętrznych w szkołach, należy mieć na uwadze, że ich jednostkowego wyniku nie można bezkrytycznie przekładać na poziom wiedzy ucznia, zaś przeciętnego w szkole nie można traktować jako miary poziomu nauczania. Ze względu na opisane w rozdziale 3.2 intensywne

Tabela 11. Przeciętna liczba punktów uzyskana przez ucznia na sprawdzianie szóstoklasistów w gminach aglomeracji poznańskiej w latach 2007–2009

Gmina	Przeciętna liczba punktów uzyskana przez ucznia na sprawdzianie szóstoklasistów			
	2007	2008	2009	średnia 2007–2009
Buk	25,2	25,7	22,6	24,5
Czerwonak	26,5	27,0	23,6	25,7
Dopiewo	26,3	25,3	23,5	25,0
Kleszczewo	25,3	24,3	22,1	23,9
Komorniki	27,9	26,4	23,5	25,9
Kostrzyn	24,0	23,6	21,1	22,9
Kórnik	25,8	25,3	21,3	24,1
Luboń	27,4	26,7	22,9	25,7
Mosina	26,2	26,4	21,5	24,7
Murowana Goślina	25,1	25,4	22,2	24,2
Pobiedziska	25,0	24,4	20,7	23,4
Poznań	28,3	27,3	24,6	26,7
Puszczykowo	26,1	27,7	25,1	26,3
Rokietnica	26,1	26,3	23,8	25,4
Skoki	27,8	26,9	21,4	25,3
Stęszew	26,6	24,8	21,3	24,2
Suchy Las	28,4	27,7	25,7	27,3
Swarzędz	26,3	25,3	23,3	25,0
Szamotuły	26,2	25,2	21,5	24,3
Śrem	27,4	24,7	22,4	24,8
Tarnowo Podgórne	26,5	26,5	24,3	25,8
Agglomeracja	27,4	26,5	23,6	25,8

Źródło: opracowano na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu.

³ Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r. – Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego (Dz. U. z 1999 r. nr 12, poz. 96).

Tabela 12. Przeciętna liczba punktów uzyskana przez ucznia na egzaminie gimnazjalnym w gminach aglomeracji poznańskiej w latach 2007–2009

Gmina	Przeciętna liczba punktów uzyskana przez ucznia na egzaminie gimnazjalnym			
	2007	2008	2009	średnia 2007–2009
Buk	54,2	59,1	54,1	55,8
Czerwonak	56,5	56,3	57,3	56,7
Dopiewo	54,0	54,6	59,5	56,1
Kleszczewo	56,0	58,2	61,2	58,5
Komorniki	57,5	53,4	51,9	54,3
Kostrzyn	57,1	56,2	57,2	56,8
Kórnik	52,7	56,4	55,7	54,9
Luboń	59,8	58,5	57,5	58,6
Mosina	57,1	55,6	55,5	56,1
Murowana Goślina	60,2	61,5	57,9	59,9
Pobiedziska	56,2	58,8	58,3	57,7
Poznań	61,6	63,2	62,5	62,4
Puszczykowo	65,0	61,2	62,9	63,0
Rokietnica	53,2	53,4	52,3	53,0
Skoki	47,2	46,2	46,6	46,7
Stęszew	55,6	53,7	57,3	55,5
Suchy Las	66,9	65,5	67,2	66,5
Swarzędz	55,7	58,5	58,3	57,5
Szamotuły	52,2	53,4	54,5	53,4
Śrem	52,5	56,4	55,7	54,9
Tarnowo Podgórne	60,5	58,9	58,7	59,3
Aglomeracja	59,1	60,2	59,9	59,7

Źródło: opracowano na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu.

w przypadku niektórych gmin przemieszczenia uczniów między obwodami szkolnymi, analizy przeprowadzono wyłącznie na poziomie gmin, pomijając analizę wyników edukacyjnych w pojedynczych szkołach.

Przeciętne wyniki sprawdzianu szóstoklasistów i egzaminu gimnazjalnego są co-rocennie wyraźnie zróżnicowane w zbiorze gmin aglomeracji poznańskiej. Biorąc pod uwagę lata 2007–2009, zauważa się, że najwyższa przeciętna liczba punktów uzyskana zarówno na sprawdzianie szóstoklasistów, jak i egzaminie gimnazjalnym cechowała Suchy Las (odpowiednio 27,3 i 66,5), Poznań (26,7 i 62,4) i Puszczykowo (26,3 i 63,0 – por. tab. 11, 12). Najniższa liczba punktów w przypadku sprawdzianu szóstoklasistów charakteryzowała Kostrzyn (22,9), Pobiedziska (23,4) oraz Kleszczewo (23,9 – zob. tab. 11), zaś w przypadku egzaminu gimnazjalnego: Skoki (46,7), Rokietnicę (53,0), Komorniki (54,3) i Kórnik (54,9 – zob. tab. 12, 13, ryc. 10).

Jak się wydaje, głównym czynnikiem wysokich wyników egzaminacyjnych w Suchym Lesie, Poznaniu i Puszczykowie jest skład społeczny tamtejszych szkół i

wykształcenie rodziców uczniów (gminy te cechuje m.in. najwyższy udział mieszkańców z wykształceniem wyższym spośród gmin aglomeracji – zob. Dominiak 2010). Wysokie wyniki szkół w tych gminach dodatkowo indukują przemieszczenia do nich uczniów z okolicznych gmin. Są to w większości uczniowie osiągający wysokie wyniki edukacyjne (tacy są zazwyczaj chętnie przyjmowani przez dyrekcje szkolne – zob. m.in. Dolata 2008), których rodzice zapewne są ponadprzeciętnie wykształceni (wykształcenie rodziców jest czynnikiem aktywnego wyboru szkoły – zob. Ball i in. 1995, Gorard 1997, Butler, Robson 2003, Szlendak 2003). Podobnymi czynnikami można tłumaczyć niskie wyniki egzaminów szkolnych w poszczególnych gminach. Zwracają jednak uwagę różnice w pozycji gminy pod względem

Tabela 13. Przeciętna liczba punktów uzyskana przez ucznia w części humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego w gminach aglomeracji poznańskiej w latach 2007–2009

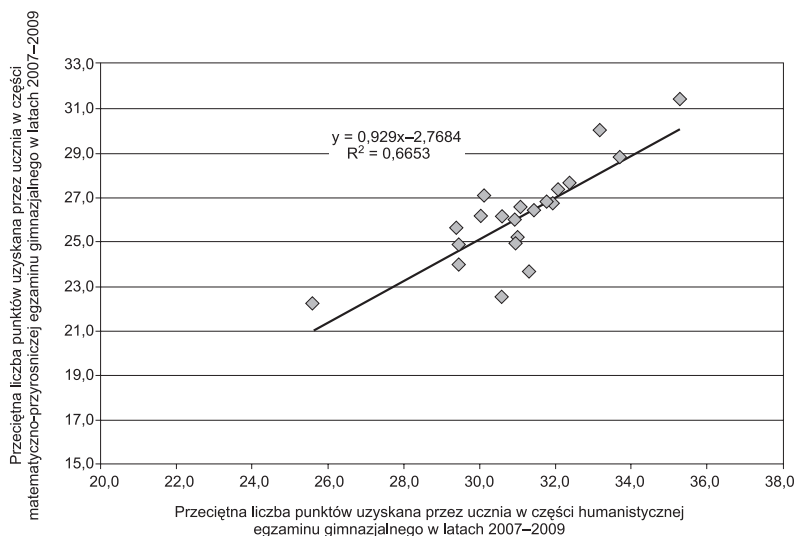
Gmina	Przeciętna liczba punktów uzyskana przez ucznia na egzaminie gimnazjalnym							
	część humanistyczna				część matematyczno-przyrodnicza			
	2007	2008	2009	średnia 2007–2009	2007	2008	2009	średnia 2007–2009
Buk	30,4	32,9	29,6	31,0	23,8	26,3	24,5	24,8
Czerwonak	31,3	29,3	31,3	30,6	25,2	27,0	26,1	26,1
Dopiewo	29,0	28,7	32,3	30,0	25,1	25,9	27,3	26,1
Kleszczewo	31,5	31,1	32,8	31,8	24,5	27,2	28,4	26,7
Komorniki	30,9	29,1	28,3	29,4	26,6	24,3	23,6	24,8
Kostrzyn	31,3	29,9	31,6	30,9	25,8	26,3	25,6	25,9
Kórnik	31,2	30,8	31,9	31,3	21,5	25,5	23,8	23,6
Luboń	33,2	30,8	31,8	31,9	26,6	27,7	25,7	26,7
Mosina	32,5	29,9	30,6	31,0	24,6	25,6	24,9	25,1
Murowana Goślina	32,4	33,3	31,4	32,4	27,8	28,1	26,5	27,5
Pobiedziska	31,0	30,8	32,5	31,4	25,2	28,0	25,8	26,3
Poznań	34,1	33,5	33,6	33,7	27,5	29,6	28,8	28,7
Puszczykowo	35,1	31,5	33,0	33,2	30,0	29,7	29,8	29,8
Rokietnica	31,4	30,8	29,6	30,6	21,8	22,6	22,7	22,4
Skoki	25,5	25,3	25,9	25,6	21,7	20,9	20,7	21,1
Stęszew	30,6	28,1	31,6	30,1	25,0	25,6	25,7	25,4
Suchy Las	37,0	33,1	35,8	35,3	29,9	32,4	31,4	31,2
Swarzędz	30,7	30,9	31,7	31,1	25,0	27,6	26,6	26,4
Szamotuły	29,4	28,3	30,6	29,4	22,9	25,0	23,9	23,9
Śrem	28,7	29,1	30,4	29,4	23,8	27,2	25,4	25,5
Tarnowo Podgórne	32,7	31,3	32,2	32,1	27,8	27,5	26,5	27,3
Aglomeracja	32,7	31,9	32,5	32,4	26,4	28,3	27,4	27,4

Źródło: opracowano na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu.

wyników sprawdzianu szóstoklasistów i egzaminu gimnazjalnego, wiążące się z faktem, że gminy o najniższych wynikach sprawdzianu szóstoklasistów nie są równocześnie gminami o najniższych wynikach sprawdzianu gimnazjalnego (tab. 14, ryc. 11). Różnice można tłumaczyć przede wszystkim dwoma czynnikami: poziomem nauczania i migracjami dzieci i młodzieży do szkół w innych gminach. Choć trudno stwierdzić, który z tych czynników jest ważniejszy, można wskazać gminy o zaniżonym wyniku egzaminu gimnazjalnego w stosunku do sprawdzianu szóstoklasistów. Na podstawie wyników sprawdzianu szóstoklasistów oszacowano przeciętne wyniki punktowe, jakie teoretycznie powinni osiągać uczniowie na egzaminie gimnazjalnym w latach 2007–2009. Porównanie rzeczywistej liczby punktów z szacowaną pozwala zaobserwować, że:

- 1) Gminy o najwyższych wynikach egzaminu gimnazjalnego (Suchy Las, Poznań, Puszczykowo) cechuje wyższa liczba punktów, niż wynikałoby to z wyników sprawdzianu szóstoklasistów.
- 2) Gminy o najniższych wynikach egzaminu gimnazjalnego (Skoki, Rokietnica, Komorniki i Kórnik) cechuje niższa liczba punktów, niż wynikałoby to z wyników sprawdzianu szóstoklasistów.
- 3) Zaniżenie wyników egzaminu gimnazjalnego względem sprawdzianu szóstoklasistów występuje przede wszystkim w tzw. strefie bliższej aglomeracji – gminach bezpośrednio graniczących z Poznaniem.

Powyższe ustalenia potwierdzają wpływ przemieszczeń uczniów między gminami na wyniki egzaminu gimnazjalnego poprzez „ucieczkę” ze szkół w gminie uczniów osiągających wysokie wyniki edukacyjne. Dodatkowo potwierdza to również słaby ogólny związek przeciętnych wyników sprawdzianu szóstoklasistów i

Ryc. 10. Zależność między przeciętną liczbą punktów uzyskanych przez uczniów w części humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego w gminach aglomeracji poznańskiej w latach 2007–2009

Źródło: opracowano na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu.

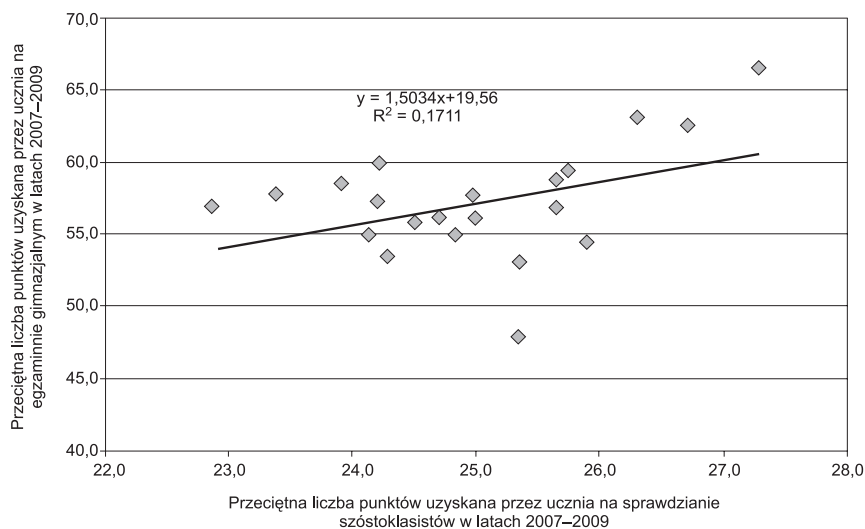
egzaminu gimnazjalnego w gminach aglomeracji (ryc. 11). Problem zróżnicowanych wyników edukacyjnych gmin po części przynajmniej wiąże się z migracjami uczniów między gminami aglomeracji.

Trudniejszym w analizie czynnikiem zróżnicowanych wyników edukacyjnych jest poziom nauczania w szkołach. Pewnym sposobem na jego określenie jest miara nazywana edukacyjną wartością dodaną (EWD). EWD skonstruowano, ponieważ, na co wskazywano już wcześniej, wyniki egzaminów szkolnych nie mogą być utożsamiane z wynikami pracy szkoły. Na poparcie tej tezy twórcy EWD wskazują, że wyniki egzaminów szkolnych zależą zarówno od czynników indywidualnych

Tabela 14. Przeciętna rzeczywista i szacowana na podstawie wyników sprawdzianu szóstoklasistów liczba punktów uzyskana przez ucznia podczas egzaminu gimnazjalnego w latach 2007–2009 w gminach aglomeracji poznańskiej

Gmina	Przeciętna liczba punktów w latach 2007–2009 uzyskana przez uczniów		Szacowana przeciętna liczba punktów uzyskiwanych przez uczniów na egzaminie gimnazjalnym w latach 2007–2009 na podstawie wyników sprawdzianu szóstoklasistów	Różnica między rzeczywistą i szacowaną liczbą punktów uzyskiwanych przez uczniów na egzaminie gimnazjalnym
	sprawdzian szóstoklasistów	egzamin gimnazjalny		
Buk	24,5	55,8	55,9	-0,1
Czerwonak	25,7	56,7	58,5	-1,8
Dopiewo	25,0	56,1	57,0	-1,0
Kleszczewo	23,9	58,5	54,6	3,9
Komorniki	25,9	54,3	59,1	-4,8
Kostrzyn	22,9	56,8	52,2	4,6
Kórnik	24,1	54,9	55,1	-0,2
Luboń	25,7	58,6	58,5	0,1
Mosina	26,7	62,4	60,9	1,5
Murowana Goślina	24,7	56,1	56,3	-0,3
Pobiedziska	24,2	59,9	55,3	4,6
Poznań	23,4	57,7	53,4	4,4
Puszczykowo	26,3	63,0	60,0	3,0
Rokietnica	25,4	53,0	57,9	-4,9
Skoki	25,3	47,8	57,8	-10,0
Stęszew	24,2	57,2	55,2	1,9
Suchy Las	27,3	66,5	62,2	4,3
Swarzędz	25,0	57,5	57,0	0,5
Szamotuły	24,3	53,4	55,4	-2,1
Śrem	24,8	54,9	56,7	-1,8
Tarnowo Podgórne	25,8	59,3	58,7	0,6

Źródło: opracowano na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu.

Ryc. 11. Zależność między przeciętną liczbą punktów uzyskanych przez ucznia podczas sprawdzianu szóstoklasistów i egzaminu gimnazjalnego w gminach aglomeracji poznańskiej w latach 2007–2009

Źródło: opracowano na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu.

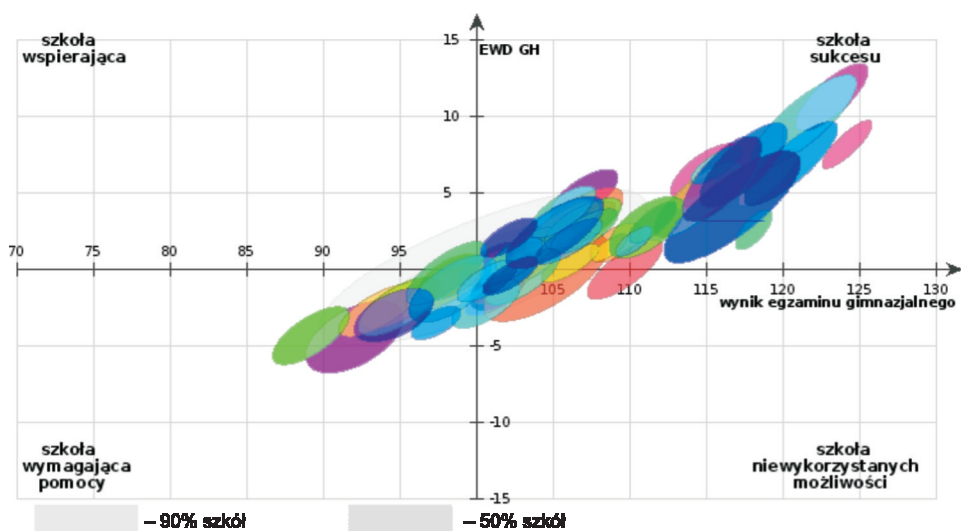
(związanych z umiejętnościami i wiedzą ucznia), społecznych (związanych z procesami socjalizacji, np. kapitał kulturowy i społeczny rodziny), jak i szkolnych (np. kwalifikacje nauczycieli, sposób i warunki nauczania – zob. www.ewd.edu.pl). Tylko ostatnia z tych grup czynników – czynniki szkolne, może być miarą poziomu nauczania. Choć i w tym przypadku wskazana jest pewna powściągliwość w interpretacji ze względu np. na zróżnicowane warunki lokalowe, sprzętowe, w jakich przebiega proces kształcenia.

Edukacyjna wartość dodana (EWD) definiowana jest jako „przyrost wiedzy uczniów w wyniku danego procesu edukacyjnego” (www.ewd.edu.pl). Zasadniczy pomiar EWD dokonywany jest w sposób względny. Polega on na oszacowaniu na podstawie wyników egzaminów z niższego szczebla edukacji potencjału edukacyjnego ucznia (zob. Dolata 2006, Niemierko 2006). W praktyce na podstawie wyników egzaminów z niższego szczebla edukacji oszacowywana jest liczba punktów, którą teoretycznie powinien uzyskać uczeń podczas egzaminu kończącego kolejny szczebel edukacji. Jeśli wartość ta jest niższa od rzeczywistej, to wskaźnik EWD przyjmuje wartości dodatnie, jeśli wyższa, to EWD przyjmuje wartości ujemne, jeśli taka sama, to wartość EWD wynosi zero (www.ewd.edu.pl). Wartości ujemne EWD nie wskazują przy tym, że nie nastąpił przyrost wiedzy ucznia, lecz raczej że przyrost ten był mniejszy niż szacowany na podstawie wcześniejszych egzaminów. Średnia wskaźników EWD, obliczona dla wszystkich uczniów zdających egzamin w danej szkole, jest traktowana jako wskaźnik efektywności nauczania (www.ewd.edu.pl).

Analizy związku edukacyjnej wartości dodanej i wyników egzaminu gimnazjalnego w aglomeracji poznańskiej przeprowadzono w dwóch grupach: (1) dla Pozna-

nia i (2) dla submetropolitalnych gmin aglomeracji. Wynikało to z wcześniej przedstawionych w tej pracy analiz, dowodzących znacznej odmienności funkcjonowania edukacji w centrum aglomeracji i jej zapleczu. Dla obu obszarów w serwisie internetowym „EWD dla gimnazjów” (<http://gimnazjum.ewd.edu.pl>) utworzono ryciny przedstawiające zależność między EWD i wynikiem punktowym części humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego dla szkół Poznania i submetropolitalnych gmin aglomeracji.

Zauważa się wyraźną pozytywną zależność między wynikami egzaminu gimnazjalnego i EWD szkoły. Zależność ta jest szczególnie silna w przypadku gimnazjów w Poznaniu, zarówno w części humanistycznej, jak i matematyczno-przyrodniczej egzaminu (ryc. 12, 14). Większość gimnazjów poznańskich cechuje ponadprzeciętny wynik egzaminu gimnazjalnego i pozytywna wartość EWD, co prowadzi do określania tych szkół mianem „szkół sukcesu”⁴. Inaczej jest w przypadku szkół w gminach podpoznańskich, w których zbiorze zależność między wartością EWD i wynikami egzaminu jest zdecydowanie słabsza – więcej szkół cechują wartości obu

Ryc. 12. Wyniki części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego i edukacyjna wartość dodana gimnazjów Poznania w latach 2007–2009

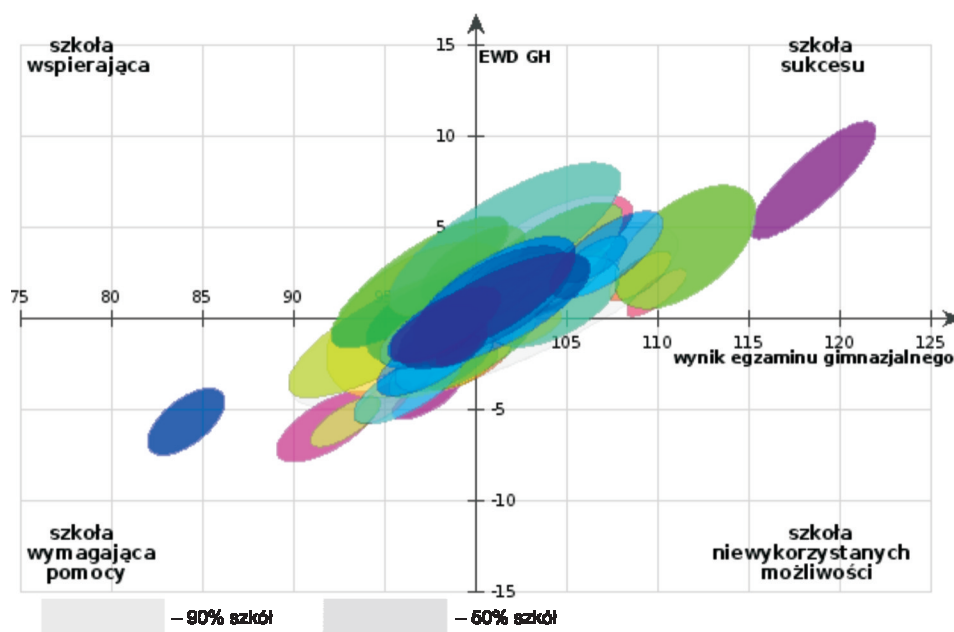
Uwaga: kolorowe elipsy oznaczają poszczególne szkoły; powierzchnia elips wyraża 95% przedział ufności oszacowania EWD

Źródło: „EWD dla gimnazjów” (<http://gimnazjum.ewd.edu.pl>).

⁴ Łącznie tylko kilkanaście szkół można zakwalifikować do kategorii „szkoła niewykorzystanych możliwości” (ponadprzeciętny wynik egzaminu gimnazjalnego, EWD poniżej przeciętnej dla kraju) i „szkoła wymagająca pomocy” (wynik egzaminu gimnazjalnego i EWD poniżej przeciętnej dla kraju). Co ciekawe, z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że żadne poznańskie gimnazjum nie jest tzw. „szkołą wspierającą” o wyniku egzaminu gimnazjalnego poniżej przeciętnej, lecz o ponadprzeciętnej w skali kraju wartości EWD (zob. ryc. 12, 14).

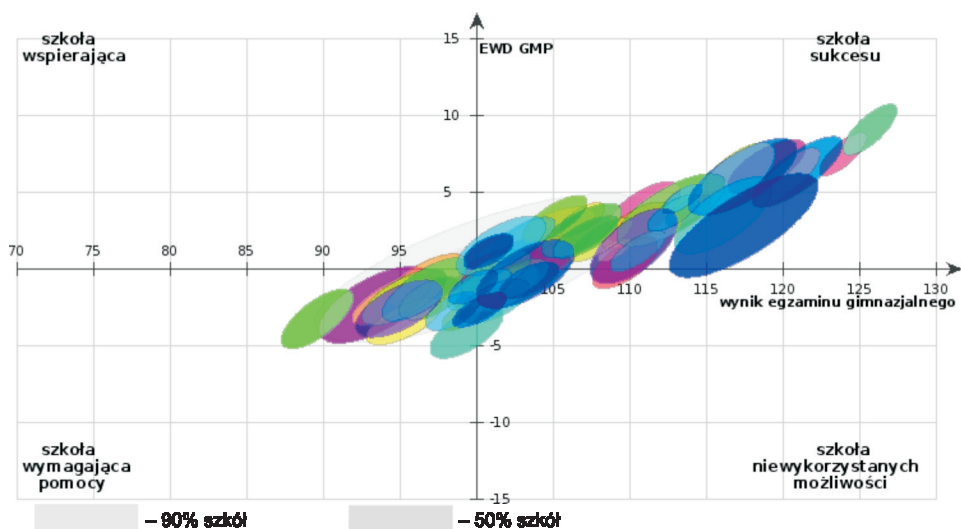
wskaźników bliskie przeciętnym dla kraju, mniej jest „szkół sukcesu”, zaś więcej szkół określanych jako „szkoły wymagające pomocy” i „szkoły wspierające” (zob. ryc. 13, 15). W dużym stopniu jest to pochodną gorszych wyników egzaminu gimnazjalnego w gminach submetropolitalnych niż w Poznaniu, co spowodowało „przesunięcie” szkół submetropolitalnych w kierunku kategorii „szkoła wspierająca” i „szkoła wymagająca pomocy”. Mniejsze różnice w EWD niż w wynikach egzaminu gimnazjalnego między Poznaniem i otaczającymi go gminami zdają się potwierdzać wcześniejszy wniosek o wpływie migracji uczniów z gmin podpoznańskich do szkół w Poznaniu na wyniki szkolne.

Trudniejsza wydaje się interpretacja zróżnicowania relacji między EWD i wynikami egzaminu gimnazjalnego w Poznaniu i gminach submetropolitalnych (o wiele silniejszy związek w Poznaniu niż w gminach submetropolitalnych). Mimo wielu zalet miary w postaci EWD, nie oddziela ona w pełni wpływu efektywności nauczania od wpływu grupy rówieśniczej, która uczęszcza do jednego oddziału szkolnego. Niezależnie jednak od siły wpływu obu czynników, można postawić tezę, że istotny związek wyników egzaminu gimnazjalnego i EWD w szkołach w Poznaniu jest konsekwencją „rozluźnienia” zasad rejonizacji kształcenia, co wywołało znaczną konkurencję szkół (o uczniów) oraz rodziców (o szkołę) na rynku

Ryc. 13. Wyniki części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego i edukacyjna wartość dodana gimnazjów gmin submetropolitalnych aglomeracji poznańskiej w latach 2007–2009
 Uwaga: kolorowe elipsy oznaczają poszczególne szkoły; powierzchnia elipsy wyraża 95% przedział ufności oszacowania EWD

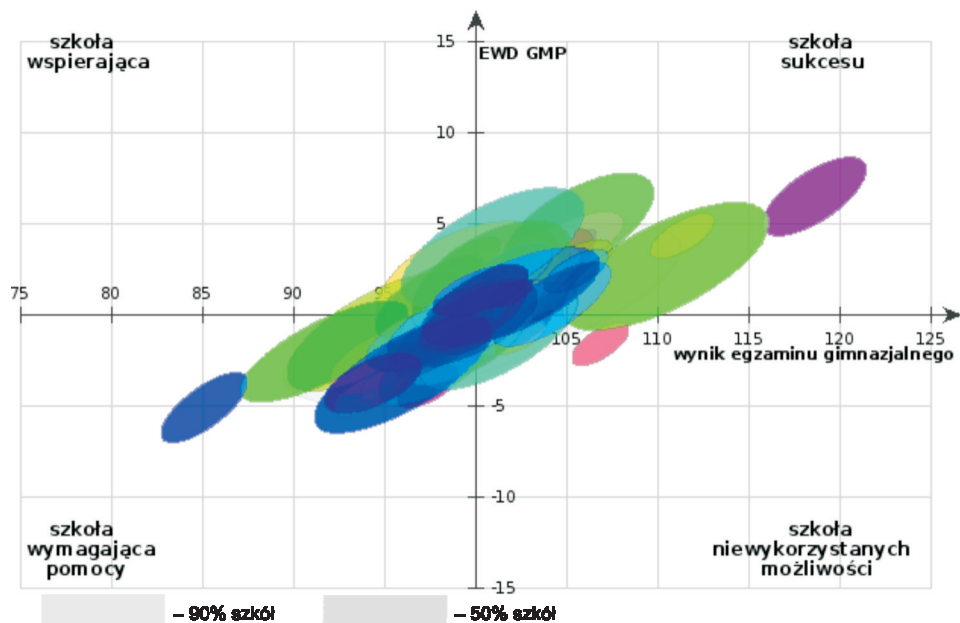
Źródło: „EWD dla gimnazjów” (<http://gimnazjum.ewd.pl>).

Ryc. 14. Wyniki części humanistycznej egzaminu gimnazjalnego i edukacyjna wartość dodana gimnazjów Poznania w latach 2007–2009

Uwaga: kolorowe elipsy oznaczają poszczególne szkoły; powierzchnia elips wyraża 95% przedział ufności oszacowania EWD

Źródło: „EWD dla gimnazjów” (<http://gimnazjum.ewd.pl>).

Ryc. 15. Wyniki części matematyczno-przyrodniczej egzaminu gimnazjalnego i edukacyjna wartość dodana gimnazjów gmin submetropolitalnych aglomeracji poznańskiej w latach 2007–2009

Uwaga: kolorowe elipsy oznaczają poszczególne szkoły; powierzchnia elips wyraża 95% przedział ufności oszacowania EWD

Źródło: „EWD dla gimnazjów” (<http://gimnazjum.ewd.pl>).

edukacyjnym (zob. rozdział 3.2 oraz Bajerski 2011). Konkurencja ta prowadzi nie tylko do coraz wyraźniejszego podziału gimnazjów na „dobre” (kształcące uczniów o dużym potencjale edukacyjnym) i „złe” (kształcące uczniów o niskim potencjale edukacyjnym), ale również, choć najpewniej w mniejszym stopniu, do różnicowania się szkół ze względu na poziom kadry nauczycielskiej (por. Dolata 2008, 2010, Bajerski 2011). Pierwsze można utożsamiać z czynnikiem grupy rówieśniczej, drugie z czynnikiem efektywności kształcenia.

3.4. Finansowanie szkolnictwa podstawowego i gimnazjalnego

Zgodnie z artykułem 5 ustawy o systemie oświaty (Dz.U. 1991 nr 95, poz. 425 z późn. zm.) jednym z podstawowych zadań własnych gminy jest zakładanie i prowadzenie publicznych przedszkoli oraz szkół i gimnazjów (z wyjątkiem szkół podstawowych specjalnych i gimnazjów specjalnych, szkół artystycznych oraz szkół przy zakładach karnych itp.). Środki finansowe niezbędne do realizacji tych celów są zagwarantowane w dochodach gmin w postaci subwencji oświatowej z budżetu państwa oraz dochodów własnych gmin. Dotychczasowe analizy wskazują, że w przeciwieństwie do szkół ponadgimnazjalnych i finansowania ich przez samorządy powiatowe, subwencja oświatowa pokrywa około 60% całkowitych wydatków gmin w Polsce na oświatę i wychowanie (Herbst i in. 2009). W aglomeracji poznańskiej subwencja oświatowa w 2008 r. pokrywała jedynie 53,8% wydatków bieżących gmin na oświatę i wychowanie (tj. bez wydatków majątkowych – m.in. na rozbudowę infrastruktury szkolnej i przedszkolnej). A zatem w stosunku do wielkości subwencji oświatowej gminy musiały dopłacić z dochodów własnych dodatkowo 86%. Wynikało to przede wszystkim z faktu, że 53,0% całkowitych bieżących wydatków oświatowych w aglomeracji poznańskiej ponoszonych było przez Poznań, w którym subwencja oświatowa pokrywała zaledwie 50,2% wydatków. W pozostałych gminach wielkości dopłaty do subwencji oświatowej były zdecydowanie mniejsze, potwierdzając ogólnopolską prawidłowość, że największe dopłaty cechują miasta i gminy miejsko-wiejskie, najniższe zaś w gminy wiejskie (Herbst i in. 2009).

Niewystarczanie subwencji oświatowej jako źródła finansowania zadań oświatowych gmin, zróżnicowana sytuacja poszczególnych gmin w tym względzie, a także omówione w podrozdziałach 3.1 i 3.2 problemy związane ze zmieniającą się liczbą dzieci w wieku szkolnym oraz coraz częstszą ich nauką poza gminą zwiększającą potrzebę analiz i prognoz wydatków oświatowych dla aglomeracji poznańskiej.

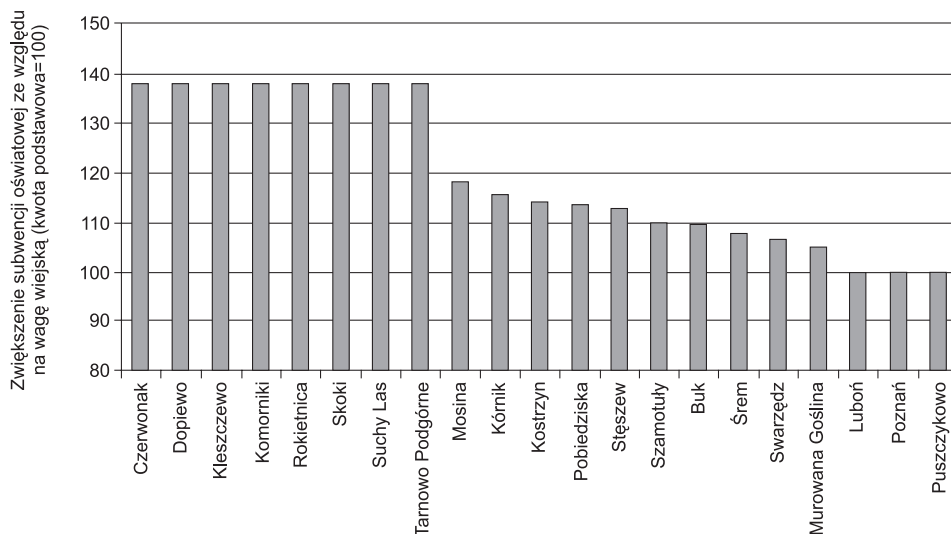
Jak napisano w rozdziale 2, subwencja oświatowa naliczana jest na podstawie corocznie sporządzanego algorytmu, w którym najważniejszą rolę odgrywa liczba uczniów. Wpływa ona na bezwzględne wielkości subwencji oświatowej otrzymywanej przez poszczególne gminy, nie wpływa jednak na wielkość subwencji przypadającą na 1 ucznia. Najistotniejsza w tym względzie jest tzw. waga wiejska, zwiększająca podstawową wysokość subwencji oświatowej na ucznia o 38% w przypadkach uczniów szkół podstawowych i gimnazjów zlokalizowanych na obszarach wiejskich i miastach

liczących do 5 tys. mieszkańców. Gminy wiejskie otrzymują zatem ze względu na tę wagę subwencję oświatową o 38% wyższą niż miasta o liczbie ludności przekraczającej 5 tys. mieszkańców. W przypadku gmin miejsko-wiejskich, przeciętne zwiększenie subwencji oświatowej ze względu na wagę wiejską zależy od odsetka uczniów kształcących się w danej gminie w szkołach położonych na obszarach wiejskich i w miastach liczących poniżej 5 tys. mieszkańców.

Spośród gmin miejsko-wiejskich aglomeracji poznańskiej tylko gmina Skoki otrzymuje pełne 38-procentowe zwiększenie subwencji oświatowej na każdego ucznia (miasto Skoki liczy niespełna 4 tys. mieszkańców). W przypadku pozostałych gmin miejsko-wiejskich średnie zwiększenie subwencji oświatowej ze względu na wagę wiejską wynosi od 18% w Mosinie i 15% w Kórniku do zaledwie 5% w Murowanej Goślinie i 7% w Swarzędzu (ryc. 16).

Zróznicowana wysokość otrzymywanej subwencji oświatowej w przeliczeniu na 1 ucznia, zróżnicowane koszty kształcenia w poszczególnych gminach, zróżnicowany udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, które nie jest subwencjonowane z budżetu państwa, sprawiły, że gminy aglomeracji poznańskiej charakteryzują znaczne różnice w wysokości dopłaty do subwencji oświatowej.

W kwotach bezwzględnych najwięcej do subwencji oświatowej w 2008 r. dopłacili Poznań – 172,4 mln zł. Dwa kolejne miejsca zajęły liczące po 30 tys. mieszkańców Swarzędz i Śrem, których dopłaty wyniosły odpowiednio 15,8 mln zł i 15,1 mln zł. Zauważalne jest zatem bezpośrednie związanie bezwzględnej wielkości spłaty do subwencji oświatowej z liczbą ludności miasta, która determinuje liczbę uczniów zlokalizowanych w nim szkół podstawowych oraz gimnazjów.

Ryc. 16. Średnie zwiększenie subwencji oświatowej ze względu na wagę wiejską w latach 2005–2008

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

Relatywnie najwięcej do subwencji oświatowej na wydatki bieżące w sektorze oświaty i wychowania w 2008 r. dopłaciły Poznań (99%), Puszczykowo (95%), Komorniki (92%), Luboń (91%) oraz Swarzędz (91%). Najmniej z kolei dopłaciły gminy: Skoki (31%), Kleszczewo (35%), Dopiewo (42%) i Pobiedziska (47%). Znaczną część z tych dopłat pochłaniają koszty organizacji oraz prowadzenia przedszkoli, na które nie jest przyznawana subwencja oświatowa. Odnosząc wysokość uzyskanej subwencji oświatowej do wydatków na szkolnictwo podstawowe i gimnazja, okazuje się, że relatywnie najwięcej do subwencji oświatowej w 2008 r. dopłacało Puszczykowo (65%), Luboń (48%), Buk (46%), Śrem (46%), Tarnowo Podgórne (46%) oraz Szamotuły (45%). Spośród gmin o najmniejszych relatywnych dopłatach do subwencji oświatowej, w jednej gminie – w Skokach – subwencja oświatowa w pełni pokrywała wydatki bieżące na szkolnictwo podstawowe i gimnazja. Relatywnie niewielkie dopłaty na wydatki bieżące do subwencji oświatowej w 2008 r. cechowały: Kleszczewo (9%), Czerwonak (14%), Dopiewo (21%) oraz Komorniki (25%).

Biorąc pod uwagę mniejsze relatywne wielkości dopłat z budżetów gmin do subwencji oświatowych przez gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, w których znaczna część szkół zlokalizowana jest na obszarach wiejskich, można stwierdzić, że w aglomeracji poznańskiej waga wiejska dobrze spełnia swoje dwie podstawowe funkcje (refundacyjną i redystrybucyjną).

Gminy aglomeracji poznańskiej cechują zróżnicowane wielkości wydatków oświatowych na 1 ucznia. Najwięcej – aż 8,8 tys. zł – w 2008 r. wydawano w Tarnowie Podgórny (tab. 15). Wysokie wartości charakteryzowały również Suchy Las (7,0 tys. zł), Buk (6,8 tys. zł), Stęszew (6,8 tys. zł) i Skoki (6,7 tys. zł). „Najtaniej” z kolei kształciły Szamotuły, w których wydatki oświatowe na 1 ucznia szkół podstawowych i gimnazjów wynosiły zaledwie 3,4 tys. zł. Tylko nieco „drożej” kształcono w Puszczykowie (3,6 tys. zł) oraz w Luboniu (3,7 tys. zł). Niskie wartości cechowały również Poznań (4,2 tys. zł), Murowaną Goślinę (4,3 tys. zł) i Śrem (4,3 tys. zł). Największe wydatki oświatowe na 1 ucznia ponosiły więc gminy wiejskie lub miejsko-wiejskie, gdzie znaczna część uczniów kształci się na obszarach wiejskich. Najmniejsze wydatki charakteryzowały miasta.

Większe wydatki oświatowe na ucznia w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich, w których znaczna część uczniów kształci się w szkołach wiejskich, wynikają przede wszystkim z istnienia w nich przeciętnie mniejszych oddziałów szkolnych, jak i mniejszych szkół, co przy dużych kosztach stałych w znacznej mierze podnosi wydatki na ucznia (por. rozdział 3.1). Sytuacja ta jest trudna do zmiany, bowiem dużą rolę odgrywają tu uwarunkowania sieci osadniczej, ograniczające elastyczne zarządzania siecią szkolną. Odmienna sytuacja panuje w miastach, gdzie koszty przypadające na 1 ucznia w istotnej mierze zależą od sprawności zarządzania lokalną siecią szkół (Herbst i in. 2009).

Subwencja oświatowa i bieżące wydatki oświatowe na 1 ucznia szkół podstawowych i gimnazjów są ze sobą ściśle powiązane (ryc. 17). Wartość współczynnika korelacji pomiędzy obiema cechami wynosi 0,71⁵, zaś wartość współczynnika de-

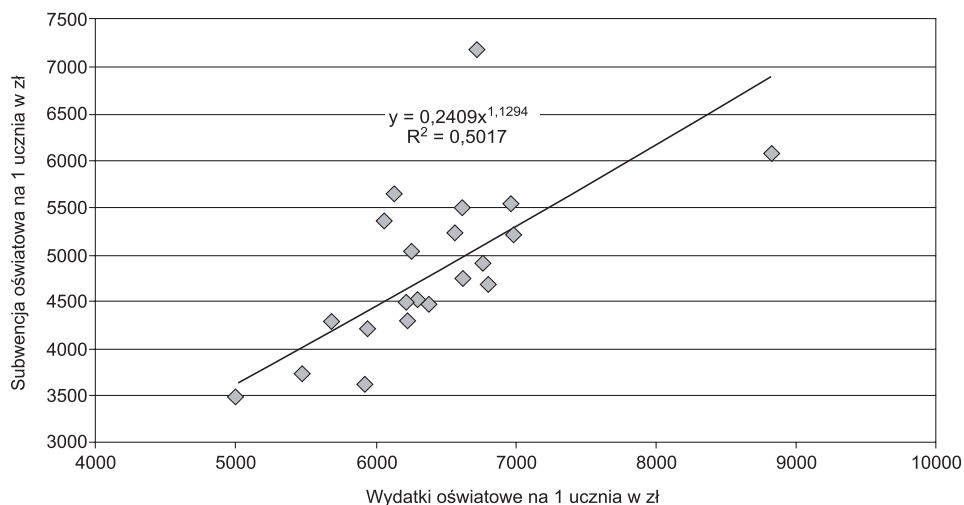
⁵ Wartość istotna statystycznie przy $p=0,01$.

terminacji wynosi 0,50, co oznacza, że aż w 50% wielkość wydatków oświatowych na 1 ucznia szkół podstawowych i gimnazjów jest uzależniona statystycznie od jednostkowej wysokości subwencji oświatowej. Upraszczając, można stwierdzić, że gminy, które otrzymują wyższą subwencję oświatową na ucznia, również przeciętnie więcej wydają na jego kształcenie. Z jednej strony, zależność ta mogłaby się wydawać dość oczywista, bowiem gminy otrzymujące w zamyśle wyższe wartości subwencji oświatowej powinny cechować wyższe koszty kształcenia, które właśnie zwiększona kwota subwencji powinna rekompensować (kazuś wyższych kosztów kształcenia w szkołach wiejskich). Z drugiej strony jednak należy zauważyć, że największe wydatki oświatowe na ucznia w szkołach podstawowych i gimnazjach ponoszone są w Suchym Lesie i Tarnowie Podgórnym – dwóch „najbogatszych” gmi-

Tabela 15. Wydatki na szkolnictwo podstawowe i gimnazjalne oraz subwencja oświatowa w 2008 r.

Gmina	Liczba uczniów	Subwencja oświatowa w zł		Wydatki bieżące na oświatę i wychowanie w zł (bez przedszkoli)		Dopłata do subwencji oświatowej w zł (bez przedszkoli)	
		ogółem	na 1 ucznia	ogółem	na 1 ucznia	ogółem	na 1 ucznia
Buk	1 398	6 514 146	4 660	9 508 940	6 802	2 994 794	2 142
Czerwonak	2 143	11 404 968	5 322	13 004 538	6 068	1 599 570	746
Dopiewo	1 443	7 886 759	5 466	9 567 050	6 630	1 680 291	1 164
Kleszczewo	727	4 085 991	5 620	4 456 734	6 130	370 743	510
Komorniki	1 178	5 900 169	5 009	7 373 450	6 259	1 473 281	1 251
Kostrzyn	1 718	7 741 605	4 506	10 789 850	6 280	3 048 245	1 774
Kórnik	1 696	7 540 611	4 446	10 803 038	6 370	3 262 427	1 924
Luboń	2 726	10 067 073	3 693	14 937 620	5 480	4 870 547	1 787
Mosina	2 601	12 244 444	4 708	17 264 619	6 638	5 020 175	1 930
Murowana Goślina	1 733	7 391 274	4 265	9 841 107	5 679	2 449 833	1 414
Pobiedziska	1 932	10 033 476	5 193	12 690 603	6 569	2 657 127	1 375
Poznań	41 747	173 532 785	4 157	248 538 074	5 953	75 005 289	1 797
Puszczykowo	952	3 408 469	3 580	5 637 953	5 922	2 229 484	2 342
Rokietnica	727	4 012 732	5 520	5 064 412	6 966	1 051 680	1 447
Skoki	1 000	7 176 630	7 177	6 729 941	6 730	-446 689	-447
Stęszew	1 487	7 251 935	4 877	10 049 721	6 758	2 797 786	1 881
Suchy Las	1 516	7 860 145	5 185	10 587 928	6 984	2 727 783	1 799
Swarzędz	3 951	17 542 734	4 440	24 585 924	6 223	7 043 190	1 783
Szamotuły	2 947	10 158 702	3 447	14 753 275	5 006	4 594 573	1 559
Śrem	4 145	17 728 985	4 277	25 860 920	6 239	8 131 935	1 962
Tarnowo Podgórne	2 019	12 173 588	6 030	17 822 413	8 827	5 648 825	2 798

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS i budżetów gmin.

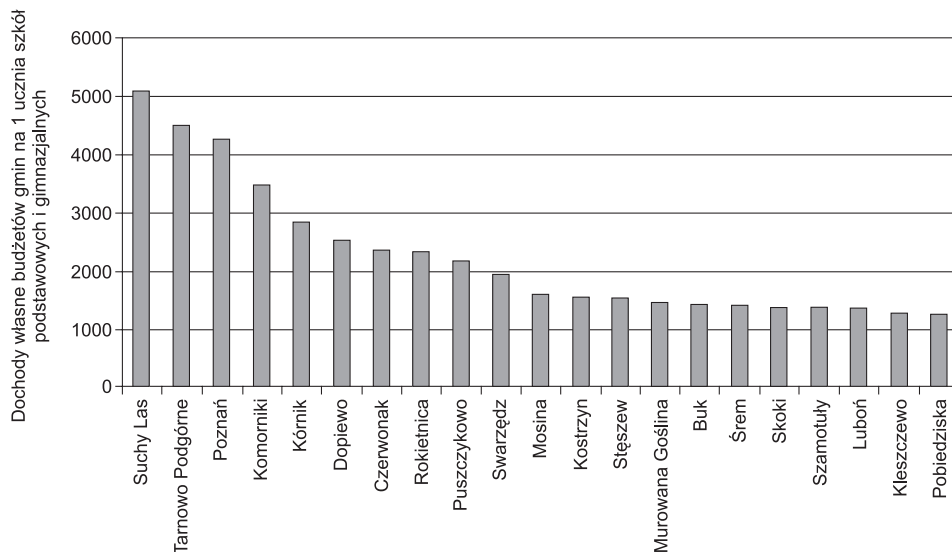

Ryc. 17. Relacja pomiędzy wysokością subwencji oświatowej na 1 ucznia a wydatkami oświatowymi na 1 ucznia w 2008 r.

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

nach podpoznańskich (por. Motek 2008), które cechują najwyższe wartości dochodów własnych gminy przypadające na 1 ucznia szkół podstawowych i gimnazjów (ryc. 18).

Wysokie bieżące wydatki oświatowe na 1 ucznia szkół podstawowych i gimnazjów w Tarnowie Podgórnym i w Suchym Lesie wydają się więc nie wynikać z

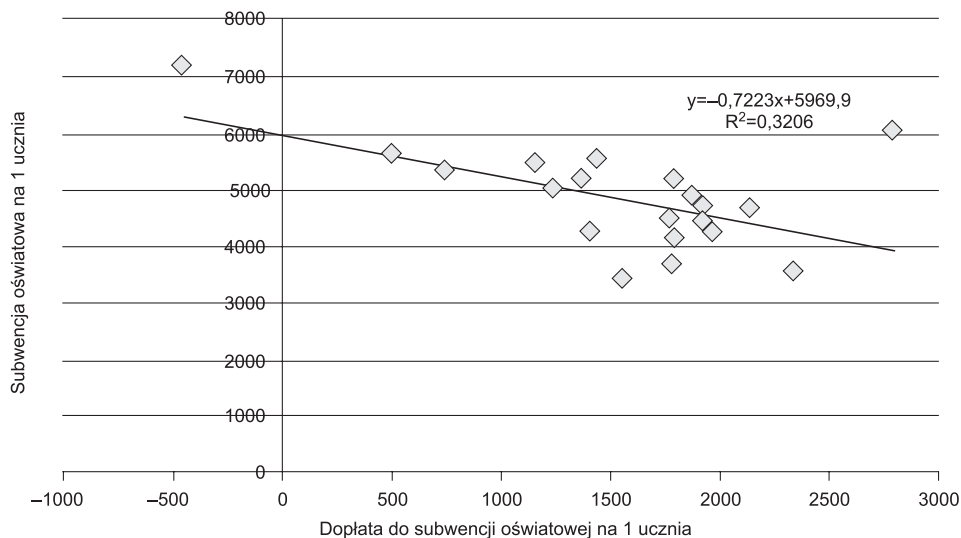
Ryc. 18. Dochody własne budżetów gmin na 1 ucznia szkół podstawowych i gimnazjów w 2008 r.

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

obiektywnych uwarunkowań sieci osadniczej, lecz są raczej konsekwencją lokalnej polityki oświatowej. Polityka ta wiąże się m.in. z ponadprzeciętnymi wysokościami wynagrodzeń nauczycielskich. Tezę tę potwierdzają przeciętne wysokości całkowitych wynagrodzeń nauczycieli mianowanych i dyplomowanych, które spośród gmin aglomeracji poznańskiej najwyższe są właśnie w Suchym Lesie, Tarnowie Podgórnym, Komornikach oraz w Poznaniu (zob. Herbst i in. 2009). Gminy te wraz z gminami Rokietnica oraz Czerwonak cechują ponadprzeciętne wydatki na wynagrodzenia nauczycielskie i pochodne od nich w odniesieniu do 1 ucznia. Zresztą to właśnie wynagrodzenia nauczycielskie są głównym składnikiem bieżących wydatków oświatowych w Polsce. W aglomeracji poznańskiej ich udział w bieżących wydatkach oświatowych na szkoły podstawowe i gimnazja wynosił od 58% w Rokietnicy do 75% w Śremie.

Gminy otrzymujące wyższą kwotę subwencji oświatowej na 1 ucznia szkół podstawowych i gimnazjów, choć ponoszą przeciętnie większe wydatki oświatowe, statystycznie jednak mniej dopłacają do bieżących jednostkowych wydatków na kształcenie niż gminy o niższych kwotach subwencji na 1 ucznia (ryc. 19). Wartość współczynnika korelacji pomiędzy obiema cechami wynosi $-0,57^6$, co daje wartość współczynnika determinacji w wysokości 0,32. Oznacza to, że statystycznie blisko w 1/3 wielkość dopłaty do subwencji oświatowej na 1 ucznia można uznać za konsekwencję wielkości kwoty jednostkowej subwencji oświatowej.

Ze względu na zróżnicowane możliwości finansowania oświaty, wynikające ze znacznych różnic w wysokości dochodów własnych gmin, miarą „obciążenia” gmin

Ryc. 19. Relacja pomiędzy subwencją oświatową na 1 ucznia a dopłatą do subwencji na 1 ucznia w 2008 r.

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

⁶ Wartość istotna statystycznie przy $p=0,01$.

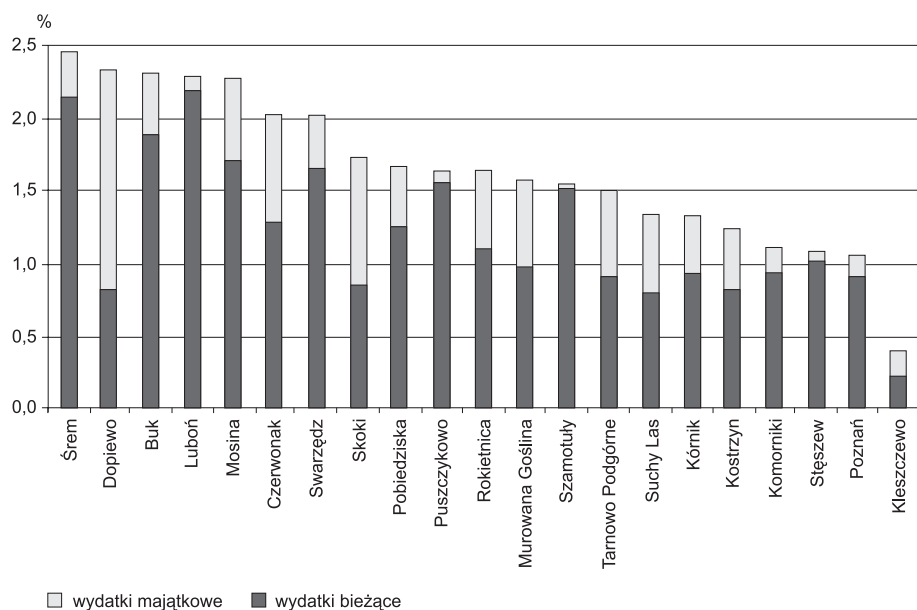
dopłatami do oświaty jest udział tej dopłaty w dochodach własnych gmin, z których jest ona finansowana (ryc. 20). Biorąc pod uwagę jedynie dopłatę do wydatków bieżących (wraz z wychowaniem przedszkolnym), można zauważyć, że największym obciążeniem dopłata jest w Luboniu, gdzie w latach 2002–2008 pochłaniała przeciętnie 22,8% dochodów własnych gminy. Wysokie udziały dochodów własnych gminy, przeznaczane na dopłatę do bieżących wydatków oświatowych ponad subwencję oświatową, cechowały w omawianym okresie również: Śrem (21,5%), Buk (18,8%), Mosinę (17,1%), Swarzędz (16,6%), Puszczkowo (15,6%) oraz Szamotuły (15,3). Najniższe wartości odnotowano z kolei w Kleszczewie (2,2%), Suchym Lesie (8,1%) oraz Dopiewie (8,1%).

Analizując udział dochodów własnych gmin przeznaczanych na dopłatę do bieżących wydatków na oświatę i wychowanie w aglomeracji poznańskiej, można zauważyć „pionowe” (hierarchiczne) oraz poziome (przestrzenne) zróżnicowanie sytuacji gmin w tym względzie.

Pionowe (hierarchiczne) zróżnicowanie udziałów dochodów własnych gmin przeznaczanych na dopłatę do wydatków na oświatę i wychowanie ponad otrzymaną subwencją oświatową przejawia się w zróżnicowaniu tego udziału w zależności od statusu gminy. Dopłata do subwencji oświatowej najbardziej obciąża budżety gmin miejskich (np. Luboń i Puszczkowo) i gmin miejsko-wiejskich (m.in. Śrem, Buk, Mosina, Swarzędz, Szamotuły, Pobiedziska), najmniej zaś budżety gmin wiejskich (Kleszczewo, Dopiewo, Suchy Las, Tarnowo Podgórne, Komorniki). Wiąże się to, o czym była już mowa, z wyższą wartością subwencji oświatowej na ucznia otrzymywanej przez gminy wiejskie.

Poziome (przestrzenne) zróżnicowanie udziałów dochodów własnych gmin przeznaczanych na dopłatę do wydatków na oświatę i wychowanie przejawia się w zróżnicowaniu tego udziału w zależności od położenia gminy względem Poznania. Można zauważyć, że przeciętnie niższe obciążenie budżetów gmin dopłatą do bieżących wydatków oświatowych cechuje gminy graniczące z Poznaniem (np. Kleszczewo, Dopiewo, Rokietnica, Tarnowo Podgórne, Suchy Las, Komorniki) oraz sam Poznań. Bardziej obciążone z tego tytułu są z kolei gminy położone dalej od Poznania (np. Stęszew, Szamotuły, Pobiedziska, Śrem). Związane jest to z faktem, że gminy graniczące z Poznaniem cechują zdecydowanie wyższe dochody własne na 1 ucznia niż pozostałe gminy, co wynika przede wszystkim z wyższych sum wpływających do budżetów tych gmin z tytułu podatku od osób fizycznych oraz podatku od osób prawnych. Wiąże się to z jednej strony z intensywną migracją do gmin podpoznańskich dobrze sytuowanych mieszkańców Poznania, którzy w ten sposób zwiększają ich bazę podatkową, z drugiej zaś strony jest to konsekwencja deaglomeracji działalności gospodarczej w aglomeracji poznańskiej po 1989 r., czego przejawem jest lokalizacja znacznej liczby podmiotów gospodarczych w gminach otaczających Poznań (m.in. ze względu na większą dostępność gruntów oraz ich niższą cenę).

Dwa wyżej zaprezentowane rodzaje zróżnicowania sytuacji gmin w dużej mierze nachodzą na siebie, ponieważ w aglomeracji poznańskiej większość gmin miejsko-wiejskich, które cechuje większe obciążenie budżetów, leży w tzw. dalszej strefie aglomeracji. Z kolei większość gmin wiejskich, o niskim obciążeniu budżetów

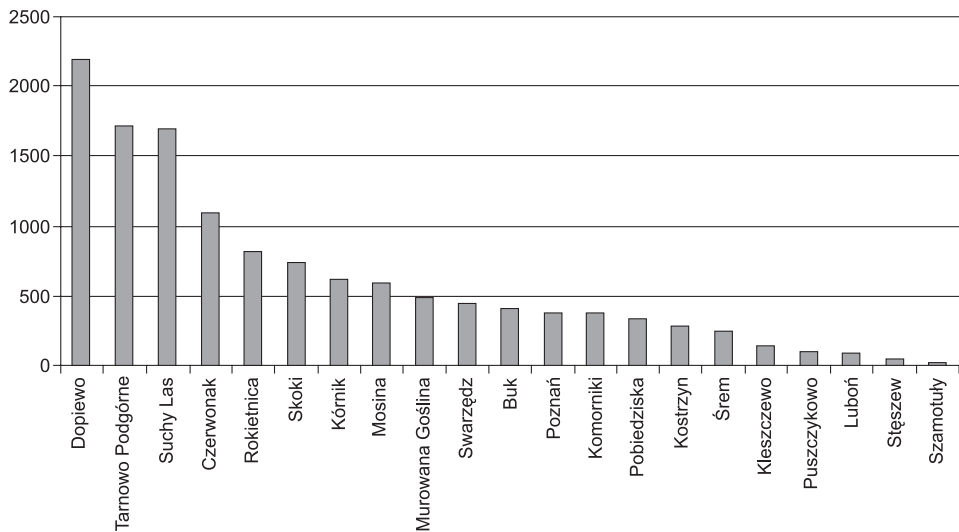
Ryc. 20. Dopłata do subwencji oświatowej jako procent dochodów własnych gminy w latach 2002–2008

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

dopłatami do bieżących wydatków na oświatę i wychowanie, są to gminy tzw. strefy bliższej, bezpośrednio graniczące z Poznaniem (por. Parysek 2008).

Poza wydatkami bieżącymi na oświatę i wychowanie w latach 2002–2008 w wielu gminach znaczne koszty generowały inwestycje w infrastrukturę edukacyjną – wydatki majątkowe na rozbudowę bądź remonty istniejących albo budowę zupełnie nowych budynków szkolnych.

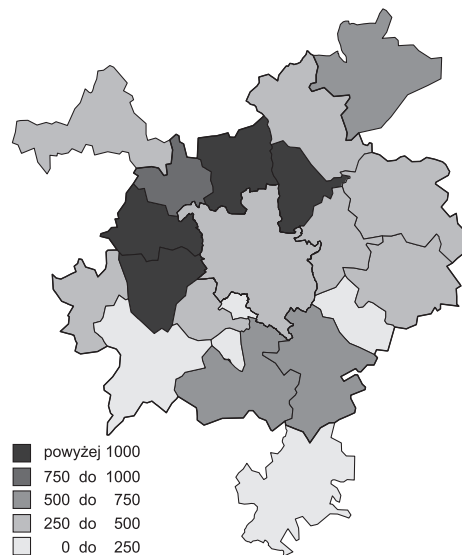
Część dochodów własnych gminy, jaka była przeznaczana na wydatki majątkowe w sektorze oświaty i wychowania w latach 2002–2008, charakteryzowało znaczne zróżnicowanie pomiędzy gminami aglomeracji poznańskiej. Największym obciążeniem dla budżetu gminy wydatki te były w Dopiewie, gdzie w latach 2002–2008 wyniosły aż 15,3% dochodów własnych gminy. Dopiewo było jedyną gminą aglomeracji poznańskiej, w której dopłata do wydatków majątkowych w latach 2002–2008 przewyższyła dopłatę do wydatków bieżących. Tak duży udział wydatków majątkowych wiązał się głównie z budową nowego budynku gimnazjum w Skórzewie. Znaczny odsetek dochodów własnych gmin został przeznaczony na oświatowe inwestycje majątkowe w gminach: Skoki (9,2%), Czerwonak (7,5%), Murwana Goślina (6,2%), Tarnowo Podgórne (5,9%), Mosina (5,7%), Rokietnica (5,4%) oraz Suchy Las (5,3%). Jak można zauważyć, w większości (z wyjątkiem Skoków i Murwanej Gośliny) są to gminy bezpośrednio graniczące z Poznaniem, w których w okresie 2002–2008 na skutek imigracji ludności oraz wysokiej liczby urodzeń w latach 90. XX w. doszło do znacznego przyrostu liczby dzieci w wieku szkolnym (por. rozdział 3.1). Przyrost ten dokonywał się przede wszystkim w miejscowościach leżących nieopodal Poznania, w dużej mierze „nadwyrażając” ist-

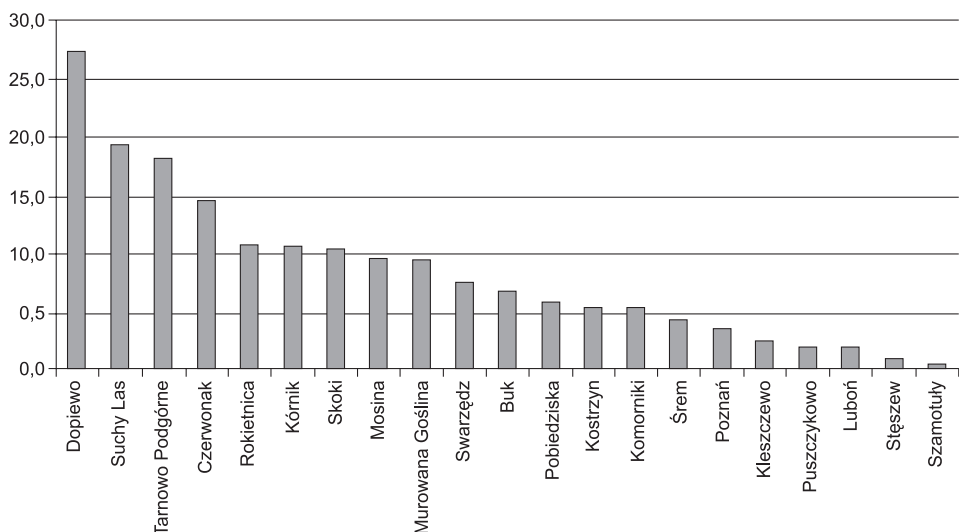
Ryc. 21. Wydatki majątkowe w oświacie na 1 ucznia w latach 2002–2008 (w zł)
Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

niejąca infrastrukturę szkolną. Było to główną przyczyną rozbudowy istniejącej bazy szkolnej. Dodatkowo potęgował to fakt, że większość z tych gmin nie osiągnęła jeszcze zakładanej (docelowej?) liczby ludności, a zatem, że przewiduje się w nich dalszy intensywny napływ nowych mieszkańców, a zatem i potencjalnych uczniów lokalnych szkół podstawowych i gimnazjów.

Najmniejsze udziały dochodów własnych gmin przeznaczono na dopłatę do wydatków oświatowych w Szamotułach (0,3%), Stęszewie (0,6%), Puszczykowie (0,8%), Luboń (1,1%) oraz Poznaniu (1,5%). Gminy te cechował w latach 2002–2008 spadek liczby uczniów, wskutek czego miast zmagać się z problemem rozwijania infrastruktury edukacyjnej, zmuszone były do zabiegów racjonalizujących wydatki oświatowe, jak choćby do zmniejszenia liczby od-

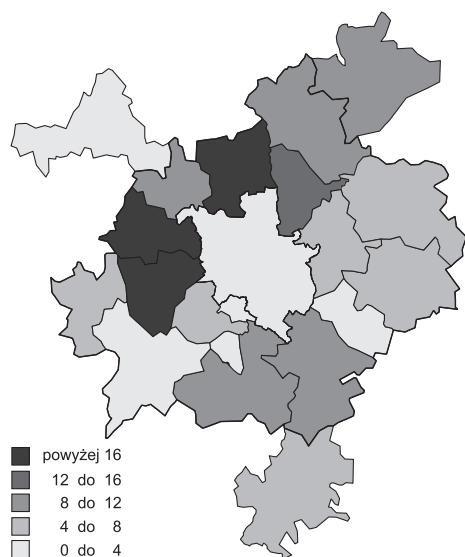

Ryc. 22. Zróżnicowanie przestrzenne wydatków majątkowych w oświacie na 1 ucznia w latach 2002–2008 (w zł)
Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

Ryc. 23. Udział wydatków majątkowych w wydatkach na oświatę i wychowanie (w%)

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

Ryc. 24. Zróżnicowanie przestrzenne udziału wydatków majątkowych w wydatkach na oświatę i wychowanie (w %)

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

działów szkolnych, a nawet likwidacji niektórych szkół.

Podobna sytuacja jak w przypadku udziału dochodów własnych gmin przeznaczanych na wydatki majątkowe w latach 2002–2008 zachodziła odnośnie do wydatków majątkowych na 1 ucznia (ryc. 21, 22) oraz do udziału wydatków majątkowych w wydatkach na oświatę i wychowanie (ryc. 23, 24). W obu przypadkach zaznacza się już wcześniej zaobserwowana prawidłowość, że największe jednostkowe wydatki majątkowe w sektorze oświaty i wychowania cechowały gminy graniczące z Poznaniem, w których w ostatnich latach doszło do dynamicznego przyrostu liczby ludności, skutkującego koniecznością rozbudowy infrastruktury edukacyjnej (m.in. Dopiewo, Tarnowo Podgórne, Suchy Las, Czerwonak, Rokietnica oraz Kórnik). Co więcej, obie zmienne są ze sobą ściśle skorelowane (ryc. 25).

Warto zwrócić również uwagę na wielkość nakładów finansowych gmin na rozbudowę infrastruktury szkolnej. W gminie Dopiewo średnie wydatki majątkowe na ucznia w latach 2002–2008 przekroczyły 2 tys. zł, zaś w Tarnowie Podgórnym, Suchym Lesie i Czerwonaku – 1 tys. zł (ryc. 21, 22). Wydatki te w Dopiewie stanowiły ponad 25% całkowitych wydatków na oświatę i wychowanie. W Tarnowie Podgórnym i Suchym Lesie przekroczyły z kolei 15% (ryc. 23, 24)

3.5. Prognozowane zmiany liczby dzieci w wieku szkolnym w latach 2008–2014 i ich wpływ na organizację i finansowanie edukacji

Znaczne dopłaty gmin z dochodów własnych do bieżących kosztów kształcenia na poziomie podstawowym i gimnazjalnym oraz generujące wysokie koszty finansowe inwestycje majątkowe w gminach podpoznańskich, będące reakcją na dynamiczny przyrost dzieci, powodują rosnącą potrzebę krótko- i długookresowych prognoz liczby dzieci i młodzieży w wieku szkolnym w poszczególnych gminach. Mimo częstego kształcenia się w szkołach podstawowych i gimnazjach poza gminą w aglomeracji poznańskiej (zob. rozdział 3.2), prognozy te mogą stanowić podstawę do oszacowania potencjalnego obciążenia infrastruktury edukacyjnej w kolejnych latach, a więc do decyzji o potencjalnej jej rozbudowie ewentualnie redukcji.

Poniżej przedstawiono prognozę liczby dzieci w wieku szkolnym oraz obciążenia infrastruktury edukacyjnej w 2014 r. w poszczególnych gminach aglomeracji poznańskiej. Przy prognozie przyjęto, że liczba dzieci w wieku 7–12 lat i 13–15 lat w 2014 r., które będą zamieszkiwać w poszczególnych gminach, uzależniona jest od:

- 1) liczby dzieci w wieku lat 1–6 i 7–9 w 2008 r. w analizowanych gminach; będą one miały w 2014 r. odpowiednio 7–12 lat i 13–15 lat, co odpowiada wiekowi kształcenia w szkole podstawowej i gimnazjum;
- 2) salda migracji dzieci i młodzieży w gminach aglomeracji w latach 2008–2014. Saldo to oszacowano na podstawie zmian w latach 2002–2008. Założono, że taka sama dynamika i kierunek zmian wystąpią w latach 2008–2014.

Prognozowana dla 2014 r. liczba dzieci w wieku 7–12 lat i młodzieży szkolnej w wieku 13–15 lat w gminach aglomeracji poznańskiej jest sumą liczby dzieci w wieku odpowiednio 1–6 lat i 7–9 lat w 2008 r. oraz przewidywanego salda migracji dzieci i młodzieży w latach 2008–2014. Saldo to oszacowano w dwóch wariantach. W wariancie A posłużono się względnym saldem migracji (dynamika migracji), zaś w wariancie B saldem bezwzględnym (wielkość salda migracji).

Dane wyjściowe oraz wyniki analizy przedstawiono w tabelach 16 i 17 (dla wieku 7–12 lat, odpowiadającemu kształceniu w szkole podstawowej) i tabelach 18 i 19 (dla wieku 13–15 lat, odpowiadającemu kształceniu w gimnazjum).

Sporządzone prognozy pozwalają sądzić, że w latach 2008–2014 zajdą znaczne zmiany liczby dzieci w wieku lat 7–12 oraz młodzieży szkolnej w wieku 13–15 lat. W skali aglomeracji można spodziewać się wzrostu liczby dzieci w wieku lat 7–12, w zależności od prognozy, od 3,8 do 4,5 tys. (9–10%, zob. tab. 16) oraz spadku liczby młodzieży w wieku 13–15 lat od 2,6 do 2,9 tys. (–9–10%, zob. tab. 18). Znaczny

wzrost liczby dzieci w wieku szkoły podstawowej będzie wynikiem wkraczania do szkół podstawowych dzieci osób urodzonych w wyżu demograficznym przełomu lat 70. i 80. XX w. Z tego względu wzrostu liczby uczniów w gimnazjach należy spodziewać się dopiero w kolejnym okresie, tj. 2014–2020.

Oba zarysowane wyżej procesy w różnym stopniu wystąpią w poszczególnych gminach. W przypadku dzieci w wieku 7–12 lat można sądzić, że w 15 gminach

Tabela 16. Prognoza liczby dzieci w wieku 7–12 lat na 2014 r.

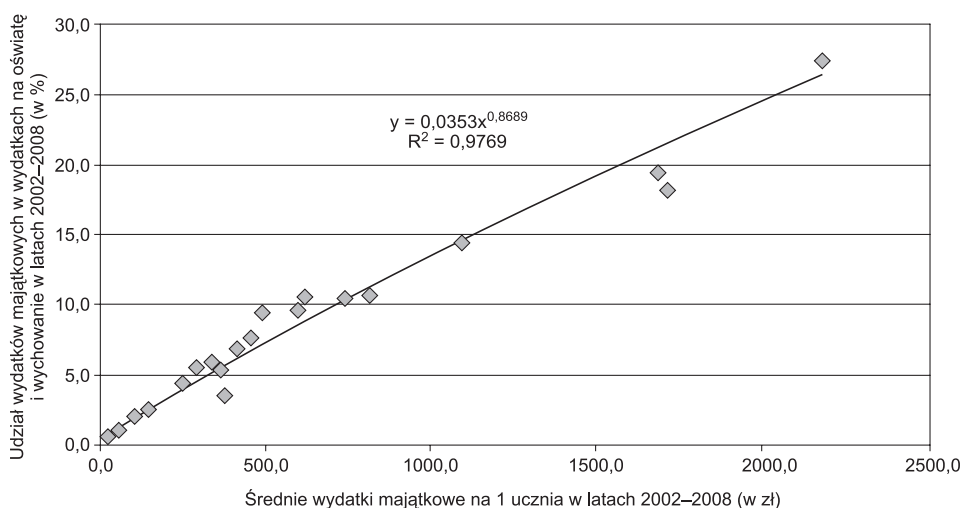
Gmina	2002 r.		2008 r.		2008 r.		2014 r.		Liczba dzieci w wieku 7–12 lat w 2014 r./liczba dzieci w wieku 7–12 lat w 2008 r.	
	liczba dzieci w wieku:		Liczba dzieci w wieku 7–12 lat w 2008 r.	Liczba dzieci w wieku 7–12 lat w 2008 r.	liczba dzieci w wieku:		liczba dzieci w wieku:			
	1–6 lat	7–12 lat	/liczba dzieci w wieku 1–6 lat w 2002 r.	– liczba dzieci w wieku 1–6 lat w 2002 r.	1–6 lat	7–12 lat	prognoza A	prognoza B	prognoza A	prognoza B
Buk	881	895	1,02	14	767	779	781	0,87	0,87	
Czerwonak	1457	1603	1,10	146	1606	1767	1752	1,10	1,09	
Dopiewo	804	1223	1,52	419	1201	1827	1620	1,49	1,32	
Kleszczewo	442	488	1,10	46	489	540	535	1,11	1,10	
Komorniki	874	1178	1,35	304	1352	1822	1656	1,55	1,41	
Kostrzyn	1046	1126	1,08	80	1096	1180	1176	1,05	1,04	
Kórnik	1125	1390	1,24	265	1491	1842	1756	1,33	1,26	
Luboń	1747	1919	1,10	172	1947	2139	2119	1,11	1,10	
Mosina	1563	1764	1,13	201	1656	1869	1857	1,06	1,05	
Murowana Goślina	1078	1108	1,03	30	977	1004	1007	0,91	0,91	
Pobiedziska	1057	1174	1,11	117	1095	1216	1212	1,04	1,03	
Poznań	27569	25217	0,91	–2352	28530	26096	26178	1,03	1,04	
Puszczykowo	504	564	1,12	60	499	558	559	0,99	0,99	
Rokietnica	614	827	1,35	213	840	1131	1053	1,37	1,27	
Skoki	607	627	1,03	20	601	621	621	0,99	0,99	
Stęszew	962	1021	1,06	59	884	938	943	0,92	0,92	
Suchy Las	735	1026	1,40	291	1061	1481	1352	1,44	1,32	
Swarzędz	2477	2782	1,12	305	2838	3187	3143	1,15	1,13	
Szamotuły	1710	1775	1,04	65	1852	1922	1917	1,08	1,08	
Śrem	2607	2589	0,99	–18	2535	2517	2517	0,97	0,97	
Tarnowo Podgórne	1128	1413	1,25	285	1429	1790	1714	1,27	1,21	
Aglomeracja	50987	51709	1,01	722	54746	56229	55468	1,09	1,07	

Objaśnienia: prognozę A oparto na założeniu stałości dynamiki migracji; prognozę B oparto na założeniu stałości bezwzględnej wielkości migracji.

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

aglomeracji ich liczba wzrośnie, zaś w 6 gminach spadnie. Najwyższego relatywnego przyrostu liczby dzieci można spodziewać się w gminach bezpośrednio graniczących z Poznaniem: w Komornikach (w zależności od prognozy od 41 do 55%), Dopiewie (od 32 do 49%), Suchym Lesie (od 32 do 44%), Rokietnicy (od 27 do 37%), Kórniku (od 26 do 33%) oraz Tarnowie Podgórnym (od 21 do 27%). Największy relatywny spadek spodziewany jest w gminach: Buk (–13%), Murowana Goślina (–9%) oraz Stęszew (–8%). W wartościach bezwzględnych przewidywane zmiany wiązałyby się ze wzrostem liczby potencjalnych uczniów szkół podstawowych nawet o 500–600 uczniów w gminach Komorniki i Dopiewo, 400–500 w Kórniku i 300–400 w Suchym Lesie. Oznaczałoby to potrzebę utworzenia w pierwszym przypadku ponad 20 nowych oddziałów szkolnych, co mogłoby się wiązać z koniecznością kształcenia także w systemie popołudniowym lub rozbudowy istniejącej infrastruktury edukacyjnej.

Wzrost liczby młodzieży w wieku 13–15 lat przewiduje się w 8 gminach aglomeracji, zaś w 13 spadek. Najwyższego relatywnego przyrostu młodzieży w tym przedziale wiekowym można się spodziewać, podobnie jak w przypadku dzieci w wieku 7–12 lat, w bliższej strefie aglomeracji, tj. w gminach bezpośrednio graniczących z Poznaniem: Dopiewie (w zależności od prognozy od 30 do 42%), Rokietnicy (od 29 do 37%), Suchym Lesie (od 26 do 32%) oraz Komornikach (od 18 do 22%). Zgodnie z prognozami spadek liczby młodzieży w wieku 13–15 lat dotknie większości miast aglomeracji poznańskiej do 2014 r. W największej mierze dotyczyć to będzie Poznania (w zależności od prognozy od –18 do –19%) oraz miast położonych w strefie dalszej aglomeracji – zarówno poza powiatem poznańskim (Śrem od –21 do –22%; Skoki od –16 do –17%; Szamotuły od –15 do –16%), jak i na jego obszarze (Murowana Goślina od –19 do –20%; Kostrzyn – w obu przypadkach –15%). W wartościach bezwzględnych największego spadku liczby mło-

Ryc. 25. Relacja pomiędzy średnimi wydatkami majątkowymi na 1 ucznia a udziałem wydatków majątkowych w wydatkach na oświatę i wychowanie w latach 2002–2008

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

dzieży w wieku 13–15 lat można spodziewać się w Poznaniu (nawet o 2,5 tys.!), Śremie (o ponad 300) i Szamotułach (o 150). W miastach aglomeracji poznańskiej w najbliższych latach należy więc oczekiwać spadku liczby oddziałów szkolnych, redukcji bądź „wygasania” niektórych etatów nauczycielskich, a być może nawet likwidacji niektórych gimnazjów.

W niektórych gminach aglomeracji można się spodziewać wzrostu liczby dzieci w wieku 7–12 lat oraz spadku liczby młodzieży w wieku 13–15 lat (np. Czerwonak, Kostrzyn, Mosina, Pobiedziska i Swarzędz – por. tab. 16, 18). Tendencje te można uznać za argument na rzecz tworzenia zespołów szkół, które składają się ze

Tabela 17. Potencjalne obciążenie infrastruktury edukacyjnej szkół podstawowych w 2014 r. (w stosunku do 2008 r.)

Gmina	Liczba uczniów w 2008 r.	Liczba dzieci w wieku 7–12 lat		Liczba dzieci w wieku 7–12 lat / liczba uczniów w 2008 r.			
		2008 r.	2014 r.		2008 r.	2014 r.	
			prognoza A	prognoza B		prognoza A	prognoza B
Buk	899	895	779	781	1,00	0,87	0,87
Czerwonak	1389	1603	1767	1752	1,15	1,27	1,26
Dopiewo	982	1223	1827	1620	1,25	1,86	1,65
Kleszczewo	483	488	540	535	1,01	1,12	1,11
Komorniki	832	1178	1822	1656	1,42	2,19	1,99
Kostrzyn	1092	1126	1180	1176	1,03	1,08	1,08
Kórnik	1138	1390	1842	1756	1,22	1,62	1,54
Luboń	1814	1919	2139	2119	1,06	1,18	1,17
Mosina	1668	1764	1869	1857	1,06	1,12	1,11
Murowana Goślina	1091	1108	1004	1007	1,02	0,92	0,92
Pobiedziska	1202	1174	1216	1212	0,98	1,01	1,01
Poznań	26585	25217	26096	26178	0,95	0,98	0,98
Puszczkowo	593	564	558	559	0,95	0,94	0,94
Rokietnica	518	827	1131	1053	1,60	2,18	2,03
Skoki	621	627	621	621	1,01	1,00	1,00
Stęszew	976	1021	938	943	1,05	0,96	0,97
Suchy Las	985	1026	1481	1352	1,04	1,50	1,37
Swarzędz	2478	2782	3187	3143	1,12	1,29	1,27
Szamotuły	1837	1775	1922	1917	0,97	1,05	1,04
Śrem	2596	2589	2517	2517	1,00	0,97	0,97
Tarnowo Podgórne	1321	1 413	1790	1714	1,07	1,36	1,30
Aglomeracja	51100	51709	56229	55468	1,01	1,10	1,09

Objaśnienia: prognozę A oparto na założeniu stałości dynamiki migracji; prognozę B oparto na założeniu stałości bezwzględnej wielkości migracji.

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

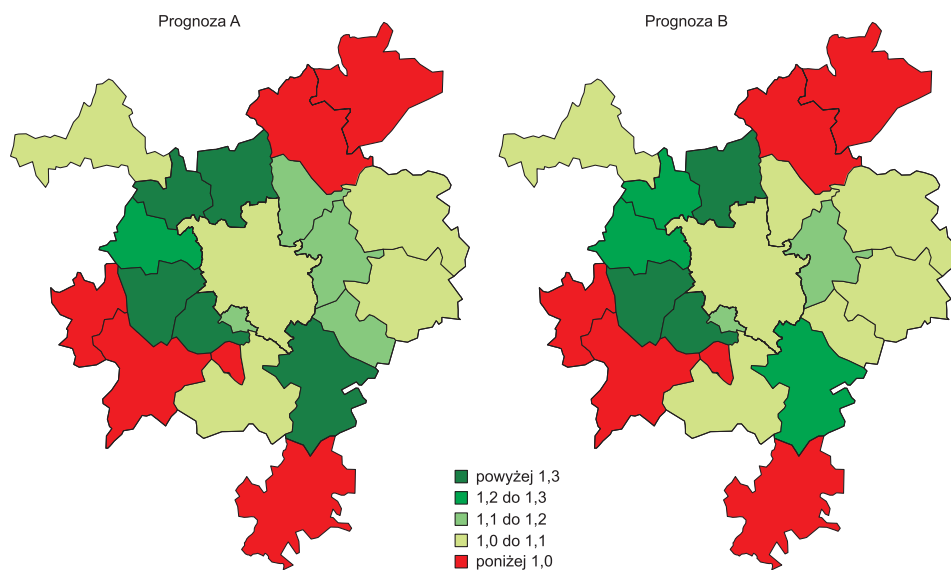
szkoły podstawowej i gimnazjum. Objęcie kształceniem w takim zespole dzieci i młodzieży w wieku 7–15 lat pozwala zmniejszyć negatywne konsekwencje zmieniającej się cyklicznie liczebności poszczególnych roczników – np. zamiast redukować etaty nauczycielskie, można zmieniać ich strukturę (udział godzin lekcyjnych realizowanych odpowiednio w szkole podstawowej i gimnazjum), zmniejsza się ryzyko likwidacji szkoły oraz konieczności rozbudowy istniejącej infrastruktury. Za-

Tabela 18. Prognoza liczby dzieci w wieku 13–15 lat na 2014 r.

Gmina	2002 r.		2008 r.		Liczba dzieci w wieku 13–15 lat w 2008 r.	2014 r.		Liczba dzieci w wieku 13–15 lat w 2014 r. /liczba dzieci w wieku 13–15 lat w 2008 r.	
	Liczba dzieci w wieku:		Liczba dzieci w wieku 13–15 lat w 2008 r. /liczba dzieci w wieku 7–9 lat w 2002 r.	Liczba dzieci w wieku 13–15 lat w 2008 r. – liczba dzieci w wieku 7–9 lat w 2002 r.		Liczba dzieci w wieku 13–15 lat		Liczba dzieci w wieku 13–15 lat w 2008 r.	
	7–9 lat	13–15 lat			7–9 lat	prognoza A	prognoza B	prognoza A	prognoza B
Buk	494	488	0,99	-6	447	442	441	0,90	0,90
Czerwonak	789	885	1,12	96	740	830	836	0,94	0,94
Dopiewo	447	618	1,38	171	633	875	804	1,42	1,30
Kleszczewo	224	232	1,04	8	262	271	270	1,17	1,16
Komorniki	490	582	1,19	92	597	709	689	1,22	1,18
Kostrzyn	639	674	1,05	35	540	570	575	0,85	0,85
Kórnik	629	730	1,16	101	710	824	811	1,13	1,11
Luboń	898	982	1,09	84	1007	1101	1091	1,12	1,11
Mosina	945	984	1,04	39	891	928	930	0,94	0,95
Murowana Goślina	644	674	1,05	30	514	538	544	0,80	0,81
Pobiedziska	684	752	1,10	68	599	659	667	0,88	0,89
Poznań	15006	14150	0,94	-856	12449	11739	11593	0,83	0,82
Puszczykowo	305	327	1,07	22	301	323	323	0,99	0,99
Rokietnica	299	388	1,30	89	411	533	500	1,37	1,29
Skoki	367	372	1,01	5	306	310	311	0,83	0,84
Stęszew	539	556	1,03	17	493	509	510	0,91	0,92
Suchy Las	407	496	1,22	89	538	656	627	1,32	1,26
Swarzędz	1446	1542	1,07	96	1365	1456	1461	0,94	0,95
Szamotuły	1052	1075	1,02	23	887	906	910	0,84	0,85
Śrem	1570	1550	0,99	-20	1236	1220	1216	0,79	0,78
Tarnowo Podgórne	653	759	1,16	106	734	853	840	1,12	1,11
Aglomeracja	28527	28816	1,01	289	25660	26251	25949	0,91	0,90

Objaśnienia: prognozę A oparto na założeniu stałości dynamiki migracji; prognozę B oparto na założeniu stałości bezwzględnej wielkości migracji.

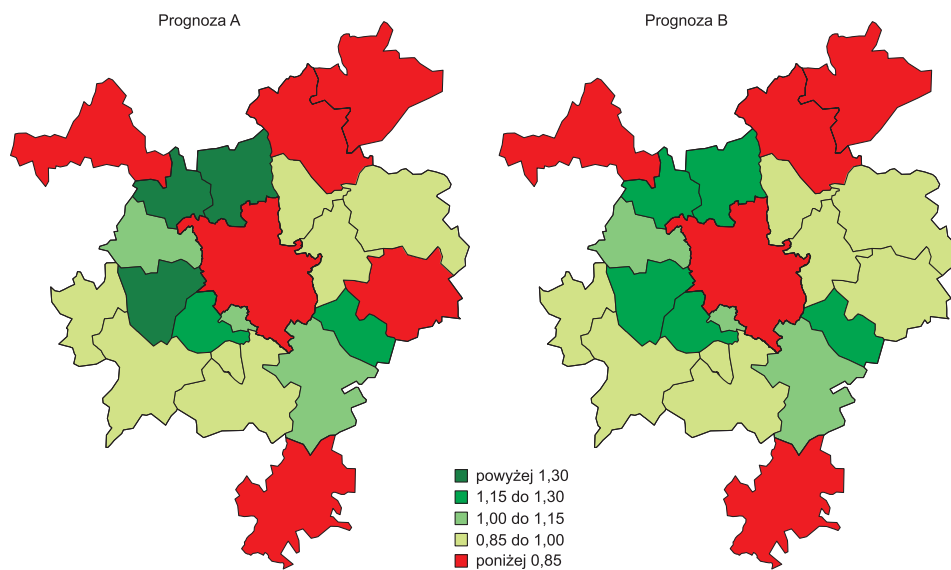
Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

Ryc. 26. Prognozowane zróżnicowanie przestrzenne dynamiki liczby dzieci w wieku 7–12 lat w okresie 2008–2014 (2008 = 1)

Źródło: opracowanie własne.

biegi takie, już zresztą podejmowane, mogą być szczególnie skuteczne, jeśli szkoły mieszczą się w jednym budynku lub w budynkach sąsiadujących ze sobą.

Ryc. 27. Prognozowane zróżnicowanie przestrzenne dynamiki liczby dzieci w wieku 13–15 lat w okresie 2008–2014 (2008 = 1)

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na odgrywające dużą rolę, szczególnie w obszarze bliższej strefy aglomeracji, przemieszczenia uczniów między gminami (głównie między Poznaniem i gminami ościennymi), oszacowano również potencjalne obciążenie infrastruktury edukacyjnej szkół podstawowych i gimnazjów w 2014 r. w stosunku do 2008 r. (odniesiono szacowaną liczbę dzieci i młodzieży w określonym wieku w 2014 r. do liczby uczniów szkół na danym poziomie kształcenia w 2008 r.).

Przeprowadzone obliczenia wskazują, że już w 2014 r. w niektórych gminach aglomeracji liczba dzieci w wieku 7–12 lat może być o ponad 100% wyższa od liczby uczniów zlokalizowanych w nich szkół podstawowych w 2008 r. (np. w Dopie-

Tabela 19. Potencjalne obciążenie infrastruktury edukacyjnej gimnazjów w 2014 r. (w stosunku do 2008 r.)

Gmina	Liczba uczniów w 2008 r.	Liczba dzieci w wieku 13–15 lat		Liczba dzieci w wieku 13–15 lat / liczba uczniów w 2008 r.			
		2008 r.	2014 r.		2008 r.	2014 r.	
			prognoza A	prognoza B		prognoza A	prognoza B
Buk	499	488	442	441	0,98	0,88	0,88
Czerwonak	754	885	830	836	1,17	1,10	1,11
Dopiewo	461	618	875	804	1,34	1,90	1,74
Kleszczewo	244	232	271	270	0,95	1,11	1,11
Komorniki	346	582	709	689	1,68	2,05	1,99
Kostrzyn	626	674	570	575	1,08	0,91	0,92
Kórnik	558	730	824	811	1,31	1,48	1,45
Luboń	912	982	1101	1091	1,08	1,21	1,20
Mosina	933	984	928	930	1,05	0,99	1,00
Murowana Goślina	642	674	538	544	1,05	0,84	0,85
Pobiedziska	730	752	659	667	1,03	0,90	0,91
Poznań	15162	14150	11739	11593	0,93	0,77	0,76
Puszczykowo	359	327	323	323	0,91	0,90	0,90
Rokietnica	209	388	533	500	1,86	2,55	2,39
Skoki	379	372	310	311	0,98	0,82	0,82
Stęszew	511	556	509	510	1,09	1,00	1,00
Suchy Las	531	496	656	627	0,93	1,23	1,18
Swarzędz	1473	1542	1456	1461	1,05	0,99	0,99
Szamotuły	1110	1075	906	910	0,97	0,82	0,82
Śrem	1549	1550	1220	1216	1,00	0,79	0,79
Tarnowo Podgórne	698	759	853	840	1,09	1,22	1,20
Aglomeracja	28686	28816	26251	25949	1,00	0,92	0,90

Objaśnienia: prognozę A oparto na założeniu stałości dynamiki migracji; prognozę B oparto na założeniu stałości bezwzględnej wielkości migracji.

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

wie, w zależności od prognozy, od 99 do 119%, zaś w Rokietnicy od 103 do 118%). Oznacza to, że gdyby wszystkie dzieci w wieku 7–12 lat, zamieszkałe na obszarze Komornik i Rokietnicy, chciały podjąć naukę w lokalnych szkołach podstawowych, w szkołach tych kształciłoby się dwukrotnie więcej uczniów niż w 2008 r.

Przewidywany znaczny wzrost liczby dzieci w wieku szkoły podstawowej i gimnazjum w gminach podpoznańskich w najbliższych latach będzie miał najpewniej dwie następujące konsekwencje: (1) spowoduje jeszcze większe niż do tej pory inwestycje majątkowe w infrastrukturę szkolną, co w znacznej mierze może „nadwyrężyć” budżety gmin, (2) w związku z długotrwałością procesu inwestycyjnego i długim okresem wykonywania inwestycji budowlanych, rozbudowa infrastruktury edukacyjnej najpewniej nie będzie nadążać za przyrostem liczby dzieci. Może to prowadzić do jeszcze większego „przepełnienia” szkół podstawowych i gimnazjów, co z kolei może zwiększyć odpływ dzieci i młodzieży do szkół w Poznaniu. Wydaje się więc, że w najbliższych latach można spodziewać się zarówno wzrostu nakładów majątkowych na oświatę w gminach podpoznańskich, jak i wzrostu dopłat do kształcenia uczniów spoza miasta w Poznaniu. Sytuacja ta może prowadzić do coraz większych napięć w relacjach między samorządami aglomeracji (przede wszystkim w ujęciu Poznań *versus* samorzady gmin ościennych).

4. Szkolnictwo ponadgimnazjalne

W aglomeracji poznańskiej w 2008 r. funkcjonowało 131 szkół ponadgimnazjalnych. Dominowały wśród nich licea ogólnokształcące, których było 61 (47% ogółu). Szkół pozostałych rodzajów było zdecydowanie mniej: 32 technika (24%), 22 zasadnicze szkoły zawodowe (17%) oraz 16 liceów profilowanych (12%). Szkoły ponadgimnazjalne występowały w 13 z 21 gmin aglomeracji (oprócz 8 gmin powiatu poznańskiego). Tylko w 5 gminach znajdowały się szkoły wszystkich rodzajów (Poznań, Śrem, Szamotuły, Swarzędz i Czerwonak). Licea ogólnokształcące funkcjonowały w 12 gminach, zasadnicze szkoły zawodowe w 8, zaś licea profilowane i technika w 7. Zasadnicze szkoły zawodowe i licea profilowane nie występują w gminach nigdy samodzielnie, lecz zawsze towarzyszą im licea ogólnokształcące lub technika. Wskazuje to na ich dopełniającą rolę w stosunku do oferty „ogólniaków” i techników.

Głównym ośrodkiem szkolnictwa ponadgimnazjalnego aglomeracji poznańskiej jest Poznań, w którym w 2008 r. zlokalizowanych było 87 szkół ponadgimnazjalnych (66% ogółu – zob. tab. 20). Istotną lokalnie rolę pełnią również dwa miasta powiatowe – Śrem (9 szkół) i Szamotuły (6 szkół) oraz Swarzędz (6 szkół). Łącznie w tych 4 miastach znajduje się 82% wszystkich szkół ponadgimnazjalnych aglomeracji. Wysoka koncentracja szkół ponadgimnazjalnych w Poznaniu, Śremie i Szamotulach – trzech miastach powiatowych – wiąże się z faktem, że ten etap edukacji ma w uproszczeniu zasięg powiatowy, ponieważ jest organizowany przez władze powiatów.

Poszczególne rodzaje szkół cechuje odmienny rozkład w aglomeracji poznańskiej w zależności od odległości od Poznania (tab. 21). Najsilniej skoncentrowane w aglomeracji są licea ogólnokształcące, których 72% jest w Poznaniu, a zaledwie 5% przypada na gminy położone poza powiatem poznańskim. Najsłabiej skoncentrowane są licea profilowane i zasadnicze szkoły zawodowe. W Poznaniu jest ich odpowiednio 56% i 59%, zaś na gminy poza powiatem poznańskim przypada 18% i 19%.

Bardziej właściwymi miarami niż liczba i udział szkół w poszczególnych gminach i strefach aglomeracji są liczba i udział uczniów (tab. 22). W 2008 r. w szkołach ponadgimnazjalnych aglomeracji poznańskiej kształciło się 33,9 tys. uczniów, z czego 26,2 tys. (77,2%) uczyło się w Poznaniu, zaś 7,7 tys. (22,8%) w pozostałych gminach aglomeracji. Za większą koncentrację uczniów niż szkół w Poznaniu odpowiada przede wszystkim szkolnictwo ogólnokształcące. W Poznaniu w 2008 r. kształciło się aż 85% uczniów liceów ogólnokształcących aglomeracji (przy 75% techników, 60% uczniów liceów profilowanych i 55% uczniów zasadniczych szkół zawodowych – zob. tab. 23). Uczniowie poznańskich „ogólniaków” stanowili aż 47% uczniów wszystkich ponadgimnazjalnych szkół aglomeracji. A zatem blisko co drugi uczeń szkoły ponadgimnazjalnej uczy się w jednym z poznańskich liceów ogólnokształcących (tab. 22). Tak silna koncentracja uczniów liceów ogólnokształcących w Poznaniu wynika m.in. z ponadlokalnej roli, jaką pełni to

miasto. W poznańskich szkołach kształcą się nie tylko młodzież z powiatu poznańskiego, ale również spoza niego. Zasięg oddziaływania najlepszych liceów ogólnokształcących (np. I LO im. Karola Marcinkowskiego, LO im. Marii Magdaleny, II LO im. gen. J. Zamojskiej i H. Modrzejewskiej, VIII LO im. Adama Mickiewicza) wykracza niekiedy daleko poza obszar aglomeracji poznańskiej.

W aglomeracji występuje nie tylko silna koncentracja szkolnictwa ponadgimnazjalnego w Poznaniu (przede wszystkim licea ogólnokształcące i technika), ale również wyraźne zróżnicowanie jego profilu w poszczególnych strefach aglomeracji. W Poznaniu większość uczniów uczęszcza do liceów ogólnokształcących (61%) oraz techników (27%). W liceach profilowanych i zasadniczych szkołach zawodowych uczy się łącznie tylko 12% uczniów (tab. 24). W pozostałych gminach powia-

Tabela 20. Szkoły ponadgimnazjalne dla młodzieży (bez specjalnych) w aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

Gmina	Szkoły ponadgimnazjalne				
	Ogółem	w tym:			
		licea ogólnokształcące	licea profilowane	technika	zasadnicze szkoły zawodowe
Buk	3	1	1	0	1
Czerwonak	5	2	1	1	1
Dopiewo	0	0	0	0	0
Kleszczewo	0	0	0	0	0
Komorniki	0	0	0	0	0
Kostrzyn	0	0	0	0	0
Kórnik	1	1	0	0	0
Luboń	1	1	0	0	0
Mosina	4	2	0	1	1
Murowana Goślina	0	0	0	0	0
Pobiedziska	3	2	1	0	0
Poznań	87	44	9	21	13
Puszczykowo	1	1	0	0	0
Rokietnica	4	0	0	3	1
Skoki	0	0	0	0	0
Stęszew	0	0	0	0	0
Suchy Las	0	0	0	0	0
Swarzędz	6	3	1	1	1
Szamotuły	6	2	1	2	1
Śrem	9	1	2	3	3
Tarnowo Podgórne	1	1	0	0	0
Aglomeracja	131	61	16	32	22

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS.

Tabela 21. Rozkład szkół ponadgimnazjalnych (w%) w 3 strefach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

Jednostka	% szkół ponadgimnazjalnych				
	Ogółem	w tym:			
		licea ogólnokształcące	licea profilowane	technika	zasadnicze szkoły zawodowe
Poznań	66,4	72,1	56,3	65,6	59,1
Gminy powiatu poznańskiego	22,1	23,0	25,0	18,8	22,7
Gminy pozostałych powiatów	11,5	4,9	18,8	15,6	18,2

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

Tabela 22. Uczniowie w szkołach ponadgimnazjalnych dla młodzieży (bez specjalnych) w aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

Gmina	Liczba uczniów w szkołach ponadgimnazjalnych				
	Ogółem	w tym:			
		licea ogólnokształcące	licea profilowane	technika	zasadnicze szkoły zawodowe
Buk	414	138	138	0	138
Czerwonak	263	158	41	31	33
Dopiewo	0	0	0	0	0
Kleszczewo	0	0	0	0	0
Komorniki	0	0	0	0	0
Kostrzyn	0	0	0	0	0
Kórnik	209	209	0	0	0
Luboń	33	33	0	0	0
Mosina	337	73	0	86	178
Murowana Goślina	0	0	0	0	0
Pobiedziska	155	102	53	0	0
Poznań	26168	15897	756	7211	2304
Puszczykowo	354	354	0	0	0
Rokietnica	608	0	0	464	144
Skoki	0	0	0	0	0
Stęszew	0	0	0	0	0
Suchy Las	0	0	0	0	0
Swarzędz	1218	461	20	344	393
Szamotuły	1659	569	23	685	382
Śrem	2320	615	233	843	629
Tarnowo Podgórne	158	158	0	0	0
Agglomeracja	33896	18767	1264	9664	4201

Źródło: Bank Danych Regionalnych GUS.

Tabela 23. Rozkład uczniów szkół ponadgimnazjalnych (w%) w 3 strefach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

Jednostka	% uczniów szkół ponadgimnazjalnych				
	Ogółem	w tym:			
		licea ogólnokształcące	licea profilowane	technika	zasadnicze szkoły zawodowe
Poznań	77,2	84,7	59,8	74,6	54,8
Gminy powiatu poznańskiego	11,1	9,0	19,9	9,6	21,1
Gminy pozostałych powiatów	11,7	6,3	20,3	15,8	24,1

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

Tabela 24. Udział poszczególnych typów szkół w kształceniu na poziomie ponadgimnazjalnym w 3 strefach aglomeracji poznańskiej w 2008 r.

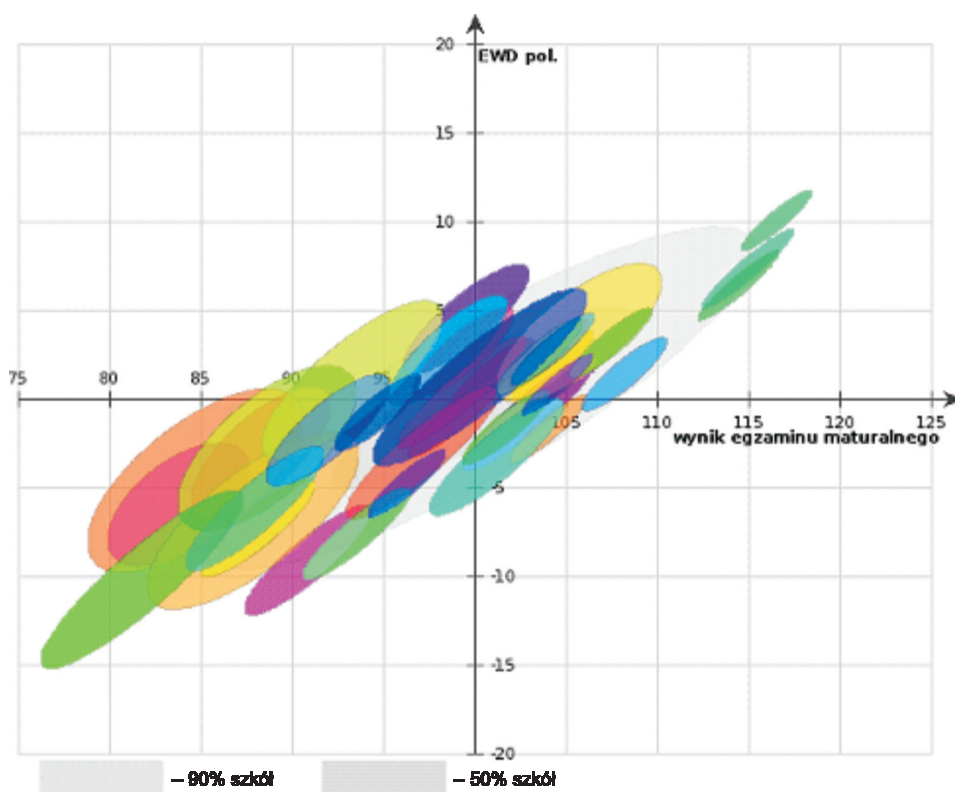
Jednostka	Licea ogólnokształcące	Licea profilowane	Technika	Zasadnicze szkoły zawodowe
	% kształconych uczniów			
	Poznań	60,7	2,9	27,6
Gminy powiatu poznańskiego	45,0	6,7	24,7	23,6
Gminy pozostałych powiatów	29,8	6,4	38,4	25,4

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

tu poznańskiego, choć również najważniejszą rolę odgrywają licea ogólnokształcące (45% uczniów), zaznacza się wysoki udział zasadniczych szkół zawodowych (24%), który porównywalny jest z udziałem techników (25%). Na rynku edukacyjnym gmin spoza powiatu poznańskiego (Szamotuły i Śrem; w Skokach nie ma szkół ponadgimnazjalnych) najważniejsze są technika (38% uczniów). Mniejsze znaczenie mają licea ogólnokształcące (29%), w których kształcą się nieco więcej młodzieży niż w zasadniczych szkołach zawodowych (25%).

Na różnice w strukturze kształcenia ponadgimnazjalnego w aglomeracji poznańskiej wpływają 2 podstawowe czynniki. Pierwszym są zróżnicowane preferencje uczniów. Wyrażają się one m.in. większym zainteresowaniem w Poznaniu kontynuacją nauki w liceach ogólnokształcących oraz mniejszym zainteresowaniem nauką np. w zasadniczych szkołach zawodowych niż w innych gminach aglomeracji. Drugim czynnikiem jest podejmowanie przez gimnazjalistów z gmin aglomeracji i spoza niej nauki w szkołach w Poznaniu. Dotyczy to przede wszystkim nauki w liceach ogólnokształcących i niektórych technikach. Szkoły te przyciągają chętnych zarówno renomą, jak i często unikalnym profilem poszczególnych oddziałów szkolnych. Licea poznańskie zajmują wyższe pozycje w „Ogólnopolskim Rankingu Szkół Ponadgimnazjalnych” miesięcznika „Perspektywy” i dziennika „Rzeczpospolita” (zob. www.perspektyw.pl)⁷. Cechują je także przeciętnie wyższe wyniki egzaminów maturalnych niż licea w gminach podpoznańskich i okolicznych powiatach (zob. przykładowe zróżnicowanie wyników egzaminu maturalnego z języka

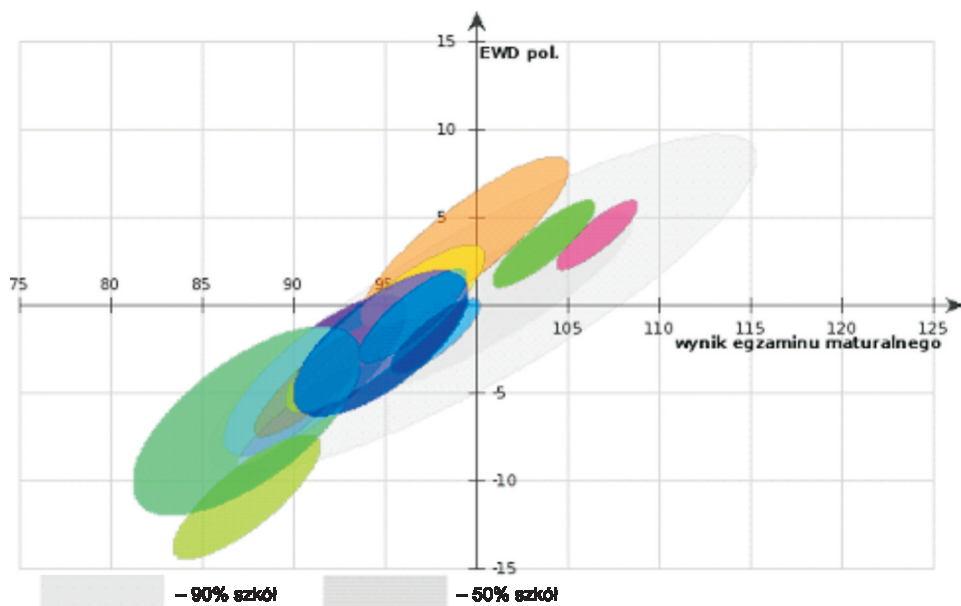
polskiego i EWD w liceach Poznania i submetropolitalnych gmin aglomeracji – ryc. 28, 29). Wywiady przeprowadzone wśród uczniów spoza Poznania, kształcących się w poznańskich liceach ogólnokształcących, wskazują, że nie bez znaczenia są również różne atrakcje pozalekcyjne, o które – według uczniów – w Poznaniu o wiele łatwiej, niż w miejscu ich zamieszkania.

Ryc. 28. Wyniki egzaminu maturalnego z języka polskiego i edukacyjna wartość dodana w liceach ogólnokształcących w Poznaniu w 2010 r.

Źródło: „EWD dla liceów i techników” (<http://matura.ewd.edu.pl>).

⁷ W „Ogólnopolskim Rankingu Szkół Ponadgimnazjalnych” 2009 4 poznańskie licea znalazły się w pierwszej 50 (32 miejsce zajęło LO Św. Marii Magdaleny, 35 miejsce VIII LO im. Adama Mickiewicza, 41 miejsce I LO im. Karola Marcinkowskiego, 43 miejsce II LO im. gen. J. Zamojskiej i H. Modrzejewskiej). Żadne inne liceum z Wielkopolski nie znalazło się w pierwszej 100 rankingu. Przewaga liceów poznańskich nad innymi liceami Wielkopolski nie powinna jednak przesłaniać faktu, że najlepsze licea poznańskie plasują się w rankingu „Perspektyw” i „Rzeczpospolitej” niżej niż najlepsze licea z innych aglomeracji. Pewnym wyjaśnieniem tej sytuacji może być silniejsza koncentracja najlepszych uczniów w 1-3 liceach w innych aglomeracjach, podczas, gdy w Poznaniu dotyczy to co najmniej 4 szkół.

Ryc. 29. Wyniki egzaminu maturalnego z języka polskiego i „EWD w liceach ogólnokształcących” w submetropolitalnych gminach aglomeracji poznańskiej w 2010 r.
Źródło: „EWD dla liceów i techników” (<http://matura.ewd.edu.pl>).

Oferta liceów profilowanych, a zwłaszcza zasadniczych szkół zawodowych, w przeciwieństwie do oferty liceów ogólnokształcących jest podobna w poszczególnych gminach. Ponadto w przypadku wyboru tych szkół przez gimnazjalistów mniejszą rolę odgrywa czynnik renomy, ponieważ wybierają je przede wszystkim uczniowie osiągający niskie wyniki edukacyjne. Ofertę poszczególnych szkół o profilu zawodowym można ocenić na podstawie danych Krajowego Ośrodka Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej (<http://www.koweziu.edu.pl>). Można stwierdzić m.in., że z wyjątkiem Buku w każdej z gmin, w których funkcjonują zasadnicze szkoły zawodowe, oferują one naukę w 22–28, często tych samych, zawodach. Z tego względu uczniowie zasadniczych szkół zawodowych oraz liceów profilowanych zazwyczaj podejmują naukę w szkole położonej blisko miejsca zamieszkania.

Istotnym zagadnieniem w przypadku szkół o profilu zawodowym (techników, liceów profilowanych i zasadniczych szkół zawodowych) jest adekwatność ich oferty kształcenia do potrzeb lokalnego i regionalnego rynku pracy (utożsamianego w niniejszym opracowaniu z rynkiem pracy aglomeracji poznańskiej). Pewne niedopasowanie oferty kształcenia zdaje się wskazywać wysokie bezrobocie wśród absolwentów szkół ponadgimnazjalnych aglomeracji. W lutym 2010 r. zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy (PUP) w Poznaniu było 14,2% absolwentów techników, 11,4% absolwentów liceów profilowanych oraz 18,4% absolwen-

tów zasadniczych szkół zawodowych⁸. Częściowe niedopasowanie oferty kształcenia potwierdzają kolejne *Raporty o bezrobociu absolwentów szkół ponadgimnazjalnych Poznania i Powiatu Poznańskiego*, publikowane przez PUP w Poznaniu. Z raportu dotyczącego absolwentów z roku szkolnego 2009/2010, wynika, że zarówno w przypadku techników, liceów profilowanych, jak i zasadniczych szkół zawodowych, znaczna część absolwentów reprezentuje zawody zagrożone bezrobociem (np. kucharz, fryzjer, mechanik samochodowy, technik ekonomista). Koniecznością w kolejnych latach wydaje się zmiana kierunków kształcenia szkół ponadgimnazjalnych oraz dalsze inicjowanie przez instytucje lokalne (m.in. urzędy pracy, urzędy miast i gmin, starostwa powiatowe, dyrekcje szkół itd.) rozwoju przedsiębiorczości absolwentów oraz współpracy szkół z przedsiębiorstwami.

---

⁸ Niestety, trudno określić, w jakim stopniu na wysokie bezrobocie wśród absolwentów szkół ponadgimnazjalnych wpływało powszechne obecnie na świecie niechętnie zatrudnianie przez pracodawców osób bez doświadczenia zawodowego.

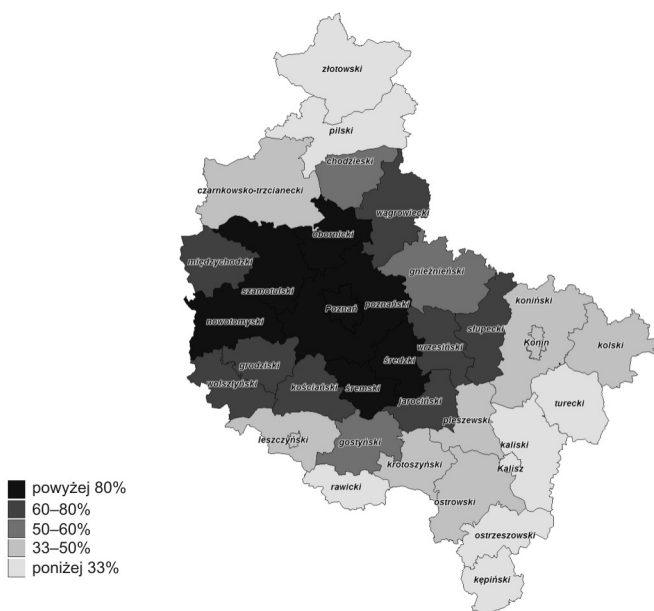
5. Szkolnictwo wyższe

Szkolnictwo wyższe aglomeracji poznańskiej koncentruje się w Poznaniu, który jest jednym z największych ośrodków akademickich kraju. Pod względem liczby kształconych studentów zajmuje on 5 miejsce, ustępując tylko Warszawie, Krakowowi, konurbacji górnośląskiej i bardzo nieznacznie Wrocławowi. O randze poznańskiego ośrodka akademickiego decyduje przede wszystkim renoma, oferta edukacyjna oraz potencjał naukowy poznańskich uczelni publicznych. Uczelnie te corocznie zajmują wysokie miejsca w publikowanych w prasie rankingach szkół wyższych (zob. np. rankingi miesięcznika „Perspektywy” i dziennika „Rzeczpospolita”, tygodników „Newsweek” oraz „Wprost”), a także uzyskują wysokie noty w przeprowadzanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego tzw. ocenie parametrycznej jednostek naukowych (zob. www.opi.org.pl).

Powyższe czynniki sprawiają, że studia na poznańskich uczelniach podejmuje młodzież z całej Polski. Poza województwem wielkopolskim uczelnie Poznania szczególnie silnie oddziałują na obszarze województw lubuskiego, zachodniopomorskiego oraz kujawsko-pomorskiego (por. Czyż i in. 1996, Herbst 2009). Naturalny rezerwuuar studentów poznańskich uczelni stanowi obszar centralnej i zachodniej części województwa wielkopolskiego. Jak wykazał Herbst (2009) na podstawie badań przeprowadzonych w oparciu o dane pozyskane z portalu „nasza-klasa”, w Poznaniu studiuje ponad 80% studentów pochodzących z powiatów: miasta Poznań, poznańskiego, nowotomyskiego, obornickiego, średzkiego, śremskiego i szamotulskiego oraz między 60 a 80% studentów z powiatów: grodzkiego, jarocińskiego, kościańskiego, międzychodzkiego, słupeckiego, wągrowieckiego, wolsztyńskiego i wrzesińskiego.

W 2008 r. na poznańskich uczelniach kształciło się blisko 157 tys. osób. Liczba ta obejmuje jednak studentów filii, wydziałów zamiejscowych i zamiejscowych ośrodków dydaktycznych (zob. tab. 25). Pomijając studentów uczelni poznańskich, którzy kształcą się poza siedzibą uczelni, w Poznaniu w 2008 r. kształciło się około 142 tys. studentów (tab. 26). Na tę liczbę składali się przede wszystkim studenci 8 uczelni publicznych, których było blisko 98 tys. (68,5% ogółu). Pozostałe 44 tys. studentów (31,5%) kształciło się na 17 uczelniach niepublicznych. Pod względem liczby uczelni niepublicznych i wielkości ich oferty edukacyjnej Poznań stanowi trzeci (po Warszawie i konurbacji górnośląskiej) ośrodek akademicki w Polsce (por. Bajerski 2009).

W Poznaniu, podobnie jak w całym kraju, uczelnie publiczne kształciły głównie na studiach stacjonarnych (63,0% w trybie stacjonarnym i 27,0% w trybie niestacjonarnym), zaś uczelnie niepubliczne na studiach niestacjonarnych (22,1% w trybie stacjonarnym i 77,9% w trybie niestacjonarnym)⁹. O ile wśród uczelni publicznych niemalże we wszystkich (z wyjątkiem Akademii Sztuk Pięknych) udział studiujących w trybie stacjonarnym był większy niż w trybie niestacjonarnym, to wśród uczelni niepublicznych sytuacja taka miała miejsce tylko w dwóch: w Wyz-

Ryc. 30. Studenci kształcący się w Poznaniu jako procent studentów pochodzących z powiatów województwa wielkopolskiego
 Źródło: opracowano na podstawie Herbst (2009).

szej Szkole Hotelarstwa i Gastronomii (53,5%) oraz w Wyższej Szkole Zawodowej Pielęgnacji Zdrowia i Urody (50,6%).

Pod względem liczby studentów największą uczelnią w Poznaniu w 2008 r. był Uniwersytet im. Adama Mickiewicza. Kształcił on 42,4 tys. osób w Poznaniu oraz kolejne 4,5 tys. w ośrodkach zamiejscowych. Ponad 10 tys. studentów kształciły również Politechnika Poznańska (17,5 tys.), Uniwersytet Ekonomiczny (12,0 tys.) oraz Uniwersytet Przyrodniczy (11,8 tys.). Największymi uczelniami niepublicznymi były Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji, w której studiowało 7,5 tys. studentów, Wyższa Szkoła Bankowa, kształcąca w Poznaniu 5,3 tys. studentów (i drugie tyle w Chorzowie) oraz Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa z 5,2 tys. studentów.

Analizując strukturę kształcenia na uczelniach Poznania, można zauważyć dominację szeroko pojętych kierunków ekonomicznych, społecznych i humanistycznych. Łącznie na kierunkach tych studiowało ponad 60% studiujących w aglomeracji (por. tab. 27). Najwięcej studentów kształciło się w dziedzinach ekonomii i administracji (23,9%), nauk społecznych (11,4%) i humanistycznych (10,7%). Równocześnie np. na kierunkach inżynierjno-technicznych studiowało 5,9% stu-

⁹ Różnica w udziale studentów niestacjonarnych na uczelniach publicznych oraz niepublicznych wynika m.in. z wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 listopada 2000 r. (Dz.U. z 2000 r., nr 101, poz.1091), w którego uzasadnieniu stwierdzono, że „w aspekcie ilościowym – bezpłatne nauczanie, stanowiąc zasadę konstytucyjnie gwarantowaną, musi jako takie pozostawać w publicznej szkole wyższej podstawową (dominującą) formą kształcenia studentów”. Uczelnie niepublicznych takie ograniczenie nie dotyczy.

dentów, zaś na związanych z produkcją i przetwórstwem zaledwie 3,0%. Sytuację tę uznaje się za niekorzystną, ponieważ przewiduje się, że w najbliższych latach szczególnie potrzebni na rynku pracy będą specjaliści z zakresu nauk matematycznych, technicznych i przyrodniczych (IBC Group 2009). Z tego względu od 2008 r. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach rządowego programu kie-

Tabela 25. Liczba studentów uczelni wyższych Poznania w 2008 r. (łącznie z filiami, wydziałami zamiejscowymi i zamiejscowymi ośrodkami dydaktycznymi)

Uczelnie	Studenci				
	liczba ogółem	stacjonarni		niestacjonarni	
		liczba	% ogółu	liczba	% ogółu
Akademia Sztuk Pięknych	1448	723	49,9	725	50,1
Akademia Muzyczna im. Ignacego Paderewskiego	749	557	74,4	192	25,6
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza	46817	28409	60,7	18408	39,3
Politechnika Poznańska	18017	11641	64,6	6376	35,4
Uniwersytet Przyrodniczy	11807	7924	67,1	3883	32,9
Uniwersytet Ekonomiczny	12102	6979	57,7	5123	42,3
Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego	4880	3109	63,7	1771	36,3
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego	8270	5629	68,1	2641	31,9
Uczelnie publiczne razem	104090	64971	62,4	39119	37,6
Poznańska Wyższa Szkoła Biznesu i Języków Obcych	1278	165	12,9	1113	87,1
Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania	695	187	26,9	508	73,1
Wyższa Szkoła Bankowa	10689	2036	19,0	8653	81,0
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa	1120	127	11,3	993	88,7
Wyższa Szkoła Edukacji i Terapii	1551	430	27,7	1121	72,3
Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości	1323	69	5,2	1254	94,8
Wyższa Szkoła Handlu i Usług	924	157	17,0	767	83,0
Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii	2267	1215	53,6	1052	46,4
Wyższa Szkoła Języków Obcych im. Samuela Bogumiła Lindego	2435	1193	49,0	1242	51,0
Wyższa Szkoła Komunikacji i Zarządzania	3081	395	12,8	2686	87,2
Wyższa Szkoła Logistyki	2939	474	16,1	2465	83,9
Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa	5227	1643	31,4	3584	68,6
Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji	8109	1045	12,9	7064	87,1
Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych	2966	643	21,7	2323	78,3
Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości	4999	46	0,9	4953	99,1
Wyższa Szkoła Zawodowa „Kadry dla Europy”	1562	240	15,4	1322	84,6
Wyższa Szkoła Zawodowa Pielęgnacji Zdrowia i Urody	1849	936	50,6	913	49,4
Uczelnie niepubliczne razem	53014	11001	20,8	42013	79,2

Źródło: opracowano na podstawie Szkolnictwo wyższe 2008. Dane podstawowe. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

runków zamawianych dofinansowuje kształcenie dodatkowych studentów właśnie w tych dziedzinach, uznanych za kluczowe dla rozwoju gospodarki kraju. Część studentów tych kierunków uzyskuje wysokie tzw. stypendia motywacyjne. Coraz więcej kierunków zamawianych oferowanych jest przez uczelnie poznańskie. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w 2010 r. kształcił na trzech zamawianych kie-

Tabela 26. Liczba studentów uczelni wyższych Poznania w 2008 r. (bez filii, wydziałów zamiejscowych i zamiejscowych ośrodków dydaktycznych)

Uczelnia	Studenci				
	liczba ogółem	stacjonarni		niestacjonarni	
		liczba	% ogółu	liczba	% ogółu
Akademia Sztuk Pięknych	1448	723	49,9	725	50,1
Akademia Muzyczna im. Ignacego Paderewskiego	618	448	72,5	170	27,5
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza	42389	25979	61,3	16410	38,7
Politechnika Poznańska	17542	11641	66,4	5901	33,6
Uniwersytet Przyrodniczy	11807	7924	67,1	3883	32,9
Uniwersytet Ekonomiczny	12001	6979	58,2	5022	41,8
Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego	3791	2365	62,4	1426	37,6
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego	8270	5629	68,1	2641	31,9
Uczelnie publiczne razem	97866	61688	63,0	36178	37,0
Poznańska Wyższa Szkoła Biznesu i Języków Obcych	1278	165	12,9	1113	87,1
Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania	695	187	26,9	508	73,1
Wyższa Szkoła Bankowa	5305	1392	26,2	3913	73,8
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa	1082	127	11,7	955	88,3
Wyższa Szkoła Edukacji i Terapii	1551	430	27,7	1121	72,3
Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości	1323	69	5,2	1254	94,8
Wyższa Szkoła Handlu i Usług	924	157	17,0	767	83,0
Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii	2267	1215	53,6	1052	46,4
Wyższa Szkoła Języków Obcych im. Samuela Bogumiła Lindego	2435	1193	49,0	1242	51,0
Wyższa Szkoła Komunikacji i Zarządzania	3081	395	12,8	2686	87,2
Wyższa Szkoła Logistyki	2939	474	16,1	2465	83,9
Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa	5227	1643	31,4	3584	68,6
Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji	7528	1045	13,9	6483	86,1
Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych	2423	464	19,1	1959	80,9
Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości	3673	46	1,3	3627	98,7
Wyższa Szkoła Zawodowa „Kadry dla Europy”	1562	240	15,4	1322	84,6
Wyższa Szkoła Zawodowa Pielęgnacji Zdrowia i Urody	966	519	53,7	447	46,3
Uczelnie niepubliczne razem	44259	9761	22,1	34498	77,9

Źródło: opracowano na podstawie Szkolnictwo wyższe 2008. Dane podstawowe. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

runkach studiów: chemii, informatyce oraz matematyce. Politechnika Poznańska uzyskała ministerialne dofinansowanie kształcenia na kierunkach: inżynieria materiałów, fizyka techniczna, mechanika i budowa maszyn, informatyka, budownictwo, inżynieria środowiska oraz elektrotechnika. Uniwersytet Przyrodniczy oferował dofinansowaną inżynierię środowiska.

W Poznaniu, podobnie jak i w pozostałych ośrodkach akademickich kraju, uważa się, że uczelnie niepubliczne cechuje odmienna struktura kierunków kształcenia niż uczelnie publiczne. Uczelnie niepubliczne kształcą niemalże wyłącznie na kierunkach ekonomicznych, humanistycznych i społecznych (tab. 27). Spośród kierunków medycznych, technicznych, ścisłych i przyrodniczych uczelnie niepubliczne oferowały kształcenie tylko na kierunkach medycznych (nielekarских), informatycznych, związanych z produkcją i przetwórstwem i matematyczno-statystycznych. Na kierunkach tych studiowało jednak mniej niż 10% ogółu ich

Tabela 27. Struktura studiujących w poszczególnych grupach kierunków studiów w Poznaniu w 2008 r.

Grupa kierunków studiów	Ogółem		w tym uczelnie:			
			publiczne		niepubliczne	
	liczba studentów	%	liczba studentów	%	liczba studentów	%
pedagogiczne	11142	7,9	6 183	6,3	4 959	11,4
humanistyczne	15112	10,7	12 287	12,5	2 825	6,5
artystyczne	2479	1,8	2 032	2,1	447	1,0
społeczne	16136	11,4	12 055	12,3	4 081	9,4
ekonomia i administracja	33839	23,9	14 619	14,9	19 220	44,3
prawne	4217	3,0	3 985	4,1	232	0,5
dziennikarstwo i informacja	1812	1,3	351	0,4	1 461	3,4
biologiczne	2312	1,6	2 312	2,4	0	0,0
fizyczne	3606	2,6	3 606	3,7	0	0,0
matematyczno-statystyczne	934	0,7	909	0,9	25	0,1
informatyczne	5113	3,6	3 619	3,7	1 494	3,4
medyczne	11418	8,1	9 156	9,3	2 262	5,2
opieka społeczna	156	0,1	156	0,2	0	0,0
inżynieryjno-techniczne	8393	5,9	8 393	8,6	0	0,0
produkcja i przetwórstwo	4242	3,0	3 610	3,7	632	1,5
architektura i budownictwo	3568	2,5	3 568	3,6	0	0,0
rolnicze, leśne i rybactwa	4644	3,3	4 644	4,7	0	0,0
usługi dla ludności	8755	6,2	3 317	3,4	5 438	12,5
ochrona środowiska	1930	1,4	1 930	2,0	0	0,0
usługi transportowe	1100	0,8	1 100	1,1	0	0,0
ochrona i bezpieczeństwo	448	0,3	96	0,1	352	0,8
Razem	141356	100,0	97 928	100,0	43 428	100,0

Źródło: opracowano na podstawie Banku Danych Regionalnych GUS.

studentów. Opisana wyżej niekorzystna struktura kształcenia wynika więc m.in. z oferty uczelni niepublicznych. Z drugiej strony oferta ta jest wynikiem określonego zapotrzebowania ze strony kandydatów na studia i można podejrzewać, że tak długo, jak takie zapotrzebowanie będzie występować, oferta uczelni niepublicznych nie będzie ulegać większym zmianom.

O atrakcyjności oferty kształcenia ośrodka akademickiego decydują m.in. unikatowe kierunki studiów. Za takie uznano kierunki, które prowadzone są tylko przez jedną uczelnię w Polsce. Dane Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego za 2008 r. pozwoliły zidentyfikować 19 unikatowych kierunków studiów na uczelniach poznańskich (tab. 28)¹⁰. Aż 17 unikatowych kierunków studiów w 2008 r. prowadził Uniwersytet im. Adama Mickiewicza (w większości unikatowe kierunki filologiczne), po jednym Akademia Sztuk Pięknych (sztuka rejestracji obrazu), Politechnika Poznańska (makrokierunek (automatyka i robotyka; zarządzanie)).

Tabela 28. Unikatowe kierunki studiów prowadzone przez poznańskie uczelnie w 2008 r.

Lp.	Kierunek studiów	Uczelnie
1	akustyka	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
2	etnolingwistyka	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
3	europejska komunikacja społeczna	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
4	filologia fińska	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
5	filologia klasyczna i filologia polska	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
6	filologia koreańska	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
7	filologia litewska	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
8	filologia rosyjska z lingwistyką stosowaną	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
9	filologia serbska i chorwacka	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
10	filologia słowiańska i filologia polska	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
11	filologia wietnamsko-tajska	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
12	hebraistyka	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
13	indologia	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
14	japonistyka*	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
15	kognitywistyka	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
16	komunikacja europejska	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
17	makrokierunek (automatyka i robotyka; zarządzanie)	Politechnika Poznańska
18	sztuka rejestracji obrazu	Akademia Sztuk Pięknych
19	wschodoznawstwo	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu prowadzi filologię japońską

Źródło: opracowano na podstawie Szkolnictwo wyższe 2008. Dane podstawowe. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

¹⁰ Więcej prowadziły tylko uczelnie warszawskie i krakowskie (przede wszystkim Uniwersytet Warszawski i Uniwersytet Jagielloński).

Mimo szerokiej oferty kształcenia większość uczelni w Poznaniu nie jest atrakcyjna dla studentów z zagranicy. Choć w 2008 r. w Poznaniu studiowało 1,7 tys. studentów zagranicznych, aż 975 z tej grupy kształciło się na Uniwersytecie Medycznym, który oferuje programy studiów w języku angielskim (tab. 29)¹¹. Studenci z zagranicy stanowią blisko 11,8% ogółu studentów tej uczelni. Na pozostałych uczelniach udział studentów zagranicznych jest zdecydowanie mniejszy, nie przekracza 4% (najwyższą wartość osiągnięto w Wyższej Szkole Języków Obcych im. Samuela Bogumiła Lindego). Udział studentów z zagranicy na największych uczelniach publicznych Poznania nie przekracza 1% (tab. 29). Wynika to przede wszystkim z wciąż małej oferty programów studiów w języku angielskim, co znacznie ogranicza liczbę potencjalnych kandydatów z zagranicy, gotowych podjąć studia w Poznaniu.

Kształcenie na poznańskich uczelniach umożliwia grupa około 8 tys. nauczycieli akademickich (tab. 30). Dokładna ich liczba nie jest możliwa do przedstawienia, ponieważ większość kadry uczelni niepublicznych jest równocześnie zatrudniona na tzw. pierwszym etacie na uczelniach publicznych (zob. Bajerski 2009). Najwięcej nauczycieli akademickich w 2008 r. zatrudniał Uniwersytet im. Adama Mickiewicza (2,8 tys.). Kolejne miejsca zajmowały: Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego (1,2 tys.), Politechnika Poznańska (1,2 tys.) oraz Uniwersytet Przyrodniczy (0,8 tys.). Uniwersytet Ekonomiczny zatrudniał zaledwie nieco ponad 500 nauczycieli akademickich. Należy jednak pamiętać, że ze względu na specyfikę kierunków kształcenia, w przypadku nauk ekonomicznych i społecznych dopuszczalna jest o wiele większa liczba studentów przypadająca na jednego nauczyciela

Tabela 29. Poznańskie uczelnie wyższe kształcące w 2008 r. co najmniej 10 cudzoziemców

Ranking	Uczelnia	Cudzoziemcy	
		liczba	% studentów uczelni
1	Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego	975	11,8
2	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza	368	0,8
3	Uniwersytet Ekonomiczny	124	1,0
4	Politechnika Poznańska	109	0,6
5	Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii	61	2,7
6	Poznańska Wyższa Szkoła Biznesu i Języków Obcych	43	3,4
7	Wyższa Szkoła Języków Obcych im. Samuela Bogumiła Lindego	21	0,9
8	Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego	20	0,4
9	Uniwersytet Przyrodniczy	17	0,1
10	Akademia Sztuk Pięknych	13	0,9
11	Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa	12	0,2

Źródło: opracowano na podstawie Szkolnictwo wyższe 2008. Dane podstawowe. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

¹¹ Część z nich jest specjalnie przygotowana dla absolwentów szkół amerykańskich, kanadyjskich oraz z innych krajów. Programy studiów dostosowane są do amerykańskich standardów edukacyjnych.

Tabela 30. Pełnozatrudnieni pracownicy uczelni wyższych Poznania w 2008 r.

Uczelnia	Pracownicy			
	ogółem	w tym nauczyciele akademicy		
		ogółem	w tym profesorowie i docenci	
			ogółem	w tym z tytułem profesora
Akademia Sztuk Pięknych	270	201	98	56
Akademia Muzyczna im. Ignacego Paderewskiego	239	174	74	33
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza	4607	2799	662	300
Politechnika Poznańska	1854	1176	241	96
Uniwersytet Przyrodniczy	1544	834	183	135
Uniwersytet Ekonomiczny	954	528	109	49
Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego	622	313	52	18
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego	2122	1203	190	136
Uczelnie publiczne razem	12212	7228	1609	823
Poznańska Wyższa Szkoła Biznesu i Języków Obcych	32	19	5	4
Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania	20	17	8	2
Wyższa Szkoła Bankowa	331	186	57	22
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa	77	64	33	15
Wyższa Szkoła Edukacji i Terapii	42	28	13	12
Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości	47	33	10	9
Wyższa Szkoła Handlu i Usług	34	20	9	1
Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii	101	57	12	12
Wyższa Szkoła Języków Obcych im. Samuela Bogumiła Lindego	122	68	14	9
Wyższa Szkoła Komunikacji i Zarządzania	109	63	25	9
Wyższa Szkoła Logistyki	103	63	15	7
Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa	125	79	43	37
Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji	212	131	43	20
Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych	98	59	31	6
Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości	127	92	42	24
Wyższa Szkoła Zawodowa „Kadry dla Europy”	86	52	17	8
Wyższa Szkoła Zawodowa Pielęgnacji Zdrowia i Urody	85	56	8	4
Uczelnie niepubliczne razem	1751	1087	385	201

Źródło: opracowano na podstawie Szkołnictwo wyższe 2008. Dane podstawowe. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.

akademickiego niż np. w przypadku nauk ścisłych, technicznych, medycznych i przyrodniczych.

Dokładniejsza analiza związków kadrowych między poznańskimi uczelniami oparta na danych z portalu „Nauka Polska” (www.opi.org.pl) wykazała, że w 2008 r. poznańskie uczelnie niepubliczne były powiązane kadrowo z 7 poznańskimi uczelniami publicznymi, z których pochodziło 90% zatrudnionych w nich samodzielnych pracowników nauki (mających stopień doktora habilitowanego lub tytuł profesora). Największa liczba pochodziła z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (83) oraz Uniwersytetu Ekonomicznego (74). Z tych dwóch uczelni pochodziło łącznie blisko 65% wszystkich samodzielnych pracowników nauki zatrudnionych na poznańskich uczelniach niepublicznych (zob. tab. 31).

Tabela 31. Liczba samodzielnych pracowników nauki poszczególnych poznańskich uczelni publicznych pracujących na poznańskich uczelniach niepublicznych

Uczelnia niepubliczna	Uczelnia publiczna						
	UAM	PP	UE	AWF	UP	ASP	UM
Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania (WWSTiZ)	1	0	0	2	1	0	0
Wyższa Szkoła Bankowa (WSB)	0	3	18	0	0	0	0
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa (WSBezp)	3	0	1	0	0	0	0
Wyższa Szkoła Edukacji i Terapii (WSEiT)	0	0	0	5	0	0	1
Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości (WSHiR)	0	0	8	0	0	0	0
Wyższa Szkoła Handlu i Usług (WSHiU)	1	0	3	1	0	0	1
Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii (WSHiG)	2	0	0	3	2	0	0
Wyższa Szkoła Języków Obcych (WSJO)	11	0	0	0	0	0	0
Wyższa Szkoła Komunikacji i Zarządzania (WSKiZ)	7	15	7	0	0	0	1
Wyższa Szkoła Logistyki (WSL)	0	1	12	0	0	0	0
Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa (WSNHiD)	22	1	2	0	2	2	1
Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji (WSPiA)	6	0	0	0	0	0	0
Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych (WSUS)	9	1	2	0	0	1	0
Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości (WSZiB)	15	0	17	0	0	0	0
Poznańska Wyższa Szkoła Biznesu i Języków Obcych (PWSBiJO)	0	1	1	0	0	0	0
Wyższa Szkoła Zawodowa „Kadry dla Europy” (WSZ KdE)	6	0	3	0	1	2	0
Wyższa Szkoła Zawodowa Pielęgnacji Zdrowia i Urody (WSZPZiU)	0	0	0	0	0	0	5
Razem	83	22	74	11	6	5	9

Uwaga: zacieniowane pola oznaczają najsilniejsze powiązania; oznaczenia: UAM – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, PP – Politechnika Poznańska, UE – Uniwersytet Ekonomiczny, AWF – Akademia Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego, UP – Uniwersytet Przyrodniczy, ASP – Akademia Sztuk Pięknych, UM – Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego.

Źródło: Bajerski (2009).

dry naukowej Wyższej Szkoły Zarządzania i Bankowości oraz Wyższej Szkoły Komunikacji i Zarządzania.

W przypadku 5 uczelni dominowały powiązania z Uniwersytetem Ekonomicznym. Tymi uczelniami były: Wyższa Szkoła Bankowa, Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości, Wyższa Szkoła Handlu i Usług, Wyższa Szkoła Logistyki i Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości. Kolejne 3 uczelnie niepubliczne były najsilniej powiązane z Akademią Wychowania Fizycznego im. E. Piaseckiego. Należały do nich: Wielkopolska Wyższa Szkoła Turystyki i Zarządzania, Wyższa Szkoła Edukacji i Terapii oraz Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Gastronomii. Wyższa Szkoła Komunikacji i Zarządzania wykazywała dominujące powiązanie z Politechniką Poznańską, zaś Wyższa Szkoła Zawodowa Pielęgnacji Zdrowia i Urody z Uniwersytetem Medycznym im. Karola Marcinkowskiego. Schemat powiązań kadrowych w ośrodku poznańskim przedstawiono na rycinie 31.

6. Wnioski – najważniejsze problemy organizacji przestrzennej i funkcjonowania edukacji w aglomeracji poznańskiej

Przedstawione w pracy analizy pozwalają na sformułowanie wniosków dotyczących głównych problemów organizacji przestrzennej edukacji i jej funkcjonowania w aglomeracji poznańskiej. Większość odnosi się do edukacji podstawowej i gimnazjalnej, którym poświęcono najwięcej uwagi jako tym poziomom kształcenia, które organizowane i nadzorowane są przez samorządy gminne i które wymagają współpracy gmin w ramach aglomeracji. Poniżej przedstawiono najważniejsze ustalenia.

1. Głównymi procesami kształtującymi „krajobraz edukacyjny” aglomeracji poznańskiej są zmiany demograficzne oraz migracje ludności z Poznania do gmin ościennych. Zmiany demograficzne wiążą się ze zmieniającą się cyklicznie liczbą uczniów poszczególnych szczebli kształcenia, co pociąga za sobą konieczność reorganizacji sieci szkolnej. Odływ osób w wieku rozrodczym oraz dzieci z Poznania do gmin ościennych powoduje niepełne wykorzystanie infrastruktury edukacyjnej Poznania oraz konieczność znacznych inwestycji w infrastrukturę edukacyjną (rozbudowa istniejących szkół i przedszkoli, budowa nowych) w gminach podmiejskich. Gminy podpoznańskie o największym przyroście migracyjnym ludności (Dopiewo, Komorniki, Rokietnica, Tarnowo Podgórne) ponoszą największe wydatki majątkowe na rozbudowę infrastruktury szkolnej, które są znacznym obciążeniem dla ich budżetów.
2. Ze względu na wysokie koszty rozbudowy infrastruktury szkolnej oraz wysokie koszty nieoptymalnie zorganizowanej sieci szkół rośnie potrzeba wykonywania przez gminy prognoz krótko- i długoterminowych, dotyczących przewidywanej liczby osób w wieku szkolnym i przewidywanej liczby uczniów. Prognozy te winny uwzględniać m.in. migracyjny przyrost liczby dzieci w poszczególnych rocznikach oraz udział dzieci, które najpewniej będą kształcone poza gminą. Jest to niezwykle istotne, bowiem coraz silniejsze więzi funkcjonalne gmin ościennych i Poznania sprawiają m.in., że w niektórych gminach pomimo wzrostu liczby dzieci w wieku szkolnym nastąpił spadek liczby uczniów. Wykonane na potrzeby pracy prognozy krótkoterminowe zmian liczby dzieci i młodzieży w wieku szkolnym w gminach aglomeracji poznańskiej wskazują na dalszy spadek liczby potencjalnych uczniów w Poznaniu i duży jej wzrost w niektórych gminach bezpośrednio graniczących z Poznaniem.
3. Pewnym rozwiązaniem obniżającym koszty i problemy organizacji systemu edukacji, które wydaje się skuteczne przede wszystkim na obszarach wiejskich, jest tworzenie zespołów szkół, składających się ze szkoły podstawowej i gimna-

zjum. Przeprowadzone na potrzeby pracy prognozy demograficzne wskazują, że w niektórych gminach aglomeracji można spodziewać się wzrostu liczby dzieci w wieku 7–12 lat oraz spadku liczby młodzieży w wieku 13–15 lat. Objęcie kształceniem w zespole szkół dzieci i młodzieży w wieku 7–15 lat pozwala zmniejszyć negatywne konsekwencje zmieniającej się cyklicznie liczebności poszczególnych roczników. Tworzenie zespołów szkół wydaje się szczególnie uzasadnione, jeśli szkoły mieszczą się w jednym budynku lub w budynkach sąsiadujących ze sobą.

4. Dochodzi do polaryzacji sieci szkolnej w gminach podpoznańskich – szkoły znajdujące się blisko Poznania, w miejscowościach o znacznym przyroście ludności, są często przepełnione, szkoły poza strefą intensywnej suburbanizacji Poznania cechuje niedobór uczniów, pociągający za sobą wysokie jednostkowe koszty kształcenia. Zmusza to niektóre gminy do likwidacji poszczególnych placówek. Budynki byłych szkół często służą jednak celom oświatowo-wychowawczym, ponieważ organizowane są w nich m.in. przedszkola, których szczególnie brakuje w sytuacji wzrostu liczby ludności gmin podmiejskich oraz wkraczających w wiek rodzicielski roczników wyżu demograficznego początku lat 80. XX w.
5. Działania gmin zapobiegające polaryzacji sieci szkolnej cechuje niewielka skuteczność. Dotyczy to nawet takich zabiegów, jak modyfikacja zasięgów obwodów szkolnych, polegająca zazwyczaj na rozszerzeniu obwodu oddalonej od Poznania wiejskiej szkoły, zlokalizowanej poza obszarem intensywnej suburbanizacji Poznania, i włączeniu do jej obwodu terenów intensywnie rozwijającego się budownictwa mieszkaniowego. Nieskuteczność działań wynika, jak się wydaje, przede wszystkim z czynnika o charakterze symbolicznym, który wiąże się z przekonaniem o wyższym poziomie edukacji w Poznaniu niż w gminach podpoznańskich (czego często nie potwierdzają wyniki egzaminów kończących szkołę podstawową i gimnazjum) oraz szczególnie z przekonaniem o niskim poziomie edukacji w szkołach wiejskich. W największej mierze problem ten dotyczy gimnazjów. Rodzice uczniów z gmin podpoznańskich chętniej posyłają dziecko do lokalnej szkoły podstawowej niż do lokalnego gimnazjum, co może świadczyć o upatrywaniu w gimnazjum „klucza do bram” dobrej szkoły ponadgimnazjalnej.
6. Szkoły podstawowe w Poznaniu i w gminach submetropolitalnych wykazują różny związek z właściwymi im obwodami. W gminach submetropolitalnych, zwłaszcza tych leżących w dalszej strefie aglomeracji, związek ten jest silniejszy, wskutek czego większość dyrektorów szkół może traktować liczbę poszczególnych roczników dzieci zamieszkujących obwody ich szkół jako bezpośrednią wskazówkę dotyczącą przyszłej liczby uczniów szkoły oraz liczby oddziałów szkolnych. W Poznaniu dla odmiany szkoły działają w sytuacji dużej niepewności. W szczególnej sytuacji są gimnazja, z których w wielu trudno oszacować liczbę nowo przyjętych uczniów, uruchomionych oddziałów szkolnych, a zatem i liczbę godzin lekcyjnych w kolejnych latach. Powyższe różnice wynikają z o wiele częstszej nauki poza obwodem zamieszkania w przypadku szkół Poznania i niektórych bezpośrednio graniczących z nim

gmin niż w przypadku gmin na peryferiach aglomeracji. Zwiększona mobilność uczniów między obwodami szkolnymi jest np. w Poznaniu wspierana instytucjonalnie. W praktyce wolny wybór szkoły podstawowej i gimnazjum umożliwia elektroniczny system rekrutacji do szkół „Nabór”. Choć ułatwia to zarządzanie procesem rekrutacji, prowadzi jednocześnie do coraz silniejszego różnicowania się szkół podstawowych, a przede wszystkim gimnazjów na szkoły „silne” – o wysokich wynikach edukacyjnych i szkoły „słabe” – o wynikach niskich.

7. Rośnie liczba i udział dzieci spoza Poznania kształcących się w poznańskich szkołach podstawowych i gimnazjach, co, przy uszczupleniu bazy podatkowej w związku z odpływem ludności do gmin ościennych, istotnie zwiększa wydatki edukacyjne Poznania oraz powoduje oszczędności edukacyjne w gminach podmiejskich. Wynika to z faktu, że w niemal każdej gminie aglomeracji poznańskiej (z wyjątkiem gminy Skoki) subwencja oświatowa pozwala pokryć jedynie część wydatków oświatowych związanych z kształceniem w szkołach podstawowych i gimnazjach, co powoduje konieczność dopłaty z dochodów własnych gminy do edukacji każdego ucznia. Wysokość dopłaty do jednego ucznia w latach 2002–2008 wynosiła blisko 1,8 tys. złotych rocznie w Poznaniu oraz od 0 do ponad 2,5 tys. w pozostałych gminach aglomeracji.
8. Choć w Poznaniu uczy się około 2,5 tys. uczniów szkół podstawowych i gimnazjów zamieszkałych poza Poznaniem, trudno oszacować rzeczywistą skalę dodatkowych wydatków edukacyjnych z tym związanych. Niewystarczające wydaje się proste wymnożenie liczby uczniów spoza miasta przez średnią wysokość dopłaty do ucznia. Szczególnie w szkołach znajdujących się na obrzeżach miasta uczniowie spoza Poznania odgrywają ważną rolę w z punktu widzenia funkcjonowania placówek. Jeśli szkoły te miałyby kształcić tylko dzieci i młodzież z Poznania, koszty ich funkcjonowania byłyby w niektórych przypadkach bardzo wysokie, co groziłoby zamknięciem placówek. W wielu szkołach przyjmowanie uczniów spoza miasta zwiększa wydatki na edukację nieznacznie, ponieważ nie pociąga to za sobą konieczności organizacji dodatkowych oddziałów szkolnych.

Można więc uznać, że w przypadku Poznania rzeczywiste koszty kształcenia dzieci spoza miasta są mniejsze niż wskazywałaby na to liczba uczniów. W gminach submetropolitalnych z kolei rosnąca liczba i udział dzieci z uczących się w Poznaniu zmniejszają skalę koniecznych inwestycji w infrastrukturę szkolną. Prowadzi to do oszczędności związanych nie tylko z niższymi dopłatami do subwencji oświatowej, ale także zmniejsza potrzebę kosztownych inwestycji w rozbudowę istniejących szkół i budowę nowych.

9. Przewidywany znaczny wzrost liczby dzieci w wieku szkoły podstawowej i gimnazjum w gminach podpoznańskich w najbliższych latach będzie miał dwie konsekwencje:
  - a) Spowoduje jeszcze większe niż do tej pory inwestycje majątkowe w infrastrukturę szkolną, co w znacznej mierze może „nadwyrężyć” budżety gminne. Ze względu na skalę spodziewanego wzrostu liczby dzieci w wieku szkoły podstawowej i gimnazjum oraz biorąc pod uwagę istniejącą bazę edu-

kacyjną, należy stwierdzić, że nawet przy jej znacznej rozbudowie niektóre gminy podpoznańskie nie byłyby w stanie przyjąć do szkół podstawowych i gimnazjów w 2014 r. wszystkich dzieci w wieku szkolnym zamieszkałych na ich obszarach.

- b) W związku z długotrwałością procesu inwestycyjnego i długim okresem wykonywania inwestycji budowlanych rozbudowa infrastruktury edukacyjnej zapewne nie będzie nadążać za przyrostem liczby dzieci. Powstałe w ten sposób jeszcze większe „przepełnienie” szkół podstawowych i gimnazjów może być czynnikiem większego odpływu dzieci i młodzieży do szkół w Poznaniu, co spowoduje z kolei wzrost wydatków Poznania na kształcenie dzieci z innych gmin. Rosnąca liczba dzieci z gmin podpoznańskich, uczących się w szkołach podstawowych i gimnazjach w Poznaniu, będzie zapewne prowadzić do coraz większego oporu wobec dopłacania do edukacji dzieci z innych gmin (możliwość powtórzenia przypadku Bydgoszczy).

Koniecznością w najbliższych latach wydaje się stworzenie mechanizmu przepływów finansowych między gminami (opartego np. na porozumieniach międzygminnych), związanego z przepływami dzieci do szkół ponadgimnazjalnych i gimnazjów. System taki mógłby nie tylko rekompensować Poznaniowi koszty kształcenia dzieci spoza miasta, ale również, przy promocji kształcenia w Poznaniu, mógłby zmniejszyć konieczność rozbudowy infrastruktury szkolnej w gminach podpoznańskich, która w perspektywie 15–20 lat, ze względu na tendencje demograficzne, przestałaby być w pełni wykorzystywana. Zasadnym rozwiązaniem byłoby kierowanie dzieci i młodzieży spoza miasta do szkół o małych oddziałach szkolnym.

10. Aglomeracja poznańska jest zróżnicowana pod względem wyników edukacyjnych szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Analizy przeprowadzone w pracy wykazały uzależnienie wyników edukacyjnych szkół od dwóch czynników: (1) poziomu wykształcenia ludności poszczególnych gmin (najwyższe wyniki szkolne osiągnęte są w gminach o największym udziale osób z wykształceniem wyższym), (2) migracji uczniów między obwodami szkolnymi (wykazano zniżenie wyników egzaminu gimnazjalnego w stosunku do sprawdzianu szóstoklasistów w gminach, z których znaczna część dzieci i młodzieży dojeżdża do szkół w Poznaniu). Migracje uczniów można traktować jako jeden z czynników zniżenia wyników egzaminu gimnazjalnego w gminach podpoznańskich, ponieważ naukę w szkole poza miejscem zamieszkania podejmuje przede wszystkim dzieci i młodzież z rodzin o ponadprzeciętnym poziomie wykształcenia, które osiągają ponadprzeciętne wyniki edukacyjne. Podobna sytuacja występuje również na poziomie ponadgimnazjalnym, przy czym tu można ją uznać za „naturalną” z uwagi na ponadlokalne oddziaływanie szkół ponadgimnazjalnych.

Szansy na zmniejszenie różnic w wynikach sprawdzianów szóstoklasistów z egzaminu gimnazjalnego na obszarze aglomeracji można upatrywać chyba jedynie w akcjach informacyjnych przeprowadzanych np. przez władze gminne, których celem byłoby zwrócenie uwagi na edukacyjną wartość dodaną jako miarę efektów kształcenia i kryterium wyboru szkoły.

11. Aglomeracja poznańska jest zróżnicowana przestrzennie pod względem szkolnictwa ponadgimnazjalnego. W Poznaniu, w którym koncentruje się większość szkół ponadgimnazjalnych i ich uczniów, dominują licea ogólnokształcące. Wraz ze wzrostem odległości od Poznania rośnie rola techników i zasadniczych szkół zawodowych, które pełnią najważniejszą rolę w peryferyjnych gminach aglomeracji. Kryzys popularności, który dotyka zasadniczych szkół zawodowych może doprowadzić w kolejnych latach do jeszcze silniejszej koncentracji kształcenia ponadgimnazjalnego w Poznaniu. Ze względu na dużą adekwatność wysokości subwencji oświatowej w stosunku do kosztów kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych nie powinno to mieć większego wpływu na wydatki edukacyjne w Poznaniu, powiecie poznańskim i powiatach ościennych.

Powyższe ustalenia pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że edukacja jest problemem aglomeracyjnym. Nawet na poziomie podstawowym i gimnazjalnym konieczne wydaje się prowadzenie wspólnej polityki edukacyjnej przez gminy aglomeracji. Przedstawione w pracy analizy dowodzą nie tylko, że edukacja ma charakter ponadgminny, ale również, iż koordynacja działań samorządów w tym zakresie może podnieść jej jakość oraz obniżyć koszty świadczenia.

Literatura

- Bajerski A., 2009. Przekształcenia struktury przestrzennej szkolnictwa wyższego w Polsce po 1989 roku. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Bajerski A., 2010. How suburbanization affects functioning and governing of education at the local level. The evidence from Poznań metropolitan region (Poland). [W:] M. Šumberová (red.), *Geografie pro život ve 21. století: Sborník příspěvků z XXII. sjezdu České geografické společnosti*. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava, s. 459–446.
- Bajerski A., 2011. Przemieszczenia uczniów między obwodami szkolnymi a zróżnicowanie wyników publicznych szkół podstawowych i gimnazjów. Przypadek Poznania. *Maszynopis*.
- Ball S.J., 2003. *Class Strategies and the Education Market: The Middle Classes and Social Advantage*, Routledge, London.
- Ball S.J., Bowe R., Gewirtz, S., 1995. Circuits of Schooling: A Sociological Exploration of Parental Choice of School in Social Class Contexts. *Sociological Review*, 43, 1: 52–78.
- Ball S. J., Bowe R., Gewirtz S., 1996. School choice, social class and distinction: the realization of social advantage in education. *Journal of Education Policy*, 11(1): 89–112.
- Banks O., 1968. *The Sociology of Education*. Batsford, London.
- Butler T., Robson G., 2003. Plotting the Middle Classes: Gentrification and Circuits of Education in London. *Housing Studies*, 18(1): 5–28.
- Czyż T., Churski P., Spychała-Szyska H., 1996. Weryfikacja makroregionu poznańskiego w świetle migracji studentów. [W:] T. Czyż (red.), *Podstawy regionalizacji geograficznej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 69–95.
- Dolata R., 2006. Edukacyjna wartość dodana w komunikowaniu wyników egzaminów zewnętrznych. *Biuletyn Badawczy CKE*, 8: 9–19.
- Dolata R., 2008. Szkoła – segregacje – nierówności. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Dolata R., 2010. Cicha rewolucja w polskiej oświacie – proces różnicowania się gimnazjów w dużych miastach. *Edukacja. Studia, Badania, Innowacje*, 109(1): 51–60.
- Dominiak J., 2010. Zasoby pracy na rynku pracy aglomeracji poznańskiej. [W:] P. Churski (red.), *Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 28–58.
- Gorard S., 1997. *School Choice in an Established Market*. Ashgate, Aldershot.
- Herbst M., 2009. Tworzenie i absorbcja kapitału ludzkiego w polskich miastach akademickich w kontekście realizacji Narodowej Strategii Spójności. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Herbst M., Levitas A., Herczyński J., 2009a. Finansowanie oświaty w Polsce – diagnoza, dylematy, możliwości. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- IBC Group, 2009. *Badanie ewaluacyjne ex-ante dotyczące oceny zapotrzebowania gospodarki na absolwentów szkół wyższych kierunków matematycznych, przyrodniczych i technicznych*. Streszczenie. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa.
- Kaczmarek T., 2008. Aglomeracja poznańska jako region działania i badania. [W:] T. Kaczmarek, A. Mizgajski (red.), *Powiat poznański. Jakość przestrzeni i jakość życia*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 15–36.
- Kaczmarek U., Miłkuła Ł., 2010. Mobilność siły roboczej na rynku pracy aglomeracji poznańskiej. [W:] P. Churski (red.), *Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 131–150.

- Kruszka K. (red.), 2010. Dojazdy do pracy w Polsce. Terytorialna analiza przepływów ludności związanych z zatrudnieniem. Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań.
- Łodyga B., 2008. Przeobrażenia demograficzne w aglomeracji poznańskiej (1988–2006). [W:] T. Kaczmarek, A. Mizgajski (red.), Powiat poznański. Jakość przestrzeni i jakość życia. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 91–105.
- Marcinowicz D., 2008. Dynamika i struktura zmian zaludnienia w aglomeracji poznańskiej w latach 1990–2006. [W:] T. Kaczmarek, A. Mizgajski (red.), Powiat poznański. Jakość przestrzeni i jakość życia. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 107–119.
- Mikuła Ł., 2009. Zarządzanie terytorialne w obszarach metropolitalnych w Polsce. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza Poznań. Praca doktorska.
- Motek P., 2008. Poziom i struktura dochodów gmin powiatu poznańskiego w latach 2004–2006. [W:] T. Kaczmarek, A. Mizgajski (red.), Powiat poznański. Jakość przestrzeni i jakość życia. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 321–333.
- Niemierko B., 2006. Wartość dodana osiągnięć uczniów, szkół i regionów. Studium wstępne, Biuletyn Badawczy CKE, 8: 20–23.
- Parysek J.J., 2008. Procesy suburbanizacyjne w aglomeracji poznańskiej. [W:] T. Kaczmarek, A. Mizgajski (red.), Powiat poznański. Jakość przestrzeni i jakość życia. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 71–90.
- Parysek J.J., 2009. Wewnątrzregionalna konkurencyjność i komplementarność obszarów. [W:] J.J. Parysek (red.), Wybrane problemy miast i aglomeracji miejskich na początku XXI w. Biuletyn Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej UAM. Seria Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna, 6: 101–123.
- Parysek J.J., 2010. Aglomeracja poznańska: wybrane problemy rozwoju i funkcjonowania. [W:] J.J. Parysek, B. Gruchman, L. Wojtasiewicz (red.), Wyzwania i kierunki rozwoju aglomeracji poznańskiej. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 7–56.
- Perdał R., 2010. Rynek pracy aglomeracji poznańskiej na tle wybranych aglomeracji miejskich w Polsce. [W:] P. Churski (red.), Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 195–222.
- Silver H. (red.), 1973. Equal opportunity in education. Methuen, London.
- Szlendak T., 2003. Zaniedbana piaskownica. Style wychowania małych dzieci a problem nierówności szans edukacyjnych. Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Śleszyński P., 2003. Uwarunkowania zróżnicowań przestrzennych wyników egzaminu gimnazjalnego w 2002 r. IGiPZ PAN, Warszawa.
- Świdurska A., 2010. Popyt na pracę na rynku pracy aglomeracji poznańskiej. [W:] P. Churski (red.), Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 59–100.

Fot. 1. I Liceum i Gimnazjum Ogólnokształcące im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, zwane potocznie „Marcinkiem” to jedna z najstarszych i najlepszych szkół w Poznaniu oraz w całym województwie. Szkoła posiada bogatą ofertę edukacyjną m.in. profilowane klasy dwujęzyczne, czy liceum na dorosłych (fot. K. Fryś)

Fot. 2. Gimnazjum w Skórzewie to jeden z najbardziej nowoczesnych budynków edukacyjnych w aglomeracji poznańskiej. Szkoła posiada 14 doskonale wyposażonych klas, bibliotekę, salę gimnastyczną z siłownią oraz zewnętrzne, oświetlane boisko sportowe. Uroczyste otwarcie szkoły miało miejsce 8 sierpnia 2008 r. (fot. R. Bul)

Fot. 3. Zespół Szkół im. Adama Wodziczki w Mosinie. W jego skład wchodzi liceum ogólnokształcące, technikum, zasadnicza szkoła zawodowa, uzupełniające liceum ogólnokształcące oraz szkoła policealna dla młodzieży i dorosłych (fot. Archiwum UMiG w Mosinie)

Fot. 4. Zabytkowy dwór w Rokietnicy z początku XIX wieku, będący siedzibą Zespołu Szkół im. Jadwigi i Władysława Zamoyskich. Szeroka oferta edukacyjna zespołu szkół realizowana jest w Liceum Ogólnokształcącym, Technikum Zawodowym, Zasadniczej Szkole Zawodowej a także w Szkole Policealnej (fot. Archiwum UG w Rokietnicy)

Fot. 5. Uczniowie Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Swarzędzu podczas zajęć. Volkswagen Poznań we współpracy z Zespołem Szkół Nr 1 w Swarzędzu i Poznańskim Centrum Edukacji Ustawicznej i Praktycznej – Centrum Kształcenia Praktycznego w Poznaniu od września 2005 kształcą uczniów w nowym profilu zawodowym: monter mechatronik (fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Poznaniu).

Fot. 6. Przyszli mechatronicy Zespołu Szkół nr 1 w Swarzędzu, biorący udział w 3 letnim programie edukacyjnym we współpracy z Volkswagen Poznań. W czasie trwania nauki uczniowie oprócz wiedzy teoretycznej mają możliwość nabycia cennego doświadczenia u boku specjalistów z VW Poznań (fot. Archiwum Starostwa Powiatowego w Poznaniu)

Fot. 7. Targi Edukacyjne to wspólne przedsięwzięcie Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego oraz Międzynarodowych Targów Poznańskich. Targi adresowane są do uczniów, ich rodziców, pedagogów, dyrektorów szkół oraz przedstawicieli samorządów. Swoją ofertę prezentują szkoły podstawowe, gimnazjalne, ponadgimnazjalne, policealne, instytucje oświatowe i placówki organizujące zajęcia pozalekcyjne, a także szkoły wyższe (fot. K. Fryś).

Fot. 8. Obchody w 2009 r. 90-lecia istnienia najstarszej w Poznaniu uczelni – Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, były świętem całego akademickiego Poznania. Na zdjęciu pochód rektorów największych poznańskich uczelni wyższych z Katedry do Collegium Minus (fot. M. Męczyński)

Fot. 9. Poznań jest jednym z największych ośrodków szkolnictwa wyższego w Polsce. Na poznańskich uczelniach kształcą się rocznie 140 tys. studentów. Na zdjęciu uroczystości absolutoryjne w Auli Uniwersyteckiej UAM (fot. K. Fryś)

Fot. 10. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu jest cenioną w kraju i za granicą uczelnią ekonomiczną oraz prężnym ośrodkiem analiz gospodarczych. Jego początki nawiązują do funkcjonującej od 12 października 1926 r. Wyższej Szkoły Handlowej w Poznaniu. Collegium Altum Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu to jeden z najwyższych budynków w mieście (łącznie z iglicą 106 m) (fot. K. Fryś)

Fot. 11. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza to jeden z największych i najlepszych uniwersytetów w Polsce. Aktualnie na 49 kierunkach i 183 specjalnościach studiuje ponad 47 tys. studentów studiów I i II stopnia oraz ponad 1300 doktorantów. Na fotografii Campus Morasko (fot. A. Kijowski, W. Mania)

Fot. 12. Politechnika Poznańska jedna z najlepszych uczelni technicznych w Polsce na której kształcą się około 20 tys. studentów. Powołana w 1919 roku uczelnia posiada obecnie szeroką ofertę edukacyjną na 10 wydziałach, 24 kierunkach i 120 specjalnościach (fot. K. Fryś)

Fot. 13. Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu jest jedną z czołowych uczelni medycznych w Polsce. Uczelnia powstała w 1920 roku i w okresie kilkudziesięciu lat wniosła znaczący wkład w rozwój polskiej nauki i medycyny. W murach uniwersytetu kształcą się blisko 1000 studentów z zagranicy m.in. z USA, Kanady, Norwegii i Tajwanu (fot. M. Kaczmarczyk)

Fot. 14. Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu jest największą uczelnią wyższą kształcąca w zakresie nauk rolniczych i leśnych w regionie Wielkopolski, Pomorza i Ziemi Lubuskiej. Na ośmiu wydziałach, 19 kierunkach i ponad 30 specjalnościach rocznie kształcą się ponad 12 tysięcy studentów dziennych i zaocznych. Uczelnia posiada 12 zakładów doświadczalnych, zlokalizowanych głównie na terenie aglomeracji poznańskiej (fot. M. Kaczmarczyk)

W serii Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej ukazały się dotychczas:

2010

1. Leśnictwo i gospodarka leśna na obszarze aglomeracji poznańskiej
2. Zasoby przyrodnicze i ich ochrona w aglomeracji poznańskiej
3. Krajobraz i dziedzictwo kulturowe wsi w aglomeracji poznańskiej
4. Wyzwania i kierunki rozwoju aglomeracji poznańskiej
5. Rynek pracy i mobilność siły roboczej w aglomeracji poznańskiej
6. Marketing terytorialny w aglomeracji poznańskiej
7. Sport w aglomeracji poznańskiej
8. Transport w aglomeracji poznańskiej

2011

9. Strategie rozwoju wybranych obszarów metropolitalnych w Europie. Rekomendacje dla aglomeracji poznańskiej
10. Infrastruktura techniczna i usługi komunalne w aglomeracji poznańskiej
11. Potencjał gospodarczy aglomeracji poznańskiej
12. Spójność terytorialno-administracyjna aglomeracji poznańskiej
13. Procesy demograficzne w aglomeracji poznańskiej w latach 1999–2009
14. Organizacja przestrzenna i funkcjonowanie usług edukacyjnych w aglomeracji poznańskiej
15. Funkcjonowanie i integracja aglomeracji poznańskiej w opinii mieszkańców i polityków lokalnych
16. Gospodarka rolna w aglomeracji poznańskiej
17. Usługi zdrowotne i socjalne w aglomeracji poznańskiej
18. Założenia i proces budowy strategii rozwoju aglomeracji poznańskiej